

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMANA

CUPRINSUL

Bucevski Orest Diac. Prof., Pacea, obiectiv al misiunii Bisericii Ortodoxe în lume

Rezuș Petru Pr. Prof., Poziția Bisericii Ortodoxe Române față de lupta pentru pace

Prelipcean Vi. Pr. Prof., Idei despre pietate în Vechiul Testament

CANTARI LA CATEHEZE

Coman G. Ion Pr. Prof., Temeiuri pentru apărarea păcii

Vintărescu Petre Pr. Prof., Ora sau vremea din zi pentru săvârșirea liturghiei Darurilor mai înainte sfințite

Pop Ion Pr. Prof., Desvoltarea istorică a Revelației divine

DOCUMENTAR

Rezuș Petru Pr. Prof., Creștinismul și dragostea de Patrie.

1-2

SERIA II-a == IANUARIE — FEBRUARIE == ANUL IV / 1952

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE UNIVERSITARE
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ
APAR 10 NUMERE PE AN // ABONAMENTUL ANUAL 20 LEI

EDITURA INSIITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
STRADA ANTIM NR. 29 — BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE:

Președinte:

I. P. S. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Redactor responsabil:

P. C. Preot Dr. PETRU REZUȘ, profesor universitar.

Membri:

P. C. Preot Dr. N. NEAGA, Rectorul Institutului Teologic
Universitar din Sibiu

P. C. Preot Dr. LIVIU MUNTEANU, Rectorul Institutului Teologic
Universitar din Cluj.

P. C. Preot Dr. IOAN COMAN, profesor universitar.

P. C. Preot Dr. SPIRIDON CÂNDEA, profesor universitar.

P. C. Ierom. Dr. N. MLADIN, profesor universitar.

Secretar de redacție:

COLABORATORI:

Inalt Prea Sfințiții Mitropoliți și Arhiepiscopi și Prea Sfințiții Episcopi ;
Prea Cucernicii Profesori dela Institutelo Teologice Universitare,
Studentii și Prea Cucernicii Preoți cursiști.

P A T R I A R H I A R O M Â N Ă

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE UNIVERSITARE

A N U L

4

1 9 5 2

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte:

I. P. S. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Redactor responsabil:

P. C. Preot Dr. PETRU REZUȘ, profesor universitar.

Membri:

P. C. Preot Dr. N. NEAGA, Rectorul Institutului Teologic
Universitar din Sibiu.

P. C. Preot Dr. LIVIU MUNTEANU, Rectorul Institutului
Teologic Universitar din Cluj.

P. C. Preot Dr. IOAN COMAN, profesor universitar.

P. C. Preot Dr. SPIRIDON CÂNDEA, profesor universitar.

P. C. Ierom. Dr. N. MLADIN, profesor universitar.

P A C E A

OBIECTIV AL MISIUNII BISERICII ORTODOXE ÎN LUME

Pacea reține azi atenția încordată a tuturor oamenilor de bine din întreaga lume. Lucru firesc, căci ravagiile celui de al doilea război mondial au dovedit cu prisosință că urmările războaelor sunt dezastruoase pentru progresul omenirii. Milioane de vieți umane nimicite, imense bunuri materiale distruse — unele imposibil de refăcut —, civilizația și cultura oprită în dezvoltarea lor..., și acestea toate pentru simplul motiv că exploataorii nu voiesc rezolvarea problemelor — reale sau fictive — prin mijlocirea cuvântului și nu a armelor; nu voiesc să admită, în orbirea lor, că pacea și nu războiul oferă omenirii posibilitățile unui traiu demn de ființa umană și la care are dreptul orice om și orice popor.

Căci considerând esența ființei umane — una și aceeași la toți oamenii — fiecărui om îi este proprie, în egală măsură — o demnitate specifică: demnitatea morală. Ea trebuie respectată reciproc. E legea demnității umane.

Apoi fiecare om — colectivitățile umane la fel — are din natură pretenții juste la tot ce-i necesar pentru dezvoltarea ființei sale fizice, intelectuale și morale. Sunt drepturile firești ale omului: universale, neschimbabile, imprescriptibile, identice pentru toți oamenii și care asemenea trebuie respectate și ocrotite reciproc. E legea firii umane.

Anularea acestora înseamnă dispreț față de ființa umană și împiedicarea omului să se ridice prin muncă cinstită la felul de trai ce i se cuvine lui prin însăși definiția noțiunii de om. La traiu demn de sine trebuie și poate să se ridice omul prin muncă, dar aceasta, pentru rodire îmbelșugată, are nevoie de condiții prielnice pe care starea de pace le oferă și nu războiul. Căci pacea aduce liniștea trebuitoare muncii încordate; ea eliberează oamenii de sub amenințarea morții de fiecare clipă și-i redă muncii constructive, creatoare de bunuri materiale și de valori spirituale, de civilizație și cultură. Pacea oferă posibilitatea realizării trebuințelor, aspirațiilor și drepturilor firești ale individului și ale colectivităților umane; pacea oferă posibilitatea legăturilor amicale dintre popoare, pentru ajutorare reciprocă în drumul progresului. Pe scurt, pacea este creatoare de condiții favorabile îmbunătățirii morale a omului, în orice domeniu de activitate. Pentru acest cuvânt, e firesc dacă pacea constituie idealul de totdeauna al tuturor oamenilor de bine. De aici stăruitorul lor efort pentru realizarea și păstrarea acestui bun de superioară valoare în structura și rodnicia vieții sociale.

Dar descifrarea stărilor de azi din lume arată că nu dorința de pace este preocuparea intimă și sinceră a tuturor celor care conduc popoarele, ci dorința de stăpânire neîndreptățită, de acaparare a bunurilor străine și de exploatare a semenilor — dorință socotită realizabilă prin tulburarea păcii și deslănțuirea războiului a toate distrugător.

Dar e acesta un fapt care interesează Biserica? Implică misiunea Bisericii și obiective de altă natură decât cele privitoare la suflet? Disigur, misiunea Bisericii se cuprinde, prin definiție, în mijlocirea mântuirii credincioșilor din robia păcatului. E misiunea pentru care Fiul întrupat al lui Dumnezeu a întemeiat Biserica: să fie adică organ și centru al activității Sale mântuitoare, să mijlocească împrăștierea roadelor jertfei Sale de pe Sfânta Cruce. Căci Mântuitorul a venit pe pământ să elibereze sufletele credincioșilor din cătușele păcatului și să aducă mijloacele harice trebuitoare dobândirii vieții veșnice. Da, în arzătoarea Sa iubire pentru cei în suferințe, Mântuitorul n'a evitat lupta cu greutățile vieții, dar nici n'a lăsat vreun dubiu că pentru El, păcatul constituie nenorocirea credinciosului și că deci obiectivul misiunii Sale îl constituie mântuirea de păcat și realizarea fericirii inimilor, cuprinse de neliniște, lipsite de pace.

Mântuitorul vine ca Domnul păcii (Is. IX, 6), să aducă pe pământ pace și între oameni bună voie» (Luca II, 14), să vestească și să întemeieze împărăția păcii (Rom. XIV, 17), care înseamnă: pace între Dumnezeu și credincios; pace în ființa credinciosului; pace între om și semenii săi.

Pacea, în întregul ei aspect, o propovăduiește Mântuitorul în timpul lucrării Sale pe pământ și o lasă ca scump testament Apotolilor și prin ei lumii întregi, prin cuvintele: «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27). Iar Sfinții Apostoli, credincioși poruncii primite, îndeamnă mereu creștinii să trăiască în pace cu toți oamenii (Rom. XII, 8); în pacea lui Dumnezeu care covârșește toată mintea (Filip. IV, 7); în pacea lui Hristos, care să stăpânească toate inimile (Col. III, 15).

Iată deci pacea, în toate aspectele ei, este element constitutiv al învățaturii creștine. Din acest motiv și Sfânta noastră Biserică Ortodoxă — păzitoare intransigentă și explicatoarea autentică a învățaturii creștine — este prin definiție, **Biserica păcii**. Credincioasă față de Intemeietorul ei, ea propovăduiește pacea, împlinind o dorință firească a credinciosului. Dorință firească, fiindcă în ea se resimte nostalgia după starea inițială a lumii și a speței umane, caracterizată prin pace; fiindcă în ea se descifrează ideea despre unitatea neamului omenesc, ideie schițată timid de gândirea antichității clasice, limpezită și consolidată deplin de creștinism — unitate care reclamă pace; fiindcă în ea se cuprinde adevărul că pacea este starea normală dintre oamenii singuriți și dintre popoare. Căci după concepția creștină, oamenii, popoarele fac parte din aceeași mare familie, descind din aceeași unică pereche de oameni, au aceeași natură, același scop, aceeași lege morală-naturală, sintetizată în decalog, stau sub povara aceluiași păcat originar, dar au și aceeași chemare la aceeași mântuire. Fără a-și pierde specificul lor, popoarele formează un întreg unitar și toate au să contribuie la promovarea binelui comun, la binele omenirii ca atare. Considerând deci legăturile naturale și organice dintre ele, popoarele au să trăiască în bună înțelegere, în iubire și colaborare pașnică.

Deci pacea, cu toate aspectele ei, făcând parte din substanța învățaturii creștine, evident, constituie și obiectiv al misiunii Bisericii noastre în lume. Biserica dispune în învățătura sa de elemente, care prin definiție sunt de natură a crea condiții prielnice realizării și păstrării păcii

în relațiile dintre oameni ca și dintre colectivitățile lor. Sunt principiile de iubire și de dreptate — prin propovăduirea și adâncirea cărora în conștiința umană, Biserica e convinsă că poate contribui la pacea în lume, obiectiv urmărit permanent de ea.

Raporturile dintre creștini, după concepția Bisericii, trebuie să fie diriguite de cele două virtuți amintite: iubirea și dreptatea, în care sunt sintetizate toate datorii de comportare creștină față de semenii.

Dreptatea este aceea care precizează drepturile fiecăruia; ea cere respectarea și împlinirea lor ca obligație strictă. Nesocotința dreptății înseamnă lezarea demnității umane și anularea drepturilor firești cuvenite fiecărui om, pentru realizarea scopului său pământesc.

Biserica noastră prețuește la justă valoare funcțiunea atât de esențială a dreptății și de aceea a intervenit dela început, pentru activarea ei, pe temeiul dreptului la viață, pe care-l are fiecare creștin dela Dumnezeu, pe temeiul demnității morale specifice creștinului și pe temeiul trebuințelor firești ale acestuia, pentru ajungerea scopului vieții. Totuși Biserica socotește că dreptatea singură nu-i suficientă pentru realizarea păcii în lume. E nevoie de căldură care să topească orice resentimente și să întărească legăturile dintre oameni. Lucrarea aceasta, după concepția Bisericii, o face iubirea creștină care «toate le rabdă... și nu cade niciodată!». De aceea, conceptul creștin despre pace se întemeiază întâi pe principiul iubirii cu care Biserica noastră se adresează în aceeași măsură tuturor creștinilor deopotrivă.

Este iubirea: propovăduitoarea egalității și roditoare a dreptății. De altfel, după concepția Bisericii, iubirea și dreptatea nu se anulează reciproc, ci se completează și perfecționează: Căci pe când dreptatea privește numai drepturile semenului, iubirea privește și persoana lui. În temeiul dreptății dăm aproapelui ceea ce este «al său», prin iubire îi dăm de bună voie din «al nostru», împlinindu-i lipsurile. Iubirea creștină este jertfelnică. Apoi, dreptatea tinde să aducă o anumită egalitate în acțiuni și lucruri exterioare între diferiții purtători de drepturi, pe care-i delimitează precis întreolaltă; iubirea voiește mai mult: ea voiește să unească inimile și voințele, să concilieze deplin disensiunile, să desrădăcineze complet din suflete orice resentimente, să aducă o contopire între «eu» și «tu», să stabilească o comuniune vie și caldă între oameni. De aceea, după convingerea Bisericii, dreptatea are nevoie de contribuția iubirii. Respectul și ocrotirea drepturilor se practică mai ușor prin iubire. Dar și aceasta, la rândul ei, nu se dispensează de contribuția dreptății. Nesprijită de dreptate, iubirea poate fi cuprinsă de lipsă de rezistență față de abaterile dela normele legale și astfel poate provoca acțiuni dăunătoare intereselor particulare și publice, deopotrivă. Iubirea se poate practica în chip ordonat prin respectarea drepturilor fiecăruia, adică ținând seama de dreptate.

Biserica noastră afirmă dreptatea, dar prin iubire, ea dă tărie dreptății și o face viabilă. Dreptatea creștină este dreptatea iubirii. Dumnezeu nostru este Dumnezeu iubirii, dar și al dreptății.

Astfel, conceptul creștin de pace, — susținut de Biserica noastră — bazându-se pe iubire, implică și dreptatea. Iar trăirea sinceră a iubirii și înfăptuirea fără reticențe a dreptății, creiază mediul prielnic pentru

realizarea și păstrarea păcii, după toate înfățișările ei, — a păcii care rodește bogat pentru binele individual și cel colectiv, pentru progresul omenirii.

Acest fel de pace, constructivă și roditoare, îl dorește azi omenirea înfiorată de pustuirile ultimului război. Și dorințele de bine ale omenirii nu pot rămâne în afara preocupărilor Bisericii noastre, care pentru binele omenirii a fost întemeiată de Mântuitorul lumii. Și pacea este un bine de superioară valoare și element constitutiv al învățaturii creștine. Iată de ce pacea face parte integrantă din misiunea Bisericii noastre pe pământ, și iată de ce Biserica noastră se străduiește să facă din fiecare membru al ei «un făcător de pace». Căci «făcătorii de pace, fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Mat. V, 9).

— «**Oricât de smerit ar fi locul ce-l ocupă în lume un creștin, el este dator să fie un crăinic al păcii pe pământ**» (Pastorala I.P.S. Patriarh de Sf. Paști 1950).

— «**Dumnezeu chiamă pe tot credinciosul la lucrare, în slujba păcii. Fiecare se mântuește numai în măsura în care ajută la întinderea și adâncirea păcii și fraternității în lume**» (Pastorala I.P.S. Patriarh Justinian de Sf. Paști 1949). Iată și sensul soteriologic al contribuției la înfăptuirea păcii, ceea ce trebuie reținut de orice creștin.

Biserica noastră — prin slujitorii ei sfințiți — își îndeplinește din conștiință și cu conștiinciozitate datoria de a propovădui pacea și a contribui la înfăptuirea și apărarea ei.

Ea s'a alăturat cu hotărâre eforturilor sincere pentru apărarea păcii, făcute azi de milioanele de oameni ai muncii, dornici de progres. Nu același e însă cazul și cu Vaticanul.

Frapantă pentru conștiința creștină sinceră este în deosebi atitudinea acestuia. Cuvântul pace are în conștiința vaticană alt sens decât cel voit de Mântuitorul. Este sensul imprimat de «cezaro-papismul romano-catolic», care voiește «concentrarea puterii politice și religioase în mâinile Episcopului Romei», pentru a dispune dictatorial de destinele omenirii.

Da, pace pe pământ voiește și Vaticanul, dar sub stăpânirea Episcopului Romei, pentru a-i satisface ambiția de ordin pământesc. Poftind splendoarea stăpânirilor lumești exploatoare, Episcopii Romei n'au evitat să pună mâna pe arme pentru cuceriri lumești. Râvneau astfel, ca din urmași ai Apostolilor pașnicului Intemeietor al creștinismului să devină stăpânitori semeți peste popoarele încreștinate adesea mai mult cu sabia decât cu cuvântul iubirii evanghelice. Și spiritul acesta războinic stăpânește și azi Vaticanul.

Mântuirea sufletului, în conștiința Vaticanului, servește adesea ca mijloc pentru probleme de ordin politic. De aceea și conceptul de pace al Vaticanului, străin de învățătura Mântuitorului, este absent din concepția și propovăduirea Bisericii Ortodoxe. Noțiunea păcii, în conceptul Vaticanului este golită de cuprinsul specific învățaturii creștine autentice.

Aceasta și explică de ce Vaticanul este absent din eforturile de azi pentru păstrarea păcii, aflându-se pe partea opusă.

Și totuși pacea face parte din substanța învățaturii creștine și este un element integrant în obiectivul misiunii Bisericii lui Hristos pe pământ.

Conștientă de acest adevăr, Biserica noastră își sporește azi mereu eforturile pentru păstrarea păcii, alături și împreună cu milioanele de oameni doritori de pace din întreaga lume.

Biserica noastră are convingerea că lucrând pentru pace, ea își împlinește integral misiunea ce i-a fost încredințată de Cel ce s'a jertfit pentru binele omenirii. «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă», e Testamentul Mântuitorului.

Biserica noastră îl împlinește. E misiunea ei.

POZIȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE FAȚĂ DE LUPTA PENTRU PACE SARCINILE PREOȚIMII ÎN ACEASTĂ PROBLEMĂ

Omenirea a trecut, într'un scurt timp, prin două războaie înfricoșătoare. În veacul nostru, războaiele sunt o culminație de nenorociri, care cad pe capetele oamenilor. Aceste flagele cuprind întreaga lume. Niciun reprezentant al neamului omenesc nu rămâne în afara sferei lui distrugătoare, niciun colțisor de pe pământ nu este scutit de acțiunea lui mortală și de urmările lui dezastruoase. Omul modern are în stăpânirea sa arme dintre cele mai nimicitoare din câte le-a inventat mintea sa, astfel că moartea își fâlfâie aripile deasupra întregii omeniri.

Intr'adevăr, războiul este culminația tuturor relelor, care se pot abate pe capul omenirii. În timpul războiului, tot ceea ce este sfânt pentru individ și colectivitate dispăre sub opresiune, silă și forță. Viața însăși, cel mai mare bun al omului, nu mai prețuiește nimic, căci războiul o amenință cu cele mai perfecționate arme în leagănul copilului, ca și în trupul slăbit al bătrânului. În fața acestui Moloh înspăimântător nu există deosebire de vârstă, sex sau ocupație, nu există obiect de artă sau monument istoric, nu există operă de utilitate publică sau instituție socială... Nimicirea și moartea cuprind în hora lor nebună copii, femei și bătrâni; spitale, școli și bisericii; muzee, biblioteci și monumente...

Mintea omenească e îngrozită de ororile războiului, iar inima omezească cutremurată de privescările lui... După bombardamentele aeriene, pământul se umple de vaete... Trupuri schilodite, locuințe devastate, case prăbușite, cadavre răspândite pretutindeni, iată spectacolul caracteristic al războiului... În asemenea momente omul cel mai puternic se cutremură de aceste orori și-și pune întrebarea: Pentru ce războiu? Cui folosește el, când atâtea vieți se irosesc în zadar și atâtea valori sunt transformate în neant?

Aceste întrebări legitime răsună astăzi mai puternic decât oricând în conștiința popoarelor. Profitorii de totdeauna ai războaielor își ascuțesc din nou armele lor diabolice, spre a pricinui un nou măcel universal; corbii negri ai profiturilor necinstite fâlfâiesc din nou deasupra lumii, căutând deșeurile pentru marfa lor și carne de tun... În asemenea clipe atât de grave pentru soarta omenirii, toți oamenii de bine din întreaga lume luptă pentru pace; luptă pentru stăvilirea unui nou flagel mondial.

Biserica Ortodoxă Română este un organism duhovnicesc, care urmărește fericirea credincioșilor săi. Această fericire nu este numai de ordin ceresc, supra-temporal, ci și de ordin pământesc. Biserica Ortodoxă este tot atât de interesată și de fericirea vremelnică a credincioșilor săi, ca și de fericirea lor veșnică. Nici una, nici alta din aceste fericiri însă, nu poate fi obținută în timp de război, căci războiul nu întrunește condițiunile însușirii unei fericiri, individuale sau colective. Biserica Orto-

doxă luptă, de aceea, pentru pace și lupta sa este o luptă pentru viață, pentru fericire, pentru mântuire. Această luptă trebuie dusă constant, cu toate armele spirituale, pe care le are această instituție duhovnicească, spre a corespunde menirii sale pe pământ. Iată importanța tratării acestei probleme în cadrul cursurilor de îndrumare misionară și socială a preoților, care sunt chemați, ca păstori de suflete, să cunoască mai bine decât alții temeiurile doctrinale ale păcii și sarcinile ce le revin.

Pacea, după concepția creștină, are mai multe înțelesuri. Ea înseamnă mai întâi o stare de liniște sufletească, de mulțumire care urmează sbuciumului patimilor; ea înseamnă starea de acalmie, care urmează în natură după o furtună violentă; ea înseamnă, în sfârșit, și starea de liniște și de împăcare între popoare, care urmează după un război. Există astfel, o pace în natură, o pace a elementelor neinsuflețite, și o pace în om și în popoare. Amândouă urmează după devastări și dezastre. O furtună în natură, care desrădăcinează arbori și prăbușește stânci, nimicind vieți omenesti și așezări stabilite, este asemenea furtunii războiului, a cărui voce tunătoare de multe ori o întrece în putere.

Condițiunile specifice pentru viața păcii sunt dragostea între popoare, egalitatea între indivizi și popoare, fără discriminări de sânge, de rasă, de credință. Acestea sunt principiile eterne ale Mântuitorului, care a clădit pe ele întreaga sa învățătură. Din izvorul lor, El a știut că trebuie să curgă fericirea omenirii, acea fericire întemeiată pe dragostea «care este bună, nu pismuiește, nu se îngâmfă, ci se smerește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gândește răul, nu se bucură de nedreptate, dar se bucură de adevăr» (I Cor. XIII, 4, 7).

Pacea este constructivă: ea favorizează munca, baza culturii și progresului. Școlile funcționează, muncitorii lucrează pe șantiere, savanții lucrează la descoperirile lor, iar scriitorii și artiștii la operele lor... Nimeni nu este terorizat de viziunea îngrozitoare a morții, care paralizează orice eforturi constructive.

Pacea este, de aceea, și o condiție necesară a mântuirii. Numai omul liniștit și împăcat, numai omul salvat de teroarea războiului se poate gândi la datoriile către suflet. Războiul ridică pe primul plan trupul și groaza de moarte. Aceasta este cea mai mare eroare a existențialiștilor, care din groaza de moarte urmăresc să facă din el un educator universal al omenirii, și de aceea mențin în lume psihoza morbidă a războiului. Această filosofie disolvantă a cuprins multe minți și inimi din Apus, unde psihoza războiului face ravagii...

Mântuitorul n'a propovăduit niciodată vrajba și războiul ei, dimpotrivă, salutul Său a fost: «Pace vouă». Iar moștenirea cea mai de preț, pe care a lăsat-o omenirii, sau a făgăduit-o, a fost pacea, căci «Pace vă las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27) și «Ferițiți făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9).

Războiul n'a fost, astfel, niciodată o soluție în creștinism. «Bagă sabia în teacă, Petre, că cei ce scot sabia, de sabie vor muri» (Matei XXV, 52), a spus Mântuitorul Apostolului Său, veștejind peste veacuri pe toți agresorii și profetindu-le înfrângerea și moartea. De aceea și astăzi creștinismul nu poate fi pus niciodată în slujba agresorilor și ațâțătorilor la războaie. Învățătura Domnului nostru Iisus Hristos nu poate fi pusă niciodată de acord cu teoriile greșite ale acestor dușmani ai omenirii. Este

cea mai grozavă eroare dintre câte se fac, în numele creștinismului, a înrăi și a învrăjbi lumea, a sprijini ațâțarea la război și moarte. Greșeala aceasta monstruoasă o săvârșește intenționat și conștient Vaticanul, în frunte cu papa și cardinalii săi, care din ura nedomolită împotriva lagărului păcii, dorește războiul, distrugerea și moartea, abdicând dela principiile nemuritoare ale Domnului nostru Iisus Hristos.

Aceste principii sunt luminos evidențiate de întreaga activitate a Domnului nostru Iisus Hristos, care a fost o activitate irenică prin definiție. Însăși venirea Domnului în lume se întâmplă într'o vreme de pace, iar îngerii ce-i binevestesc nașterea cântă «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace, între oameni bună învoire» (Luca II, 14).

Pacea a fost, astfel, dela nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, condiția necesară a mântuirii credincioșilor și tot pacea este darul prețios al Domnului, pentru credincioșii însetați de fericire atunci când le spune: «Pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27), și «Acestea am grăit vouă, ca întru Mine pace să aveți» (Ioan XVI, 33).

Acțiunea pacificatoare a Domnului nostru Iisus Hristos s'a manifestat în întreaga Sa activitate. El împacă pe Dumnezeu Tatăl cu omenirea care căzuse sub păcat. El desăvârșește misiunea liniștirii omului în interiorul său și aflarea unui liman de odihnă. Pacificatorii sunt, de aceea, fericiți de Domnul și numiți «fiii lui Dumnezeu» (Mat. V, 9), fiindcă din pace izvorăsc toate celelalte fericiri, iar fără pace niciuna nu poate să se nască și să existe... Așa vom înțelege și exclamația Apostolului Pavel către Efeseni când a zis: «Pentru că El este Pacea noastră, cel care a făcut din amândouă una, a dărâmat peretele cel din mijloc al despărțirii, vrajba, stricând în trupul său legea orânduiriilor din porunci, pentru ca în sine să-i zidească pe cei doi într'un om nou, făcând pace, și să-i împace pe amândoi cu Dumnezeu într'un trup prin cruce, omorând vrajba prin ea». (Efeseni II, 14, 16).

Viața creștinului adevărat trebuie să fie o pildă de urmat și din acest punct de vedere. Indemnurile Sfințelor Scripturi sunt mult grăitoare, atunci când se referă la pace și la propovăduirea ei: «Să căutăm cele ce sunt ale păcii și cele ce sunt spre ridicarea cea dintre noi» (Rom. XIV, 19) și «Căutați cu toți pacea și sfîntenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei XIII, 14). Dar locurile acestea sunt extrem de numeroase în Sf. Scriptură, încât ele edifică pe oricine, că învățătura Domnului nostru Iisus Hristos se odihnește pe temelia de neclătinat a păcii, ea însăși fiind o «vestire a păcii» în lume. «Dumnezeul creștinilor nu este un Dumnezeu al neorânduiei, ci al păcii», spune Apostolul Pavel (I Corint. XIV, 33). Acest «Dumnezeu al păcii» domnește în inima creștinilor, iar «pacea lui covârșește toată mintea» (Filip. IV, 7). Apostolul Pavel era deaceea, conștient că numai pacea poate asigura bogatele roade ale propovăduirii sale către neamuri, astfel că el își trimite îndemnul său fierbinte către bisericile întemeiate: «Trăiți în pace între voi» (II Cor. XIII, 11). Acest îndemn al Apostolului, răsună peste veacuri până în zilele noastre, fiind permanent actual, căci de realizarea lui în suflete depinde salvarea omenirii.

«Trăiți în pace», a spus apostolul Pavel credincioșilor acelor vremuri și îndemnul său răsună tot așa de puternic și în sufletele credincioșilor de azi. Trăind în pace, credincioșii își vor putea lucra mântuirea și își vor putea valorifica viața dincolo în ceruri. Această pace finală propovăduită

și de Creștinism se va îndeplini, căci omenirea a devenit din ce în ce mai conștientă de ororile războaielor și luptă din rășputeri pentru întronarea unei păci durabile în lume, care să facă neputincioase pentru totdeauna forțele întunericului și ale vrajbelor.

Biserica Ortodoxă Română, conștientă de menirea sa, s'a încadrat, în mod organic, în marele front al păcii. Propovăduitoare a învățaturii Domnului nostru Iisus Hristos, Biserica Ortodoxă Română n'a avut nevoie de o legitimare a atitudinii sale. Ea este în mod constant pe linia de totdeauna a Creștinismului, căci ea vestește războiul și pe ațăătorii la război și propovăduiește pacea între neamuri. Biserica Ortodoxă Română a considerat propovăduirea păcii, ca o misiune permanentă a sa, încercând a o aduce la îndeplinire pe toate căile de lucru duhovnicesc, atribuite ei de Mântuitorul. Așa Biserica Română a aderat cu însuflețire la Apelul Comitetului Permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii; ea a adresat apoi o pastorală pentru apărarea păcii, semnată de toți membrii Sfântului Sinod, către clerul și credincioșii ortodocși și către toți creștinii din Republica Populară Română, iar în ședința Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română, din 15 Aprilie 1950, Înalt Prea Sfințitul și Prea Fericitul nostru Patriarh JUSTINIAN, animatorul și îndrumătorul suprem al acestei lupte pentru apărarea păcii la care participă cu convingere și însuflețire și Biserica noastră, a rostit memorabilele cuvinte: «Prezența mea în mijlocul Domniilor Voastre este determinată de convingerea Clerului și credincioșilor, ca și de convingerea întregii ierarhii, că pacea omenirii și cu ea toate valorile lumii civilizate trebuiesc și pot fi salvate prin lupta împotriva ațăătorilor la un nou război. Ea mai este apoi determinată și de dorința și hotărârea nestrămutată a tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române de a se înrola fără nicio ezitare și de a nu cruța nimic pentru apărarea păcii». Această atitudine hotărâtă a Bisericii Ortodoxe Române nu este izolată, ci face parte din frontul organizat pentru apărarea păcii al întregii Ortodoxii. Exemplul grăitor este dat de Biserica Ortodoxă a întregii Rusii, care sub conducerea înțeleaptă a Prea Fericitului Patriarh Alexei, a strâns la Moscova în câteva rânduri, pe întâistătorii tuturor Bisericilor Ortodoxe din Democrațiile Populare, care și-au făcut auzite glasurile lor de indignare împotriva ațăătorilor la un nou război și de apărare a cauzei păcii. La ultima întrunire a întâistătorilor dela Moscova, din vara anului 1951, s'a îndreptat către credincioșii ortodocși din întreaga lume o vibrantă scrisoare pastorală, care are în frunte semnătura celui mai vârstnic Patriarh ortodox a Prea Fericitului Alexandru al III-lea al Antiohiei și al întregului Orient. Reprezentanții Bisericii Ortodoxe în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Krutițelor, participă la toate Congresele pentru apărarea cauzei păcii, care s'au ținut la Varșovia, Viena etc., Biserica Ortodoxă depune, astfel, toate eforturile sale spirituale, în lupta pentru apărarea păcii. Deținătoare a tuturor harurilor și puterilor mântuitoare, ea și le-a pus neprecupețit în slujba păcii, conștientă de măreția cauzei pentru care luptă. Ea știe că de întronarea păcii depinde fericirea tuturor credincioșilor săi, deaceia cauza păcii, a devenit cauza sa scumpă.

«Este vădit lucru, deci, spune și pastorală Sfântului Sinod, dată în București, la Dumineca Ortodoxiei în anul 1950, că la temelie Bisericii Lui Hristos stă adevărul că dragostea zidește pacea și pacea zidește mân-

tuirea. Și iarăși este vădit. «Pentru toți cei ce au urechi să audă și ochii ca să vadă», căci cea mai înaltă și dumnezeiască menire a Bisericii Lui Hristos, mântuirea oamenilor, nu poate fi îndeplinită decât prin dragoste și pace. Lipsa acestora ridică piedici mari în calea lucrării mântuitoare a Bisericii și o primejduiește în modul cel mai grav, de aceea Biserica Ortodoxă n'a conținut niciodată să îndemne prin puterea cuvântului și prin puterea pildei pe toți oamenii și toate popoarele la dragoste și bună înțelegere».

Sarcinile preoției Ortodoxe în lupta pentru apărarea păcii izvorăsc luminos din toate expunerile noastre de până acum. Ele au fost trasate de către Sfântul Sinod, care dă, în acest sens, următoarele îndrumări:

1. «Povățuiește pe toți creștinii să ia parte la toate adunările care privesc apărarea păcii, să răspundă cu dragoste tuturor chemărilor ce li se fac în acest scop de către Comitetele pentru Apărarea Păcii și să sprijine toate inițiativele acțiunii pentru pace.

2. Indeamnă întreaga preoție creștină ortodoxă să dea tot sprijinul pentru pace prin: săvârșirea de slujbe religioase anume pentru pace; prin rugăciuni de obște, predici, cuvântări ținute la adunări; prin intrare în Comitetele pentru Apărarea Păcii și participare la munca acestora; prin conferințe, prin scris, prin răspândirea scrierilor, a broșurilor și a apelorurilor pentru pace; prin convorbiri cu credincioșii și cu oricine; prin sfătuiri și prin întreaga lor activitate de păstori sufletești».

Sfântul Sinod n'a uitat, astfel, niciun aspect, nicio ramură a activității liturgice, pastorale, și misionare a preoției ortodoxe. Dela Sfintele slujbe, în care abundă ecteniile pentru pace, și până la contactul direct și permanent cu credincioșii prin viu grai, scris, colportaj etc. Nimic nu este trecut cu vederea. Intr'adevăr, solia păcii este una dintre cele mai pline de răspundere misiuni, ce-i revine păstorului de suflete și de această solie depinde aducerea la îndeplinire a întregii sale activități misionare. Preoția are unul dintre cele mai importante roluri în lupta pentru pace, pentru viață, pentru prosperare și cultură. Ea trebuie să fie o vestitoare conștientă și puternică a păcii și a binefacerilor ei. În acest sens, înalt Prea Sfântul Patriarh Justinian, adresându-se tuturor preoților de pe întinsul țării, spune: «Indemnându-vă, iubiiții mei, să vă alăturați cu toții celor ce luptă pentru întărirea păcii, pentru apărarea vieții și libertății oamenilor, vă povățuim, după porunca Mântuitorului, ca în fața amenințărilor, minciunilor și blestemelor rostite de învrăjbitori, să nu se turbure inima voastră nici să se înspăimânte (Ioan XIV, 27), ci cu puteri sporite să vă încordați în muncă spre lecuirea rănilor războiului, spre înălțarea scumpei noastre țări și spre înfăptuirea bunei stări a tuturor celor ce muncesc».

Fiecare preot ortodox trebuie să devină, astfel, un sol conștient al păcii, așa cum o cere însăși misiunea sa duhovnicească, așa cum învață însuși Domnul nostru Iisus Hristos și așa cum s'a manifestat în mod constant, însăși Biserica Ortodoxă. Roadele, pe care le poate aduce activitatea preoției în lupta pentru pace, sunt mari și bogate. Propăduirea păcii în sufletele oamenilor va încolți și va rodi bogată și prețioasa recoltă a înfrățirii popoarelor și a izgonirii urii și războiului. Atunci oamenii își vor putea vedea nestingheriți de munca lor, cultura va înflori, iar mântuirea

credincioșilor se va putea înfăptui în condițiuni optime. Bunăstarea fizică va merge, astfel, mână în mână cu bunăstarea morală.

Expunerile noastre au fost în de ajuns de satisfăcătoare, spre a lămurii dreptatei cauzei luptătorilor pentru pace din întreaga lume și falsitatea cauzei adepților războiului, care urmăresc cu cruzime declanșarea unui nou măcel mondial. Viitorul este al păcii, ea trebuie să domnească în omenire, și nu ura și războiul. Consecvență acestei realități, învățătura creștină ferecește pe făcătorii de pace, care se vor numi fiii lui Dumnezeu. Pacea poate exista și se poate înstăpâni numai acolo unde nu există silă, ură, vrajbă, robi și exploatați. Pacea nu poate domni însă acolo unde ferocitatea exploatatilor merge până la oprirea plății lucrătorilor, la înfometarea lor; nici nu poate propăși acolo unde uzinele capitaliștilor fabrică arme și bombe care amenință viața oamenilor muncitori, iubitori de pace și de progres.

O acțiune formidabilă pentru apărarea și întărirea păcii în lume, a fost pornită, de toți iubitorii de pace. Acești iubitori de pace din democrațiile populare, cum și din întreaga lume progresistă, au în frunte pe marea și glorioasa Uniune Sovietică, prietena și apărătoarea tuturor popoarelor iubitoare de pace. Ei luptă dârz pentru impunerea păcii în lume, luându-și soarta în mâinile lor proprii. Incadrați în organizații sau întruniți în congrese, acești făcători de pace au infierat toate ațâțările la un nou război, ca un atentat monstruos la viața omenirii. Ei au determinat trezirea conștiinței tuturor popoarelor care cu un deosebit elan și într-o convingere unanimă au semnat răsunător apelul dela Stockholm. Această conștiință universală nu mai privește impasibilă perspectiva declanșării ororilor ce au îndoliat omenirea, în două rânduri în ultima jumătate de veac. Biserica Ortodoxă Română, conștientă de datoria sa, și-a spus răspicat cuvântul său și în lupta pentru pace, dând prețioase îndrumări clerului și poporului credincios. Reprezentantă a păcii, Biserica Ortodoxă contribuie cu marile sale puteri spirituale la întărirea conștiințelor credincioșilor săi, în lupta continuă până la victoria definitivă a păcii în lume. Cu cât numărul făcătorilor de pace se va înmulți cu atât puterea păcii se va mări, aducând după sine înfricoșarea învrăjbitorilor și ațâțătorilor. În această operă de pacificare a lumii, rolul Bisericii Ortodoxe este mareț, și el trebuie să încălzească inimile tuturor credincioșilor, pentru pace.

BIBLIOGRAFIE

JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Apostolat social, Ed. II, București 1949.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ și Apărarea Păcii, București 1950.

P. REZUȘ, Biserica Ortodoxă și lupta pentru apărarea păcii, în *Glasul Bisericii* , an. IX, Nr. 7-8, Iulie-August 1950, pp. 8-11.

P. REZUȘ, Rolul social și misionar al Bisericii Ortodoxe Române în lumina pastoralălor și cuvântărilor I. P. S. Patriarh JUSTINIAN, în *Glasul Bisericii* , An. IX, Nr. 6, Iunie 1950, pp. 34—43.

P. REZUȘ, Nașterea Domnului. Praznicul Păcii, în *Glasul Bisericii* , An. IX, Nr. 11—12, Noembrie—Decembrie 1950, pp. 6—7.

H. ANDRUTSOS, Sistem de morală, trad. de I. Lăncrănjan și E. Mudopulos, GRIGORIE T. MARCU, Biserica Ortodoxă în slujba Apărării Păcii, în *Ortodoxia*, An. III, Nr. 1, Ianuarie-Martie, 1951, pp. 15-44.

NICOLAIE KRUTIȚCHI, Mitropolit, Biserica Ortodoxă Rusă în lupta pentru apărarea păcii, *ibidem*, pp. 64—70.

I. NEGRESCU, Biserica și pacea în lumina noii literaturi teologice ruse, *ibidem*, pp. 71—83.

C. DIMITROV, Biserica Ortodoxă Bulgară și pacea, *ibidem*, pp. 84—97.

O. BUCEVSCHI, Biserica Ortodoxă, solia păcii și înfrățirii, în *Studii Teologice*, An. I, Seria II, Nr. 3—4, Mai-Iunie 1949, pp. 145—154.

O. BUCEVSCHI, Inal Prea Sfințitul Patriarh JUSTINIAN, luptător pentru pace, în *Biserica Ortodoxă Română*, An. LXXIX, Nr. 3-6, Martie-Iunie 1951, pp. 111-120.

C. R., Biserica Ortodoxă Română și lupta pentru apărarea păcii, în *Ortodoxia*, An. II, Nr. 2, Martie-Iunie 1950, pp. 173-230.

IDEI DESPRE PIETATE ÎN VECHIUL TESTAMENT

Noțiunea de pietate sau evlavie este foarte largă și cuprinzătoare; tot atât de cuprinzătoare ca și religiuena ¹⁾.

Prin pietate înțelegem, în sens general, trăirea religioasă, adevărata pietate nu este deci altceva decât adevărata trăire religioasă a învățăturii divine, așa cum o recomandă Sf. Scriptura.

Spre a pătrunde specificul pietății Vechiului Testament, trebuie să ținem seamă de câteva note caracteristice ale primei părți a Sf. Scripturi.

Vechiul Testament trebuie privit ca un stadiu de pregătire pentru Noul Testament. El este un pedagog spre Hristos (Gal. 3, 23). Față de Noul Testament, care cuprinde întreaga plenitudine a harului dumnezeesc, Vechiul Testament are caracter provizoriu, temporal, fiind legat de un anumit timp, de un anumit loc, de anumiți credincioși.

Așa dar, Vechiul Testament are imprimată pecetea nedesăvârșirii. Astfel putem vorbi despre adevărata pietate după Vechiul Testament, numai în sens relativ.

Deși Vechiul Testament se ocupă, în primul rând, de soarta credincioșilor evrei, totuși scopul său a fost mai înalt, întru cât Dumnezeu a voit ca prin acest popor să se pregătească mântuirea tuturor credincioșilor (Gen. 12, 3).

Datorită caracteristicilor de mai sus, în Vechiul Testament avem mai multe stadii de dezvoltare. Sf. Apostol Pavel zice: «Dumnezeu de multe ori și în multe chipuri a grăit în vechime părinților noștri prin prooroci, iar în zilele acestea mai depe urmă ne-a vorbit nouă prin Fiul său» (Evrei I, 1). Astfel putem deosebi în Vechiul Testament o epocă a Patriarhilor, una a legii, alta a profetilor și alta a scrierilor de cuprins didactic. Desigur nu toate epocile se pot demarca exact.

La judecarea pietății Vechiului Testament trebuie să mai ținem seama de chipul cum este conceput raportul dintre Dumnezeu și credincios. În Vechiul Testament raportul dintre Dumnezeu și credincios era conceput, în cea mai mare măsură, legat de viața terestră. Tot de viața terestră era legată și ideea răsplății. Problema nemuririi sufletului, și a vieții viitoare era puțin dezvoltată în Vechiul Testament și preocupa pe dreptul de acolo numai foarte rar.

În Vechiul Testament nu vom întâlni expuneri teoretice sistematice despre pietate, ci numai descrieri și expuneri ocazionale despre cuprinsul și aspectele pietății.

Așa după cum în Noul Testament, noțiunea de pietate este redată prin mai mulți termeni, în deosebi prin *εὐσεβεία*, *εὐλαβεία*, *θρησκεία* tot așa și

1. Relativ ușor se pot recunoaște manifestările ei, se pot reda însușirile ei și înșira criteriile ei. E foarte greu, însă, de exprimat esența ei specifică. Pietatea este un fenomen complex, ca și religiuena în general.

în Vechiul Testament noțiunea «pietate» este cuprinsă în mai multe cuvinte. Astfel afecțiunea și respectul față de Dumnezeu și poruncile lui este redată prin expresia «iurat Iahve» care înseamnă frică de Dumnezeu, în sensul de devoțiune, adică de atitudine sinceră interioară a credincioșilor Israel, față de Iahve.

Ideia de religiositate, de pietate în sens mai înalt este exprimată prin cuvântul «hesed» noțiune foarte cuprinzătoare, însumând un șir de virtuți ca iubirea, mila, bunătatea, credințioșia și altele.

Efortul continuu de a împlini poruncile lui Dumnezeu este exprimat prin «țedaca» dreptate, care în multe locuri are sensul de pietate. În proverbe uneori cuvântul înțelepciune (hochma), adică abilitatea cu care omul aplică în viață preceptele divine, se identifică cu «iurat Iahve» (frica de Dumnezeu) = pietate.

Omul cucernic, evlavios, pios, religios, credincios este redat asemenea prin mai mulți termeni. Foarte des întâlnim expresia «șadic»=drept, omul cel drept. Cuviosul, cucernicul Vechiului Testament se mai numește iireh Iahve (temător de Dumnezeu). În Psalmi mai ales întâlnim cuvântul «hasid» dela «hesed» care însemnează servul credincios a lui Dumnezeu (Ps. 86, 2; 79, 2; 143, 12; 119, 12, 79), care participă la comuniunea cu El, fiindcă el își arată demnitatea în săvârșirea de fapte religios-morale. El se încrede în Dumnezeu (Ps. 32, 6). El practică dreptatea, dovedește credințioșie, iubire și se conduce în viața zilnică după poruncile dumnezeiești, morale. Așa dar și acest cuvânt exprimă adevărat noțiunea de pios, evlavios. În epoca iudaismului de mai târziu «hasidimii» formau o asociație aparte, și au fost predecesorii partidului fariseic cari a evoluat spre un formalism legal și mecanic, combătut de Mântuitorul.

După aceste precizări sumare, trecem la caracterizarea pietății după Vechiul Testament. Din timpul protopărinților neamului omenesc s'a păstrat credința într'un singur Dumnezeu (monoteismul) printr'un șir de persoane alese, care au transmis urmașilor ideile cele corecte despre divinitate. În epoca cea mai veche a omenirii religiunea era simplă, iar raportul dintre credincios și Dumnezeu, era personal.

Devoțiunea și iubirea față de Dumnezeu, credincioșii primi și-o exprimau printr'un cult simplu, care consta din sacrificii și rugăciune, izvorită din conștiința sinceră și curată. Așa este descris sacrificiul sincer și curat al lui Abel. Acest sacrificiu este apoi chipul sacrificiului Vechiului Testament de mai târziu, cum trebuia să fie, față de sacrificiile închinătorilor la idoli, preînchipuite în sacrificiul formal și nesincer al lui Cain.

Cultul străvechiu și credința puternică monoteistă se perpetuiază în epoca patriarhilor de mai târziu, Noe și a urmașilor acestuia, în linia lui Sem: Avraam, Isac și Iacob. Chipul omului evlavios este descris în persoana lui Avraam care crede cu toată puterea în Dumnezeu, se supune întru totul voiei lui, ascultând poruncile care i se adresau direct. În Geneză pietatea interioară a lui Avraam este exprimată prin cuvintele: Avraam a crezut în Domnul și Domnul i-a socotit lucrul acesta întru dreptate (Gen. 15, 6). Cuvântul dreptate poate fi tradus și prin «pietate». Apostolul Pavel desvoltă acest citat în Epistola către Romani, 4, 3 și Galateni 3, 6, în sensul că Avraam s'a arătat drept nu prin împlinirea formală a faptelor legii de mai târziu. Pietatea lui Avraam s'a manifestat prin atitudine internă, ascultare sinceră de Dumnezeu și împlinire a voii lui în

vieață, adică «a umblat în căile Domnului», după cum se exprimă Sf. Scriptură.

Religiunea și cultul simplu patriarhal nu mai putea satisface cerințele urmașilor lui Iacob, de aceea prin Moisi, religiunea lui Israel intră într-o fază nouă, în faza instituțională, în faza de organizare a comunității religioase, după un sistem de legiuri pozitive, cuprinse în cele 4 cărți din Pentateuh (Exod, Levitic, Numerii, Deuteronomul).

În stadiul religiunii legii, pietatea, în prima linie, era legată de cult și de colectivitate. Pietatea se manifestă în principiu în acte cultice exterioare, legate de un loc anumit și de un timp anumit. Actul de cult în general, este o afacere obștească și nu un act privat. Chiar și atunci când este vorba despre jertfa de ispășire (expiere), adusă de un membru al comunității, se poate săvârși în prezența sau prin preot. Chiar și preotul nu oficiază ca persoană privată, în afară de comunitatea cultică, ci în comunitate și prin comunitate.

Rezultă de aici că Iahve stă în raport direct cu comunitatea cultică, nu cu individul. Subiectul religios este, în principiu, colectivitatea. Individul se află în raport cu divinitatea numai ca membru al acestei colectivități.

La baza raportului între Dumnezeu și credincioși, stă acum ideia liberei alegeri prin har, și a ideii despre legământul încheiat pe muntele Sinai. Aceste două idei imprimă întreaga legislație mozaică. Legământul acesta nu e cu totul nou, ci este o înnoire a legământului încheiat cu Noe și Avraam. În baza legământului (berit), Dumnezeu manifestează față de credincioșii evrei, o providență specială în conducerea lor. Voința lui Iahve este legea supremă care dirijează întreaga vieață a acestor credincioși. Voința lui Dumnezeu este concretizată în decalog, în care este scos în evidență momentul etic și care aruncă razele sale asupra întregii legislații, cuprinsă în cărțile lui Moisi.

Drept, cuvios, evlavios, în concepția legii Vechiului Testament este cel care își manifestă credința vie și încrederea puternică în Iahve, Dumnezeu absolut, singurul adevăratul Dumnezeu și împlinește cu devotament toate poruncile, descoperite prin gura lui Moisi. Scopul urmărit atât prin cult cât și prin împlinirea poruncilor morale este desăvârșirea, sfințirea: «Fiți sfinți, căci eu sunt sfânt» zice Domnul prin gura lui Moisi. (Levit 19, 2).

Călcarea celor două porunci dela începutul Decalogului, fie prin căderea totală în idolatrie, fie numai prin concepția greșită despre ființa lui Dumnezeu (porunca II-a), ca și călcarea poruncilor a III-a și a IV-a, constituie crime grele și legea Vechiului Testament le sancționează cu pedeapsa cea mai mare: pedeapsa cu moartea.

În afară de aceasta, orice superstiție, orice vrăjitorie, necromanția sau alte devieri dela linia iahvismului sunt puse alături de idolatrie și li se aplică aceeași sancțiune. Toți cei cari, se dedau la astfel de practici, sunt considerați nelegiuiți, oameni fără pietate, sau cu o falsă pietate.

Toate legile Vechiului Testament, date prin Moisi, au avut în vedere epoca în care a trăit poporul Israel. În majoritatea lor, preceptele mosaice au un caracter de constrângere din exterior, spre a deștepta în credincios

ideea păcatului și necesitatea de a se purifica. Acesta a fost rostul sacrificiilor și purificațiilor rituale.

De sigur, spiritul legii era superior literii legii, dar tocmai acest spirit a fost așa de mult neglijat de marea majoritate a credincioșilor. Porunca iubirii față de Dumnezeu și față de aproapele, care trebuia să constituie esența pietății, era desconsiderată în detrimentul împlinirii formale ale unor rituri, care erau despoiate de substratul lor intern.

În spiritul și nu în litera legii, pios și cucernic era acela care împlinea îndatoririle sale către Dumnezeu, cuprinse, pe scurt, în cele patru porunci prime ale decalogului, din sentimentul iubirii celei adevărate către Creator. În Deuteronom 6, 5 cetim aceste minunate cuvinte: «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău, din toată puterea ta». În altă ordine de idei și anume în Levitic 19, 18 întâlnim porunca: Să iubești pe aproapele tău ca însuți pe tine. Din aceste două porunci sintetizate într'una singură și dându-i un înțeles mai larg și mai înalt, Mântuitorul a decretat legea supremă de conduită a vieții creștine.

Așa dar, după Vechiul Testament, datorile dreptului, credinciosului, față de societate, față de colectivitate trebuiau să fie pătrunse asemenea de sentimentul iubirii. Împlinirea poruncilor cu privire la aproapele, cu privire la întreaga colectivitate se motivează în Vechiul Testament așa: bunurile și viața poporului vin din mâna lui Dumnezeu. Poporul ca comunitate este un dar al lui Iahve. De aici izvorăște conștiința răspunderii pentru fiecare membru din comunitate, față de întreg, față de colectivitate. Cine nu este gata să-și pună viața pentru comunitate, acela nu se poate numi evlavios. Slujirea colectivității este în același timp slujirea lui Dumnezeu.

Față de culmile învățaturii Mântuitorului despre aproapele, remarcăm că acesta este în legislația mozaică numai membrul comunității cultice. Așa dar și sub acest raport se accentuează particularismul Vechiului Legământ.

Efortul omului cucernic de a-și conforma viața poruncilor cuprinse în legea lui Moisi, formează obiectul multor psalmi și a unui șir de proverbe. Așa de ex. Ps. 1; 94; 111; și 110, tratează despre legea lui Dumnezeu ca normă pentru purtarea temătorilor de Dumnezeu.

În psalmul I, care poate fi privit ca o introducere generală în Psaltire, este schițat sintetic chipul omului drept, cucernic (țadic).

«Ferice de credinciosul care își găsește plăcerea în legea Domnului și zi și noapte se gândește la legea lui.

«El este ca un pom sădit lângă un izvor de apă, care își dă rodul la vremea lui și ale cărui frunze nu se vestejesc: tot ce începe duce la bun sfârșit». Deci, pe scurt, ceea ce îl caracterizează pe un om cucernic, este îndrumarea vieții sale după poruncile lui Dumnezeu, cuprinse în Tora. Acest lucru îi dă un suport puternic moral, simțind mâna ocrotitoare a lui Dumnezeu. Viața dreptului e rodnică în fapte bune, fiind asemănat cu un pom care aduce roade bogate. Răsplata dreptului pentru faptele sale este asigurată.

Imaginea ideală a omului cu adevărat pios este schițată cu măiestrie în psalmii 24 și 15 (după Septuaginta 23 și 14) «Cine se va sui în muntele Domnului, sau cine va sta în locul lui cel sfânt?».

Cel cu mâini nevinovate și inima curată, care nu și-a întinat cu nimic sufletul său și cu viclesug nu s'a jurat aproapei lui», (Ps. 24).

În Psalmul 15 psalmistul se întreabă:

«Doamne cine va locui în locașul tău și cine se va sălășlui în muntele tău cel sfânt?

Cel ce umblă fără prihană, face dreptate și grăește adevărul în inima sa.

Cel ce n'a clevitit cu limba sa, rău aproapei n'a făcut și nu suferă să fie defăimat semenul său».

Citatele acestea ne arată cât de strânsă este legătura între datorile credincioșilor față de Dumnezeu și față de aproapele lor. Cel ce participă la cultul divin trebuie să fie cu conștiință curată că e în bune raporturi cu aproapele său, pe care-l iubește cu adevărat. Altfel rugăciunea celui nedrept cu aproapele lui nu este plăcut lui Dumnezeu. Credința lui e nesincă, pietatea lui este falsă.

Participarea cu folos la cultul divin și apropierea de Dumnezeu se poate face numai de către cei cu inima curată și cu mâinile nepătate.

Numai cel cu adevărat pios poate gusta plăcere, bucurie și mângâiere, participând la cultul divin. În cult omul cucernic își întărește încrederea, conștiințiozitatea, liniștea și însufletirea religioasă.

Din citatele de mai sus, vedem că tipul ideal al omului pios este Israelitul care gândește și iurează în legătură cu semenii săi. Această tră-sătură a credinciosului pios este evidențiată și în cartea Iov.

Iată cum e zugrăvit chipul ideal al unui credincios drept și temător de Dumnezeu, în persoana lui Iov:

«Urechea care mă auzea, mă fericea și ochiul care mă vedea, îmi dădea mărturie de laudă. Căci scăpam pe săracul, care cerea ajutor, pe orfanul lipsit de sprijin.

Binecuvântarea nenorocitului venea peste mine. Umpleam de bucurie inima văduvei. Mă îmbrăcam cu dreptate și-i slujeam de îmbrăcăminte.

Judecata dreaptă îmi era haina și acoperământul capului. Eram ochii celui orb și piciorul celui sărac. Eram totul celor obidiți și cercetam cu stăruință pricina celui necunoscut» (Iov, 29, 11–17). Tot așa este conceput omul evlavios și de către profeti. Isaia descrie, de pildă, pe credinciosul pios ca unul: «Care umblă cu dreptate în calea sa și grăește adevărul, care dă la o parte câștigul cel nedrept, cel ce își trage mâinile înapoi, ca să nu primească mită, cel ce și astupă urechea să n'audă cuvinte setoase de sânge, își leagă ochii ca să nu vadă răul». (Isaia 33, 15).

Pentru aceeași idee alegem un citat clasic din Ezechiel. Plăcut lui Dumnezeu și socotit drept este cineva, «care face judecată și dreptate, care nu mănâncă lucru jertfit în munte și spre idolii casei lui Israel nu și întoarce ochii, femeia aproapei lui nu o necinstește...

Pe nimenea nu strămtorează și datornicului îi întoarce zălogul; furt nu face, celui flămând îi dă din pâinea sa și pe cel gol îl îmbracă cu haină. Bani săi cu camătă nu-i dă și camătă nu ia; dela nedreptate mâinile și le stăpânește și judecata dintre credincios și altul o face cu dreptate. De se poartă după poruncile mele și de păzește legile mele cu credincioșie, acela este drept și fără indoială viu va fi. zice Domnul Dumnezeu» (Iez. 18, 5–9).

Sub raportul interiorizării religiunii, adâncirii și ridicării pietății la un grad mai înalt de perfecțiune, au adus o contribuție de tot importanță profetii Vechiului Testament.

Profetii n'au descoperit o religie nouă, ci ei activează în cadrul religiunii mozaice pe care însă o adâncesc, o apără, o lămuresc și o predică în sensul spiritului ei cel mai înalt.

Ca reprezentanți ai religiunii celei adevărate și ca apărători conservatori și propoveditori ai iahvismului autentic, profetii au avut ca sarcină principală să combată cu toată energia și să demaște pretutindeni falsa concepție despre Dumnezeu și falsa trăire a sentimentului religios. Prin antiteză ei arătau apoi, cum trebuie să fie înțeleasă pietatea cea adevărată, care apropie pe credincios de Dumnezeu și-l înfrățește cu semenii săi. După profetii nu se poate concepe pietate adevărată decât în strânsă legătură cu credința vie și puternică în Iahve, credința manifestată în fapte morale. Profetii consideră cultul idololatrii și toate practicile, legate de el, ca o monstruoasă din punct de vedere moral, ca o adevărată nebunie (nebala).

Chiar adorarea lui Iahve în chip greșit, este rătăcire periculoasă. Este vorba despre sincretismul religios, care pătrunsese în Israel, transpunând formele sensibile ale cultului lui Baal asupra cultului lui Iahve. Cu alte cuvinte este vorba despre taurolatria, adică adorarea lui Iahve sub chipul unui vitel. Un astfel de cult este după profetii egal cu idololatria, iar practica lui este falsă pietate, cu urmări nefaste în viața religioasă.

De asemenea, profetii consideră drept falsă pietate adorarea lui Dumnezeu, conceput ca zeu local, zeu național.

Profetii combat acest punct de vedere monololatrii, accentuând neîncetat că Iahve, trebuie conceput drept unicul Dumnezeu, în sensul monoteismului absolut. Zeii celorlalte popoare sunt numiți zei falsi, zei inexistenți (elilim—nimicuri), în loc de elohim (joc de cuvinte la Amos 2, 4 și Ies. 2, 8 Miheea 1, 7; 5, 12).

Prin urmare, Iahve nu este numai Dumnezeu lui Israel, ci și al celorlalte popoare (Amos, 9, 7).

Nu mai puțin, profetii se ridică cu energie și împotriva manifestărilor unei pietăți false, legate de falsa încredere în ajutorul lui Iahve, fără privire la starea morală. Credincioșii din Israel credeau că viitorul lor este asigurat împotriva oricărei primejdii, știind că Iahve îi va apăra necondiționat, fiind legat de legământul încheiat pe muntele Sinai, de Ierusalim, de cultul și templul de acolo.

Profetii citează des, în predicile lor, fraze pronunțate de mulțime, prin care ea își manifestă astfel de așteptări false. Muștrărilor lui Amos i se răspunde: «Iahve va fi cu noi» (adică în ziua nenorocirilor), (Amos 5, 14), sau «Nenorocirea nu ne va ajunge și nu ne va surprinde» (Amos, 9, 6).

Isaia citează fraza: «Când va trece urgia apelor năvălitoare, nu ne va atinge». Ba chiar ascultătorii ironizează pe profet strigând într'un glas: «Să-și grăbească (Iahve), să-și facă repede lucrarea ca să trăim. Să vină odată hotărîrea Sfântului lui Israel și să se aducă la îndeplinire, ca s'o cunoaștem». (Isaia 28, 15).

Ieremia anunță căderea și distrugerea Ierusalimului și captivitatea babilonică, îndemnând la căință și îndreptarea moravurilor. Din mijlocul

credincioșilor se aude răspunsul plin de mândrie: «Templul lui Iahve, Templul, Templul lui Iahve... Suntem asigurați». (Ierem. 7, 4, 10), sau: «Noi suntem înțelepți, avem la dispoziție legea» (Ier. 8, 8. Ier. 14, 9; 21, 2). Cu o îndrăsneală fără egal a combătut Ieremia, astfel de așteptări false, generatoare de falsă pietate, păgubitoare pentru viața credincioșilor.

Profeții luptă cu un zel deosebit împotriva falsei pietăți, izvorită din concepția că poate fi substituită pietatea interioară prin aduceri de sacrificii abundente și prin serbări pline de fast. Combat superstiția că Iahve poate fi satisfăcut, prin astfel de sacrificii, pur externe și mecanice, cum procedau păgânii cu sacrificiile lor. Cu toată hotărârea rup profetii negura acestei concepții nedemne despre Dumnezeu.

Dumnezeu, ca principiu al moralității, nu poate fi îmblânzit sau mituit cu niște practici pur exterioare. El cere împlinirea dreptului și a moralei din partea tuturor, fără deosebire. Dumnezeu cere adorare în spirit și adevăr, cere atitudine interioară, nu prestațiuni formale, seci și mecanice.

«Ascultarea face mai mult decât jertfa și păzirea cuvântului lui Dumnezeu mai mult decât grăsimea berbecilor», zicea Samuil, înfruntând pe Saul. (1 Sam. 15, 22).

Iată cum combate profetul Isaia falsa pietate a celor ce aduc sacrificii nevrednice.

«Ce-mi folosește mulțimea jertfelor voastre? Zice Domnul. M'am săturat de arderile de tot cu berbeci și cu grăsimea vițelilor grași, și nu mai vreau sânge de tauri, de miei și de țapi.

«Când veniți să vă înfățișați înaintea mea, cine vă cere astfel de lucruri, ca să-mi necurățați curțile? Nu mai aduceți lucruri de mâncare nefolositoare, căci mi-i scârbă de tămâie! Nu vreau luni noi, sabate și sărbători, nu pot să văd nelegiuirea unită cu sărbătoarea!» (Isaia 1, 11-13).

«Când vă întindeți mâinile, îmi întorc ochii dela voi, și oricât de mult m'ați ruga, n'ascult: căci mâinile vă sunt pline de sânge». (Isaia 1, 15).

Apoi profetul arată în ce constă pietatea cea adevărată:

«Spălați-vă, deci, și curățați-vă! Luați dinaintea mea faptele rele pe care le-ați făcut, încetați să mai faceți răul! Învățați-vă să faceți binele, căutați dreptatea, ocrotiți pe cel sărac, faceți dreptate orfanului, apărați pe văduve!» (Isaia 1, 16—17). Ideia de pietate adevărată în contrast cu pietatea falsă este exprimată sub diferite aspecte la toți profetii, dar mai ales, afară de Isaia, vom cita câteva locuri clasice din Osea, Amos, Mihea, Ieremia. Pentru înțelegerea adevăratei pietăți merită să fie adâncit capitolul 58, 1—7 din Isaia unde se vorbește despre adevăratul post. Postului lipsit de pietate internă corespunzătoare, i se opune împlinirea faptei bune:

«Iată postul plăcut Mie: Imparte-ți pâinea cu cel flămând și primește în casa ta pe nenorociții fără adăpost, dacă vezi pe un om gol, acoperă-l și nu întoarce spatele semenului tău». (Isaia, 58, 6—7).

În cartea profetului Osea întâlnim cuvintele citate de Mântuitorul: «Milă voiesc și nu jertfă, cunoștința de Dumnezeu mai mult decât ardere de tot». (Osea 6, 6, cf. Mt. 9, 13, Ioan 17, 3).

Dumnezeu cere dela credincioși milă «hesed». Cuvântul hesed exprimă o noțiune foarte largă, cuprinzând ideea de bunătate, de iubire, devoțiune, binefacere, credincioșie. Deci, după cum zice un exeget, cuvântul hesed poate fi tradus prin religiositate, «pietate». (Nelson Gluck, Das Wort hesed in alttestamentlichen Gebrauch, Giessen 1927, p. 23).

Profetul Osea ca și, de alt fel toți profetii, arată cu toată claritatea, că raportul dintre Dumnezeu și credincioși, trebuie să se întemeieze pe principii religioase-etice. «Cunoștința de Dumnezeu», care după Osea însemnează adevărata religie, pretinde credincioșie și iubire dela oameni între olaltă și, în acelaș timp față de Dumnezeu. Cine lucrează împotriva iubirii și credincioșiei, acela nu poate avea o corectă cunoștință de Dumnezeu.

Expresia «hesed»—pietate, la Osea este un concept inobilat și lămurit în inima și gândirea profetului. Prin «hesed» se definește modul de comuniune al credincioșilor între olaltă, în totalitatea lor, nu în cadrul unui cerc restrâns. Credincioșii sunt considerați, pe de o parte, ca membri ai unei mari familii, pe de altă parte ca copii ai părintelui ceresc. Este ceva din atmosfera Noului Testament, care se desprinde din felul exprimării lui Osea.

Idei asemănătoare despre pietate, dar într'o formulare ceva mai aspră decât la Osea, întâlnim și la Amos. La fel cu Isaia, Amos înfierează drept falsă religiozitatea, încrederea în valoarea sacrificiilor și a sărbătorilor lipsite de substratul lor moral și de pietatea internă. Dumnezeu respinge, peste tot, cultul extern al celui ce trăiește în fărâdelege. (Amos 5, 21—23).

A căuta pe Dumnezeu însemnează a căuta binele (Amos 5, 4—6).

De aceea omul cel evlavios, care caută pe Domnul, trebuie să urmeze îndemnul profetului:

«Căutați binele și nu răul, urâți răul și iubiți binele. Faceți să domnească dreptatea la poarta cetății». (Amos 5, 6). «Dreptatea să curgă ca râul curgător». (Amos 5, 24).

Legătura strânsă între slujirea lui Dumnezeu, cu devotament și împlinirea poruncilor morale, în sensul pietății adevărate, este redată și la profetul Mihea. După ce arată că Dumnezeu respinge sacrificiile celui nelegiuit, profetul vorbește solemn: «Ți s'a arătat, omule, ce este bine și ce alta cere Domnul dela tine, decât să faci dreptate, să iubești binefacerea și să umbli smerit cu Dumnezeul tău». (Mihea 6, 8).

Citatul acesta din Mihea parcă este o bucată ruptă din Evanghelie și exprimă într'o formă, pregnantă, precisă și sintetică întreg cuprinsul adevăratei religiozități.

Și acum câteva considerațiuni despre pietate în lumina cuvântărilor lui Ieremia. Profetul Ieremia are o poziție specială între profetii Vechiului Testament. El este profetul psiholog. El pătrunde adânc în sufletul credinciosului și sesizează sentimentul religios în structura sa cea mai intimă.

Raportul între Dumnezeu și credincios e conceput personal și se exprimă prin rugăciune. Cu drept cuvânt el este numit profetul rugăciunii și unul dintre cei mai mari închinători ai Vechiului Testament și ai credincioșilor peste tot.

Din punct de vedere al istoriei religiunii, Ieremia atinge punctul culminant al profetismului lui Israel.

Prin lupta sa împotriva exteriorizării religiunii și a falsei pietăți, Ieremia se alătură predecesorilor săi, dar îi întrece pe toți prin pătrunderea în interiorul credincioșilor și prin așezarea religiunii pe un fundament pur spiritual.

El vorbește despre deștelenirea sufletului (Ier. 4, 3) și despre circumciziunea inimii (4, 4). Arată că Dumnezeu cercetează inima și răunchii și vede înlăturatul inimii credincioșilor. (Ier. 11, 20, 17, 10).

Vestește încheerea unui nou legământ între Dumnezeu și credincios, nu exterior ca cel de pe Sinai, ci un legământ spiritual, interior:

«Ci iată legământul pe care-l voi face cu Israel, după zilele acelea, zice Domnul, voi pune legea mea înlăuntrul lor, o voi scrie în inima lor.» (Ier. 31, 31—34).

Profetul întrezărește, deci legea harului Noului Testament, a «închinării în spirit și adevăr». Iată forma cea mai înaltă a concepției despre adevărata pietate la care s'au putut ridica autorii inspirați ai Vechiului Testament.

Iată numai câteva trăsături despre felul cum au conceput profetii religia și trăirea ei, ca credință și faptă, sinceră și curată.

Cetirea și adâncirea scrierilor profetilor deșteaptă mereu în sufletele credincioșilor idei și sentimente nobile.

Ne mai rămâne să ne oprim câteva clipe asupra scrierilor didactice din Vechiul Testament și să desprindem câteva idei despre pietate.

Din Psalmi am citat în cursul expunerii câteva locuri despre chipul ideal al celui evlavios. În Psaltire se înfățișează religiozitatea credinciosului în multiplele ei aspecte, dar îndeosebi sub aspectul pietății interne în legătură cu serviciul divin (de ex. psalmii treptelor 110-117; 146-150).

Câteva psalmi (ex. 8; 20) tratează în general despre bărbatul drept (țadic) ca prototip al dreptului prin excelență, adică al viitorului Mesia.

O idee înaltă despre pietate este exprimată în psalmul «Miluește-mă Dumnezeu!» (ps. 50-51). «Că de ai fi voit jertfă și-ai fi dat!

Tu însă nu volesti arderile de tot.

Că jertfă plăcută lui Dumnezeu e duhul umilit; inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi». (Ps. 51—50, 17—18).

Dumnezeu cere dela credincios o jertfă adevărată, care se cuprinde în predarea totală lui Dumnezeu a eului propriu, prin ascultare necondiționată și prin recunoașterea sinceră a păcatelor. Numai închinând lui Dumnezeu întreaga lui ființă, cel cucernic dobândește siguranța că el se apropie de Dumnezeu și are încredințarea că Domnul se îndură de el și-i iartă păcatele.

În cartea proverbelor lui Solomon, în cărțile necanonice Înțelepciunea lui Iisus Sirah, și în Tobit se vorbește des despre purtarea dreptilor în raport cu cei păcătoși.

În cartea proverbelor, problema cultului, în general, și a sacrificiilor, în special, cade pe plan secund. Numai în puține locuri se vorbește despre cult. (Ex. 3, 9; 15, 8; 15, 29; 20, 25; 21, 36; 21, 27, 28, 9; 30, 12). O poruncă directă cu privire la cult aflăm numai în cap. 3, 9 urm: «Omul evlavios are datoria să cinstească pe Dumnezeu prin daruri din averea sa și din pârga recoltei sale».

Despre sacrificiul celui nelegiuit se spune că este o urâciune înaintea lui Dumnezeu (15, 8; 21, 27).

Dimpotrivă, practicarea dreptului și a dreptății este mai plăcută lui Dumnezeu decât sacrificiile sângeroase (21, 2). Așa dar, sacrificiul n'are o valoare necondiționată. Mai mare valoare înaintea lui Dumnezeu are rugăciunea dreptului (15, 29).

Dimpotrivă rugăciunea celui ce nu împlinește legea, este respinsă de Dumnezeu.

Așa dar, peste tot se pune accentul pe calitatea actelor cultice, nu pe actul cultic ca atare. În cartea Iov se vorbește despre cult și mai puțin decât în proverbe. După cum am văzut din descrierea chipului ideal al celui evlavios în cap. 29 și 31, pietatea constă în prima linie în împlinirea obligațiilor religioase morale. În formulare negativă religios este «Cel ce se teme de Dumnezeu și se ferește de rău». (Iob. 1, 8; 2, 3).

Aceeași idee este redată astfel în proverbe: «Prin frica de Dumnezeu se evită răul». (Prov. 16, 6). Cartea lui Iisus Sirah arată un interes mai pronunțat pentru cult și sacrificii. (Ex. 7, 29; 32, 6, 12). Valoarea acestora, însă, depinde de starea morală a celui ce le îndeplinește (35, 7). «Cel prea înalt nu are plăcere în darurile celui nelegiuit», (34, 21).

«Cel ce jertfește din bunuri nedrepte aduce prinos hulit», (34, 20).
Sau: «Nu nădăjdui în jertfă nedreaptă» (35, 13).

Sirah merge și mai departe, exprimând ideea că jertfele pot fi încuite prin împlinirea faptelor bune. Astfel: «Cel ce păzește legea, înmulțește jertfelé», (35, 1). «Jertfește jertfă de mântuire cel ce ia aminte la porunci», (35, 2). «Cel ce face fapte de binefacere este ca și cel ce jertfesté», (35, 3).

Depărtarea de răutate este plăcută Domnului și despărțirea de nedreptate este ca o jertfă curată (35, 4).

Prin urmare Sirah arată plăcere pentru sacrificii și recomandă actele cultice ca împlinirea a legii, dar el pune accentul principal pe structura morală a actului cultic.

În cartea Tobit rugăciunea joacă un rol principal în privința pietății. Ca cerințe principale ale pietății pe lângă rugăciune se amintește postul și milostenia. (12, 8). Despre milostenie se zice că este o jertfă bogată înaintea lui Dumnezeu pentru toți cei ce o practică. (Tobit 4, 11).

Foarte interesantă este concepția despre înțelepciune (hochma) în Cartea proverbelor și în Înțelepciunea lui Iisus Sirah. Am amintit la începutul expunerii, că în multe locuri «hochma» se identifică cu frica de Dumnezeu, cu cunoașterea de Dumnezeu, cu însăși religiunea și adevărata pietate. Prin cuvântul hochma se exprimă purtarea corectă a celui evlavios față de Dumnezeu.

Iată în linii generale și numai în câteva aspecte, cum a fost concepută pietatea de scriitorii sfinți din Vechiul Testament.

Cu toate scăderile și imperfecțiunile Vechiului Testament, ideile despre pietate exprimate de sf. autori ne apar într'o lumină strălucitoare, în comparație cu ideile despre pietate din lumea păgână. Ne umple de admirație lupta nobilă a profetilor și a dreptăților Vechiului Testament de a purifica religiunea și pietatea de toate rătăcirile și de toate superstițiile, care caută să le ia locul. Efortul nobil al persoanelor alese din Vechiul Testament a fost dus la bun sfârșit de Mântuitorul nostru și de Sfinții Apostoli, arătând pentru totdeauna și în mod definitiv cum trebuie concepută adevărata pietate în lumina harului descoperit în toată plinătatea, în Noul Testament.

Fie ca pilda profetilor și a Sfinților din Vechiul Testament să deștepte în sufletele prea cucernicilor noștri preoți râvna pentru propoveduirea adevăratei pietăți și pentru sădirea ei în inima credincioșilor.

CÂNTĂRI LA CATEHEZE

PREOȚII TĂI, DOAMNE

Glasul VIII vi

Pre - o - ții Tăi, Doam - ne, se vor
Pre - o - ții Tăi, Doam - ne, se vor

îm - bră - ca în - tru po - doa - bă și
îm - bră - ca în - tru po - doa - bă și

cu - vi - o - șii Tăi, cu bu - cu -
cu - vi - o - șii Tăi, cu bu - cu -

ri - e se vor bu - cu - ra.
ri - e se vor bu - cu - ra.

PORUNCA CEA CU TAINĂ

(Podobie)

Glasul VIII Vi

După A. PANN

mf

Po - run - ca cea cu tai - nă, lu -

mf

Po - run - ca cea cu tai - nă, lu -

ân - du - o în - tru cu - no - știn - -

ân - du - o în - tru cu - no - știn - - -

ță, Cel fă - ră de trup în ca - sa lui

ță, Cel fă - ră de trup în ca - sa lui

I - o - - - sif, de - grab — β

I - o - - - sif, de - grab — a

stă - tut în - na - in - - te

stă - tut în - na - in - - - te

zi - când ce - lei ce nu ști - a de

zi - când ce - lei ce nu ști - a de

nun - tă: Cel ce a ple - cat cu

nun - tă: Cel ce a ple - cat cu

po - go - ri - rea, ce - ru - ri -

po - go - ri - rea, ce - - - ru - ri -

le, în - ca - pe fă - ră schim - ba - re,

le, în - ca - pe fă - ră schim - ba - re.

tot — în — tru — ti — ne; pre
 tot — în — tru — ti — ne; pre

Ca — re — le și vă — zân — du-L — în
 Ca — re — le și vă — zân — du-L — în

pân — te — ce — le tău lu — ând — chip
 pân — te — ce — le tău lu — ând — chip

de rob, mă spai — mân — tez — a
 de rob, mă spai — mân — tez — a

stri — ga — ți — e: Bu — cu — ră —
 stri — ga — ți — e: Bu — — cu — ră —

te, mi - rea - să, pu - ru - rea Fe - cioa -
te, mi - rea - să, pu - ru - rea Fe - cioa -

- - - ră!
- - - ră!

MÂNTUEȘTE-MĂ DOAMNE

Glasul III *V* *Ja* *q*

după A. PANN

mf Mân - tu - e - ște - mă, Doam - ne Dum -
Moderato *mf* Mân - tu - e - ște - mă, Doam - ne Dum -

ne - ze - ul meu, că Tu ești mân - tu -
ne - ze - ul meu, că Tu ești mân - tu -

i - rea tu - tu - ror. Vi - fo - rul
i - rea tu - tu - ror. Vi - fo - rul

pa - ti - mi - lor mă tur - bu - ră și
pa - ti - mi - lor mă tur - bu - ră și

sar - ci - na fă - ră - de - le - gi - lor me - le
sar - ci - na fă - ră - de - le - gi - lor me - le

mă a - fun - dă; dă - mi mă - nă de a -
mă a - fun - dă; dă - mi mă - nă de a -

ju - tor și că - tre li - ma - nul u - mi - lin - ții
ju - tor și că - tre li - ma - nul u - mi - lin - ții

mă ri - di - că, ca Cel ce ești — u - nul mi -
 mă ri - di - că, ca Cel ce ești — u - nul mi -
 los - tiv și iu - bi - tor de oa - - - meni.
 los - tiv și iu - bi - tor de oa - - - meni.

LUMINÂNDA NAȘTERII DOMNULUI

Glasul III Fa 2

mf
 Cer - ce - ta - tu - ne - a pre noi de sus, Mân -
 Andantino
mf
 Cer - ce - ta - tu - ne - a pre noi de sus, Mân -
 tu - i - to - - - rul, Ră - să - ri - tul
 tu - i - to - - - rul, Ră - să - ri - tul

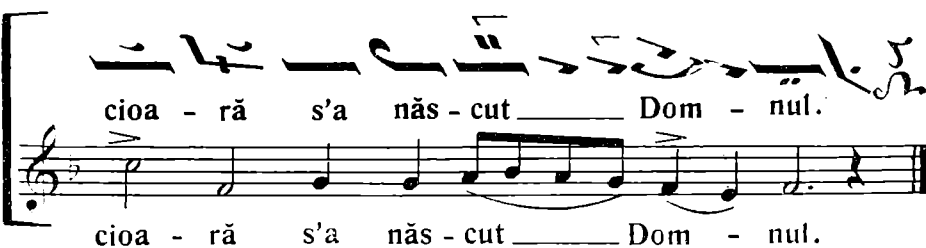
ră - să - ri - tu - ri - lor și cei din
ră - să - ri - tu - ri - lor și cei din

în - tu - ne - rec și din um - - - bră,
în - tu - ne - rec și din um - - - bră,

am a - flat a - de - vă - rul, că din Fe -
am a - flat a - de - vă - rul, că din Fe -

cioa - ră s'a nă - s - cut _____ Dom - nul.
cioa - ră s'a nă - s - cut _____ Dom - nul.

LUMINÂNDA ADORMIRII MAICII DOMNULUI

Glasul III Fa 2

mf

A - pos - toli de - la mar - -

Andantino *mf*

A - pos - toli de - la mar - - -

gini, _____ a - du - na - ți -

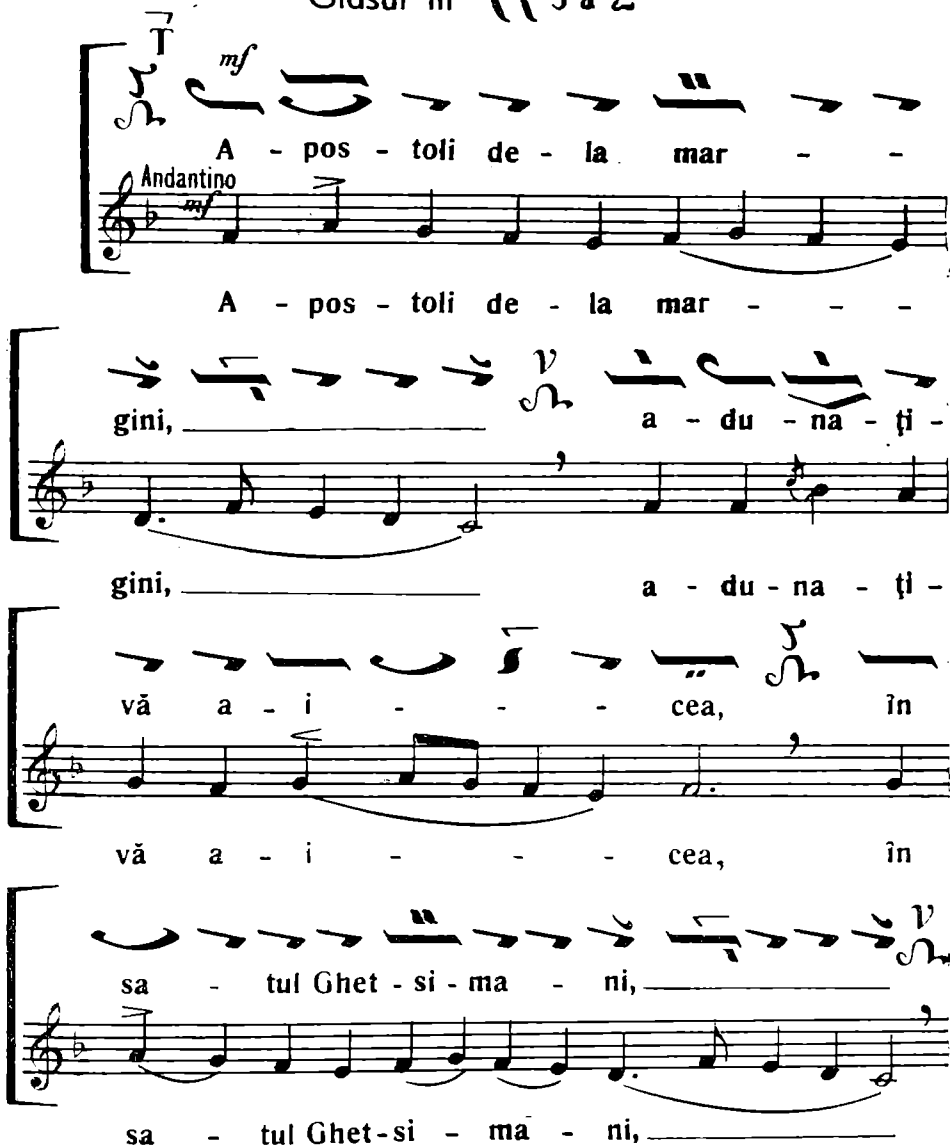
gini, _____ a - du - na - ți -

vă a - i - - - cea, în

vă a - i - - - cea, în

sa - tul Ghet - si - ma - ni, _____

sa - tul Ghet - si - ma - ni, _____

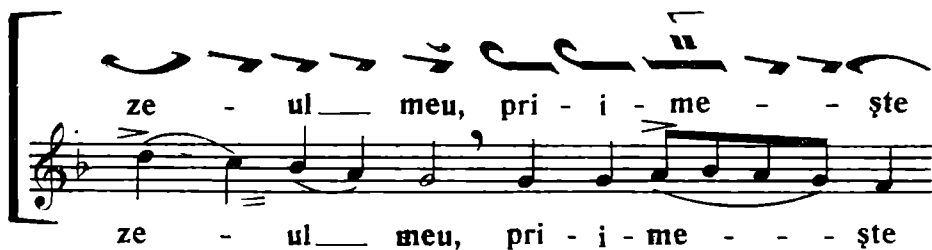
în - gro - pa - - - - - ți - mi tru - pul - - -

în - gro - pa - - - - - ți - mi tru - pul - - -

meu; și Tu, Fi - u - le și Dum - ne -

meu; și Tu, Fi - u - le și Dum - ne -

ze - ul - - - meu, pri - i - me - - - - - ște

ze - ul - - - meu, pri - i - me - - - - - ște

du - - - hul - - - meu.

du - - - hul - - - meu.

LUMINÂNDĂ SF. CRUCI

Glasul III 2

T *mf*

Cru - cea es - te pă - zi - toa - rea a toa -

Moderato *mf*

Cru - cea es - te pă - zi - toa - rea a toa -

tă lu - - - mea ; Cru - cea, po -

tă lu - - - mea ; Cru - cea, po -

doa - ba bi - se - ri - cii ; Cru - cea,

doa - ba bi - se - ri - cii ; Cru - cea,

stă - pâ - ni - a cre - din - cio - și -

stă - pâ - ni - a cre - din - cio - și -

lor ; Cru - cea, în - tă -

lor ; Cru - cea, în - tă -

ri - - rea creș - ti - - ni -

ri - - rea creș - ti - - ni -

lor ; Cru - cea es - te sla - va în -

lor : Cru - cea es - te sla - va în -

ge - ri - lor ; și dia - vo - li - - lor,

ge - ri - lor ; și dia - vo - li - - lor,

ra - - - nă!

ra - - - nă!

NU VOM MAI FI OPRIȚI

(Podobie)

Glasul VII $\alpha\gamma$ Ja

Dupa A. PANN

$\alpha\gamma$ $\overline{\text{T}}$ *mf*

Nu vom mai fi o - priți — de lem -

Moderato *mf*

Nu vom mai fi o - priți — de lem -

nul — vi - e - - - ții, a - vând nă -

nul — vi - e - - - ții, a - vând nă -

dej - dea Cru - cii Ta - le; Doam - - - ne,

dej - dea Cru - cir Ta - le; Doam - - - ne,

mă - ri - re Ti - e!

mă - ri - re Ti - - - e!

CĂTRE SF-ȚII APOSTOLI

Glasul III Ja

mf

Sfin - ți - lor A - pos - toli, ru - gați pe

Moderato *mf*

Sfin - ți - lor A - pos - toli, ru - gați pe

mi - los - ți - vul Dum - ne - zeu ca să

mi - los - ți - vul Dum - ne - zeu ca să

dea ier - ta - re de gre - șa - le su - fle -

dea ier - ta - re de gre - șa - le su - fle -

te - lor noa - - - stre.

te - lor noa - - - stre.

PREA LĂUDAȚILOR MUCENICI

(Podobie)

Glasul I Па

mf

Prea lă - u - da - ți - lor Mu - ce - nici, pre

Moderato *mf*

Prea lă - u - da - ți - lor Mu - ce - ci, pre

voi pă - mân - tul nu v'a a - co - pe - rit,

voi pă - mân - tul nu v'ă a - co - pe - rit,

ci ce - - - rul v'a pri - mit ; des - chi - su -

ci ce - - - rul v'a pri - mit , des - chi - su -

s'au vo - uă u - și - le ra - iu - lui și

s'au vo - uă u - - și - le ra - iu - lui și

în - lă - un - tru fi - ind, de lem - nul vi -
 în - lă - un - tru fi - ind, de lem - nul vi -

e - ții v'ăți în - dul - cit. Lui Hris - tos ru -
 e - - ții v'ăți în - dul - cit. Lui Hris - tos ru -

ga - ți - vă să dă - ru - ia - scă
 ga - ți - vă să dă - ru - ia - scă

su - fle - te - lor noa - - stre pa - -
 su - fle - te - lor noa - - stre pa - - -

ce - și ma - re mi - - lă.
 ce - și ma - re mi - - - lă.

PENTRU RUGĂCIUNILE TUTUROR SFINȚILOR

Glasul I

Па

mf

Pen - tru ru - gă - ciu - ni - le tu -

Moderato *mf*

Pen - tru ru - gă - ciu - ni - le tu -

tu - ror Sfin - ți - lor, Doam - ne, și

tu - ror Sfin - ți - lor, — Doam - ne, și

a - le Năs - că - toa - rei de Dum - ne - zeu,

a - le Năs - că - toa - - rei de Dum - ne - zeu,

pa - cea Ta — dă - ne - o no - uă.

pa - cea Ta — dă - ne - o no - uă

și ne mi - lu - e - ște pre noi,

și ne mi - lu - e - ște pre noi,

ca un în - du - rat.

ca un în - du - rat

STIHRA II-a DELA VECERNIE

Glasul VIII *vi*

Andante

Doam - ne, Doam - - ne, nu ne

Doam - ne, Doam - - ne, nu ne

le - pă - da pre noi de la fa -

le - pă - da pre noi de la fa -

ja Ta, ci bi - ne - vo -
ja Ta; ci bi - - ne - vo -

eș - te a ne mi - lu - i
eș - te a ne mi - lu - i

pre noi prin în - vi - e -
pre noi prin în - - vi - e -

- - - re
- - - re.

le pli - nești, Vis - ti - e - rul bu - nă -

le pli - nești, Vis - ti - e - rul bu - nă -

tă - ți - lor și Dă - tă - to - ru - le

tă - ți - lor și Dă - tă - to - ru - le

de vi - a - ță, vi - no și te să -

de vi - a - ță, vi - no și te să -

lăș - lu - e - ște în - tru noi și ne

lăș - lu - e - ște în - tru noi și ne

cu - ră - țe - ște pre noi de toa - tă

cu - ră - țe - ște pre noi de toa - tă

spur - că - ciu - nea și mân - tu - e -

spur - că - ciu - nea și mân - tu - e -

ște Bu - nu - le, su - fle - te - le

ște Bu - nu - le, su - fle - te - le

noa - - - stre.

noa - - - stre.

DE FRUM'SEȚEA FECIORIEI TALE

Glasul III *Ja*

mf De frum' se - - - țea fe - cio -

Andantino *mf* De frum' se - - - țea fe - cio -

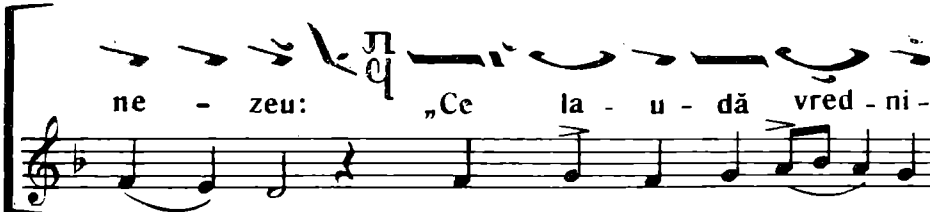
ri - ei Ta - - - le și
ri - ei Ta - - - le și

de prea lu - mi - na - - - tă
de prea lu - mi - na - - - tă

cu - ră - ți - - - a ta, Ga - vri -
cu - ră - ți - - - a ta, Ga - vri -

il mi - rân - du - se, a stri - gat _____ ți -
il mi - rân - du - se, a stri - gat _____ ți -

- e, Năs - că - toa - re de _____ Dum -
- e, Năs - că - toa - re de _____ Dum -

ne - zeu: „Ce la - u - dă vred - ni -
ne - zeu: „Ce la - u - dă vred - ni -

că _____ voi a - du - ce ți - - -
că _____ voi a - du - ce ți - - -

e, sau ce te voi nu - mi pre ti - - -
e, sau ce te voi nu - mi pre ti - - -

ne, nu mă pri - cep și _____ mă mi - nu - nez.
ne, nu mă pri - cep și _____ mă mi - nu - nez.

Pen - tru a - cea - sta, pre - cum mi s'a
Pen - tru a - cea - sta, pre - cum _____ mi s'a

po - run - cit, strig ți - e : Bu - cu - ră - te

po - run - cit, strig ți - e : Bu - cu - ră - te

ce - ia - ce ești cu da - ruri

ce - - ia - ce ești cu da - ruri

dă - - - ru - i - - - tă!

dă - - - ru - i - - - tă!

FĂRĂ DE VESTE JUDECĂTORUL VA VENI

Glasul VIII *mf* *vi* *2*

mf

Fă - ră de ve - ste, Ju - de - că -

Moderato *mf*

Fă - ră de ve - ste, Ju - de - că -

to - rul va ve - ni și a - le
to - rul va ve - ni și a - le

fi - e - că - rui fap - te se vor des -
fi - e - că - rui fap - te se vor des -

co - pe - ri . Ci cu fri - că
co - pe - ri . Ci cu fri - că

să stri - găm în mie - zul nop - ții:
să stri - găm în mie - zul nop - ții:

Sfânt ! Sfânt ! Sfânt ! ești, Dum - ne -
Sfânt ! Sfânt ! Sfânt ! ești, Dum - ne -

ze - ul no - - stru! Pen - tru Năs - că -

ze - ul no - - stru! Pen - tru Năs - că -

toa - rea de Dum - ne - zeu, mi - lu -

toa - rea de Dum - ne - zeu, mi - lu -

e - - - ște - ne pre__ noi!

e - - - ște - ne__ pre__ noi!

PROCHIMENUL DE LA UTRENIE

Glasul VIII vi

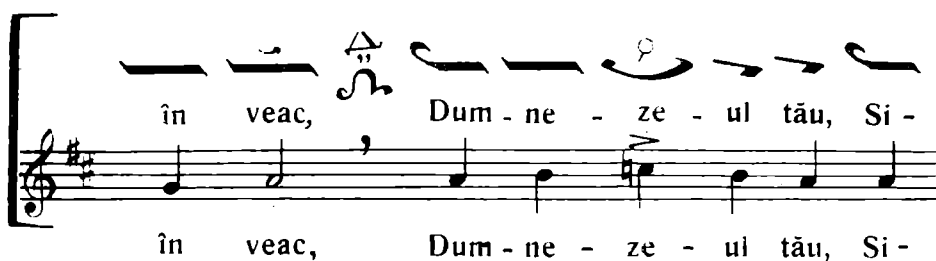
mf

Im - pă - ră - ți - va Dom - nul

Moderato

mf

Im - pă - ră - ți - va Dom - nul

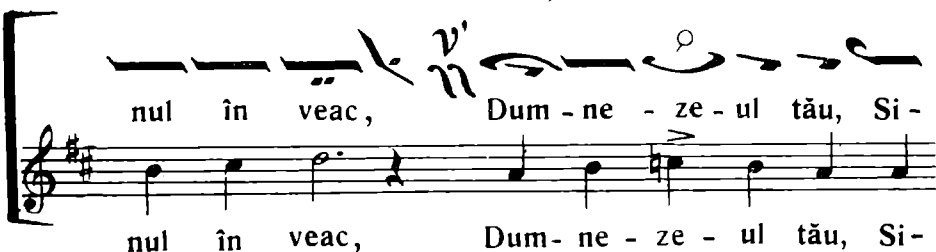
în veac, Dum - ne - ze - ul tău, Si -
în veac, Dum - ne - ze - ul tău, Si -

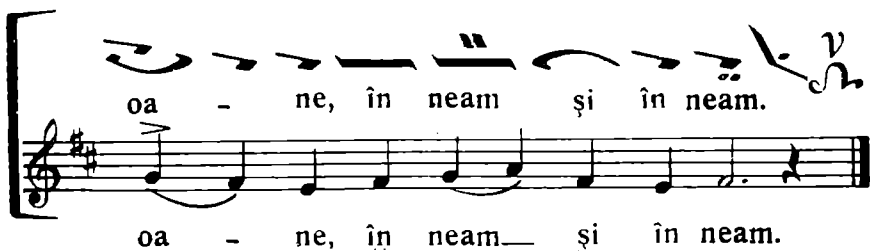
oa - ne, în neam și în neam. **De 2 ori**
oa - ne, în neam și în neam.

Im - pă - ră - ți - va Dom -
Im - pă - ră - ți - va Dom -

nul în veac, Dum - ne - ze - ul tău, Si -
nul în veac, Dum - ne - ze - ul tău, Si -

oa - ne, în neam și în neam.
oa - ne, în neam— și în neam.

PROCHIMENUL DELA UTRENIE

Glasul III Ja

 Spu - neți în - tru nea - muri că Dom - nul

Moderato

 Spu - neți în - tru nea - muri că Dom - nul

 a îm - pă - ră - țit, pen - tru - că a

 a îm - pă - ră - țit, pen - tru - că a

 în - tă - rit lu - mea, ca - re

 în - tă - rit lu - mea, ca - re

 nu se va clă - ti.

 nu se va clă - ti.

UȘA MILOSTIVIRII

Glasul V ὕψα

U - șa mi - los - ti - vi - rii des -

Moderato
U - șa mi - los - ti - vi - rii des -

chi - de - o no - uă, bi - ne - cu -

chi - de - o no - uă, bi - ne - cu -

vân - ta - tă Năs - că - toa - re de

vân - ta - tă Năs - că - toa - re de

Dum - ne - zeu, ca să nu pie - rim

Dum - ne - zeu, ca să nu pie - rim

cei ce nă - dăj - du - im în - tru

cei ce nă - dăj - du - im în - tru

ti - ne, ci să ne mân - tu - im prin

ti - ne, ci să ne mân - tu - im prin

ti - ne din ne - voi, că tu ești mân -

ti - ne din ne - voi, că tu ești mân -

tu - i - rea nea - mu - lui o - me -

tu - i - rea nea - mu - lui o - me -

nesc.

nesc.

SĂ NU ÎNTORCI FAȚA TA

Glasul VIII vi

mf
Să nu în - torci fa - ța Ta de -
Moderato
mf
Să nu în - torci — fa - ța Ta de -

la slu - ga Ta. Când mă ne - că - jesc, de -
la slu - ga Ta. Când mă ne - că - jesc, de -

grab — mă a - uzi; ia a - min - te spre su -
grab — mă a - uzi; ia a - min - te spre su -

fle - tul meu și - l mi - lu - e - ște pre el.
fle - tul meu și - l mi - lu - e - ște pre el.

TEMEIURI PENTRU APĂRAREA PĂCII

Ideea de pace e veche și scumpă inimii omenești. Starea de pace e singura stare capabilă să ofere condiții de creație și de fericire. Pacea este condiția fundamentală a marelui vis de totdeauna: **fericirea oamenilor**.

Poetul comic Aristofan, contemporan al vestitului și nenorocitului război peloponeziac, dă expresie puternică dorinței fierbinți a Spartanilor și Atenienilor pentru pace, în unele lucrări ale sale, mai ales în piesa intitulată sugestiv: **Pacea**. E mișcătoare scena în care agricultorii, țărani și muncitorii eliberează Pacea din peștera în care zeul războiului o făcuse prizonieră. Nu toate seminciile elenice luptau cu egală râvnă pentru readucerea Păcii. Poetul face tot ce-i stă în putință pentru a antrena pe toți la această măreață faptă. Pacea e scoasă din închisoare împreună cu zeița fructelor și cu zeița sărbătorilor solemne. Corul alcătuit din Eleni: agricultori, negustori, meseriași, muncitori, meteci, străini, insulari, toate popoarele (vv. 292—299), cântă împreună cu Trygeu binefacerile fără seamăn ale păcii. «Iată acum, cum cetățile împăcate ciripesc unele cu altele și râd mulțumite» (vv. 538—540). Sau, adresându-se Păcii: «Bine-ai venit, bine-ai venit, prea iubit, spre marea noastră bucurie; mă prăpădesc de dorul tău... Tu ești cel mai mare câștig al nostru, al tuturor, care ducem o viață de agricultori. Numai dela tine avem folos» (vv. 581-582, 586-590).

Creștinismul a îmbrățișat, dela început, cauza păcii pe care a ridicat-o la înălțimea uneia din cele mai nobile lozinci ale sale. Mântuitorul a făcut și face din pace unul din temeiurile de nesdruncinat ale vieții și ale fericirii. Militând pentru apărarea vieții împotriva morții, El garantează fericirea, adică posibilitatea unei desăvârșiri continue până la vrednicia adăpării din însuși izvorul inepuizabil al vieții, care este Dumnezeu. Acesta este înțelesul general al uneia din făgăduințele făcute de Domnul pe Muntele Fericirilor: «Fericii făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema»¹⁾.

Cuvântul pace se prezintă de 86 de ori în textul Noului Testament și e, deci, un element constitutiv al Evangheliei.

Ortodoxia nu s'a abătut, dealungul istoriei ei, dela linia propoveduirii păcii între credincioșii ei. Ea n'a inițiat, n'a organizat și n'a dus războaie. Ortodoxia n'a binecuvântat niciodată războiul, fiindcă ea nu binecuvintează moartea, dar s'a aliniat apărării patriei, fiindcă, prin aceasta, ea apără viața fiilor ei și o cauză dreaptă.

Biserica Ortodoxă Română a fost și este crainicul fidel al îndemnurilor Mântuitorului pentru pace. După al doilea război mondial, această Biserică s'a situat în lagărul democrației și al păcii, militând intens pentru

Întronarea păcii și eliminarea războiului ca mijloc de soluționare a neînțelegerilor dintre popoare.

Ea a dovedit aceasta întâi prin participarea activă la **Consfătuirea** Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe dela Moscova, din Iulie 1948, cu care prilej a semnat, prin conducătorul ei, I. P. S. Patriarh Justinian, acel sguđuitor **Apel către creștinii din toată lumea** ²⁾, în care creștinii de pretutindeni sunt invitați la o «unire în duhul păcii, al dragostei și al dreptății».

Intors dela această Consfătuire, Președintele Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, începe să organizeze mobilizarea întregii suflări ortodoxe a țării noastre pentru pace. Invitației de a se alia inițiativei **Comitetului Internațional al Intelectualilor în vederea Congresului Mondial pentru Pace**, dela Paris, în primăvara anului 1949, I.P.S. Patriarh Justinian îi răspunde printr'un apel special pentru pace, din care spicuum: «Biserica Ortodoxă Română îndeamnă pe toți fiii ei întru Hristos să se alăture frontului celor ce luptă pentru întărirea păcii, care constituie chezașia independenței noastre naționale, amintindu-le că Insuși Mântuitorul nostru a dăruit cea mai înaltă răsplată ostenitorilor pentru întronarea păcii, spunând: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9) ³⁾. În vara anului 1950, Biserica Ortodoxă Română încheie cu Biserica Ortodoxă Rusă o convenție în vederea unei lucrări comune pentru apărarea păcii. Convenția prevede ca ambele Biserici să acționeze de acord pentru apărarea păcii pe plan internațional, să se informeze una pe alta despre toate măsurile interne în legătură cu lupta pentru pace, să cheme pe credincioși la rugăciuni pentru pace și în general să organizeze în proporții și mai mari lucrarea pentru apărarea păcii între credincioșii țărilor lor. Tot cu acest prilej, s'a lansat un al doilea apel pentru pace către creștinii din toată lumea și s'a stabilit ca membrul permanent al Bisericii Ruse în Comitetul Congresului Mondial al Partizanilor Păcii, Mitropolitul Nicolae al Krutițelor, să reprezinte în acest for și Biserica Ortodoxă Română până când aceasta își va trimite propriul ei reprezentant ⁴⁾. În anul 1948, I.P.S. Patriarh Justinian a reușit să realizeze conlucrarea frățească cu reprezentanții celorlalte culte din R.P.R. și să adopte o moțiune în care semnatarii declară că «de acum înainte vor propovedui cu și mai mult zel pacea» ⁵⁾.

În al doilea rând, Biserica Ortodoxă Română înțelege să se integreze acțiuni generale pentru pace nu numai în spațiul Ortodoxiei propriu zise, ci și în acela al oricărei alte inițiative, cu condiția ca scopul urmărit să fie același: apărarea vieții și a dreptății. În primăvara anului 1950, «Biserica Ortodoxă Română aderă cu însuflețire la apelul Comitetului Per-

2. *Journal du Patriarcat de Moscou*, Numéro spécial, 1948, pp. 31-32; *Orthodoxia*, revista Patriarhiei Române, anul I, Nr. 1, Ianuarie-Martie 1949, pp. 132-134.

3. *Apelul pentru pace al I.P.S. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*, în *Orthodoxia*, anul I, Nr. 1, 1949, p. 16.

4. *Alianța încheiată de Bisericile Ortodoxe Rusă și Română, în vederea desfășurării unei acțiuni comune pentru apărarea păcii*, în *Orthodoxia*, anul II, Nr. 2, 1950, pp. 195-196.

5. Diac. Prof. Orest Bucevschi, *I.P.S. Patriarh Justinian, luptător pentru pace*, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXIX, Nr. 3-6, 1951, p. 117; Cerna-Rădulescu, *Culte religioase din Republica Populară Română și lupta pentru apărarea păcii*, în *Orthodoxia*, anul II, Nr. 2, 1950, pp. 199-230.

manent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii»⁶⁾. Sf. Sinod declară în această azeziune: «Biserica Ortodoxă din Republica Populară Română cheamă clerul și pe fiii săi, cum și pe toți credincioșii celorlalte culte din întreg cuprinsul țării, la cea mai sfântă datorie față de scumpa noastră Patrie, să vină în rândurile luptătorilor pentru apărarea păcii, semnând Apelul sesiunii dela Stockholm a Comitetului Permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii, privitor la interzicerea armei atomice. Indemnăm din toată inima pe toți clericii și fiii noștri sufleșteți să semneze Apelul Comitetului Permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii, convinși fiind că prin aceasta servim Bisericii noastre și asigurăm independența și propășirea Patriei noastre scumpe, Republica Populară Română»⁷⁾. «Rolul de luptătoare pentru pace, alături de popor, îl are Biserica Ortodoxă în mod firesc. El este înscris în dogmele sale și în cărțile sale sfinte... Exemplele mărețe ale vrednicilor Vlădici și ale revoluționarului «Popa Șapcă» dela 1848, trebuie să ne stea drept pildă nouă astăzi. Acesta este drumul tradiției noastre... Trebuie ca toți, toate credințele religioase, iar între credințe Biserica Ortodoxă în frunte, să meargă alături de popor, păstrând tradițiile... de luptă pentru independență, de luptă pentru pace»⁸⁾.

În Februarie 1950, la Duminica Ortodoxiei, Sf. Sinod publică o pastorală intitulată: «**Biserica Ortodoxă Română și apărarea păcii**», în care, pe temeuri biblice, se dau clerului și credincioșilor ortodocși și tuturor creștinilor din Republica Populară Română, îndemnuri și sfaturi călduroase în cadrul programului general al acțiunii pentru pace⁹⁾.

Ca urmare a acestei pastorale și a apelurilor anterioare, preoțimea ortodoxă română și-a dat azeziunea la lupta inițiată în țara noastră pentru apărarea păcii și a intrat în comitetele de pace, începând cu I.P.S. Mitropolit Sebastian Rusan al Moldovei, ca reprezentant al Bisericii în Comitetul Permanent pentru Apărarea Păcii din R.P.R., și sfârșind cu preoții de sat¹⁰⁾. Spicuim din expunerile de motive făcute de preoți cu ocazia azeziunilor scrise la apelul pentru interzicerea armei atomice. Preoții din plasa Vidra, jud. Ilfov, spun printre altele: «Ca unii ce totdeauna ne rugăm pentru pacea lumii, nu putem, în acest moment epocal, să nu ne asociem oamenilor conștienți și cinstiți din toată lumea, și să nu cerem ca omenirea să fie scutită de masacre în masă prin războiul atomic, pe care atâtațorii la război, imperialiștii anglo-americieni, îl vizează. În numele umanității vom impune pacea, condiția fericirii omului»¹¹⁾. Preo-

6. *Ortodoxia*, anul II, Nr. 1, Ianuarie-Martie 1950, p. 12.

7. *Ibidem*, pp. 12-13.

8. *Cuvântarea Ministrului Cultelor*, în cadrul *Lucrărilor Adunării Naționale Bisericești*, în sesiunea ordinară din 26 Februarie 1950 -- *Sărbătorirea a 25 ani dela înființarea Patriarhiei Române*, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXVIII, Nr. 3-6, Martie-Iunie 1950, pp. 184, 185.

9. *Biserica Ortodoxă Română și apărarea păcii*. Pastorală Sf. Sinod către clerul și credincioșii ortodocși și către toți creștinii din Republica Populară Română. Dată în București, Duminica Ortodoxiei, 1950, supliment la revista *Biserica Ortodoxă Română*, Nr. 2. 1950. Cf. și *Biserica Ortodoxă Română* Nr. 3-6, Martie-Iunie 1950, pp. 163-167.

10. *Ortodoxia*, anul II, Nr. 1, pp. 18, 28-41; *Glasul Bisericii*, anul IX, Nr. 4-5, 1950, pp. 20-24.

11. *Ortodoxia*, anul II, Nr. 1, pp. 28-29.

tul I. Andreescu-Caracal lămurește astfel mobilul care l-a determinat să semneze acest apel: «1) Pentru că lumea întreagă dorește astăzi pacea. De pretutindeni sună și răsună, ca o dulce melodie cerească, refrenul păcii: poeții o cântă în struna lor nemuritoare, retorii o înalță pe aripile cuvântului răscolitor, literații și artiștii îi depun la picioare tot sporul simțirii lor, muncitorii din uzine, din fabrici și de pe întinsele și mănoasele ogoare îi închină întreaga lor putere de muncă și de luptă. 2) Pentru că pacea înseamnă ordine, viață și progres, iar acei ce doresc pacea, acei ce propovăduesc pacea, acei ce luptă pentru pace sunt fiii luminii și se numără printre acei fericiți, despre care vorbește Mântuitorul: «Fericiți făcătorii de pace». 3) Pentru că urâsc războiul. Deoarece războiul înseamnă desordine, distrugere, pustiu și moarte, iar cei ce doresc războiul, cei ce-l pregătesc și-l propovăduesc în lume, sunt fiii Satanei»¹²). Preotul G. Popescu-R. Sărat, caracterizează pacea drept taina fericii. «Ea asigură condițiile prielnice muncii createoare și culturii». «Numai prin pace putem ajunge la timpuri din ce în ce mai bune». «Am semnat apelul pentru pace și nu vom înceta să luptăm pentru pace»¹³).

Biserica Ortodoxă Română participă activ, cu contribuții remarcabile la Congreșele Consiliului Mondial al Păcii. Ea și-a spus cuvântul autorizat la Congreșele dela Varșovia, Berlin și Viena. Ea a răspuns cu elan la Apelul Consiliului Mondial al Păcii, la **Chemarea Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii din R.P.R.**, prin care se cerea încheierea unui pact al păcii între cele cinci mari puteri: Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Republica Populară Chineză, Marea Britanie și Franța. Ea și-a însușit adresa Consiliului Mondial al Păcii către Organizația Națiunilor Unite, prin care se cerea interzicerea armelor atomice, bacteriologice, chimice, toxice, radioactive, etc.¹⁴). Ea și-a însușit deasemenea **Legea pentru apărarea păcii**, votată de Marea noastră Adunare Națională, în Decembrie 1950. Ea a dat expresie acestei adevărate încrețurii în **Chemarea adresată către creștinii din țara noastră** (23 Dec. 1950). Biserica Ortodoxă Română lansează un al treilea apel pentru pace, împreună cu Bisericile Ortodoxe din Antiohia, Rusia, Georgia și Bulgaria, apel elaborat la Moscova de Intâistătătorii acestor Biserici, în Iulie 1951. Semnatarii apelului își iau obligația «de a înzeca strădaniile lor pentru cauza apărării păcii în întreaga lume și îndeplinindu-și zi de zi datoria credinței și conștiinței, a dragostei și înțelepciunii, să împiedice repetarea în viața noastră a infernului unui nou război mondial»¹⁵).

Lucrarea pentru pace a Bisericii Ortodoxe Române e înregistrată cu mare bucurie și nădejde de Bisericile Ortodoxe surori. Iată în ce termeni apreciază această lucrare I.P.S. Patriarh Athenagora al Constantinopolului: «Am simțit mare bucurie aflând din această scrisoare că și Sfânta Biserică a României, conformându-se poruncii Păstorului Suprem și Intemeietorului religiei noastre — repetată neconținut Sfintilor Apostoli: «Pacea Mea dau vouă» — nu încetează a lucra pentru pacea atât de dorită pe pământ. Sfânta și Marea noastră Biserică Mamă, a lui Hristos.

12. *Ortodoxia*, anul II, Nr. 1, p. 30.

13. *Ibidem*, p. 36.

14. In *Ortodoxia*, anul III, Nr. 1, 1951, pp. 5-6, 9, 61-63; *Glăsuț Bisericii*, anul X, Nr. 1-3, 1951, pp. 25-28; Nr. 4-5, 1951, pp. 10-13.

15. *Glăsuț Bisericii*, anul X, Nr. 8-9, 1951, p. 14.

luând și ea în considerare neînchipuitele atrocități pe care nefericita omenire le-a suferit în timpul celor șase ani ai teribilei conflagrații a războiului, imploră zi și noapte pe Domnul, Cel ce pedepsește și iarăși tămăduiește, ca prin dreapta Sa cea atotputernică, să miluiască omenirea cu pacea Sa cea neclintită»¹⁶). Aceeași prețuire pentru lupta în favoarea păcii dusă de Biserica Ortodoxă Română arată I.P.S. Alexandru III, Patriarhul Antiochiei și întregului Orient, în scrisoarea pascală către I.P.S. Patriarh Justinian: «Noi admirăm, Prea Fericite, gestul Vostru nobil și al Sf. Sinod al Bisericii Voastre de a adresa credincioșilor ortodocși și celorlalte comunități creștine din țara Voastră, un apel pentru a-și uni eforturile în scopul de a apăra pacea și a pune războiul în afară de lege. Noi binecuvântăm îndreptătorul Vostru demers și ne considerăm fericiți să împărtășim aceleși sublime sentimente»¹⁷). I.P.S. Alexandru al III-lea a decorat pe I.P.S. Patriarh Justinian cu ordinul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, printre altele și pentru lupta dusă în favoarea păcii, iar în vara anului 1951, venerabilul Patriarh apostolic a vizitat țara și Biserica noastră, împărtășind clerului și poporului drept-credincios binecuvântări și arătându-și convingerea nestrămutată în biruința păcii «prin solidaritatea popoarelor, care au învățat să-și apere drepturile»¹⁸). Scrisorile irenice primite continuu de Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române din partea Patriarhului ecumenic și a Patriarhilor apostolici din Antiohia, Ierusalim și Alexandria, cum și din partea tuturor marilor Biserici creștine Ortodoxe din lume, în frunte cu I.P.S. Patriarh Alexei al Moscovei și a toată Rusia, relevă cu deosebită satisfacție meritele considerabile ale lucrării pentru pace depuse de Biserica noastră¹⁹).

I.P.S. Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române ține legătură strânsă cu majoritatea Bisericilor Ortodoxe, în deosebi cu Biserica Ortodoxă Rusă, în vederea promovării neîntrerupte a luptei pentru pace, așa cum o arată întâlnirile din Mai 1950 și Iulie 1951 între II.PP.SS.LL. Justinian și Alexei, la Moscova. Legătura aceasta cu întreaga Ortodoxie e caracterizată astfel de însuși I.P.S. Patriarh Justinian: «Atunci când am socotit de trebuință, am străbătut drum lung, pentru ca, în unire cu alți Cărmuitori ai Sfintei noastre Biserici Ortodoxe de peste mări și țări, să îndreptăm glasul nostru... către creștinii din întreaga lume, amintindu-le îndatoririle lor de închinători ai lui Hristos, Domnul păcii, și ajutându-i să nu rățăcească pe drumul pierzaniei. Iar în anul acesta, Biserica Ortodoxă s'a învrednicit a primi ca oaspete pe Prea Fericitul Alexandru al III-lea, urmașul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, în scaunul patriarhicesc al Antiochiei, care a împărtășit clerului și credincioșilor români apostolicească binecuvântare, pentru strădanile lor întru apărarea păcii, la care ne-a chemat Hristos»²⁰).

Lupta pentru pace e una din temele care mai desbătute la cursurile de îndrumare pastorală și misionară dela Institutele Teologice, precum și în publicistica bisericească. Ea e tema favorită a predicilor în Biserici și a conferințelor protopopești.

16. *Ortodoxia*, anul II, Nr. 1, p. 43.

17. *Ibidem*, p. 44.

18. *Glasul Bisericii*, anul X, Nr. 8-9, 1951, p. 35.

19. *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXIX, Nr. 1-2, 1951, pp. 15-32.

20. *Pastorala de Crăciunul anului 1951*, în *Glasul Bisericii*, anul X, Nr. 10-12, 1951, p. 5.

Căldura și stăruința pe care Biserica Ortodoxă Română le pune în lupta pentru pace decurg din rostul ei firesc, din misiunea ei fundamentală în lume, care e apărarea vieții și pregătirea pentru dobândirea fericirii și prin aceasta, a mântuirii. Pastorală Sf. Sinod subliniază că bună starea, propășirea și fericirea lumii nu sunt cu puțință fără pace. Deaceia Biserica Ortodoxă se roagă la sfintele slujbe: «Pentru pacea a toată lumea», «Pentru vremuri cu pace, Domnului să ne rugăm»²¹).

Sfinții Părinți au păstrat, au lămurit și au dezvoltat ideea de pace. Ei au acordat păcii o importanță deosebită. Chromatius, Episcop de Aquileea pe la anul 388, hirotonit de Sf. Ambrozie și prieten al acestuia, al Fericitului Ieronim, al Sf. Ioan Gură de Aur, al lui Eliodor și al lui Rufin, vorbește despre pace în tratatul său **Despre cele opt fericiri**²²). Părinții bisericești au apreciat pacea pe diferite planuri.

Deaceia vom trece sumar în revistă unele temeuri patristice ale păcii. «Uscatul și marea sunt în pace, cetățile înfloresc... fiecare bun se dezvoltă și aduce roade, iar oamenii sunt plini de nădejdi frumoase în viitor și de bună dispoziție pentru prezent»²³). Progresul și fericirea oamenilor nu sunt posibile fără înțelegerea și pacea dintre popoare.

Sfinții Părinți și Scriitorii bisericești condamnă în general războiul.

Bunul păcii, zice Fericitul Augustin, e așa de mare, încât în lucrurile pământești și muritoare, nu se obișnuiește să se audă ceva mai fermecător, nici să se dorească ceva mai mult, nici să se descopere ceva mai bun ca pacea²⁴). Pacea e dorită de natura însăși.

I.P.S. Patriarh Justinian a angajat Biserica Ortodoxă Română în lupta pentru pace. Precizările I.P.S. Sale din 15 Aprilie 1950 la ședința **Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii din R.P.R.**, sunt semnificative: «Am venit aici, ca să mărturisesc încă odată solidaritatea Bisericii Ortodoxe Române cu luptătorii pentru apărarea păcii din Republica noastră și din lumea întreagă și să adaug la puterile lor de luptă, pe acelea ale credincioșilor și clerului pe care-l păstoresc»²⁵). Și mai departe: «De aceea, toate noroadele din lumea întreagă, fără deosebire de nație, de religie, sau de rasă, își strâng rândurile și se înfrățesc în lupta pentru apărarea păcii și luptă cu dârzenie împotriva nebuliei războinice de care sunt cuprinși atâtătorii la un nou război»²⁶).

Sf. Grigore de Nisa, comentând Fericirea a VII-a, care fericeste pe făcătorii de pace, observă că pentru a gusta din cele ce sunt râvnite în viață, nimic nu e mai plăcut ca o existență pașnică. Orice plăcere are nevoie de pace, spre a fi plăcere²⁷). Tot ceea ce se cinstește în viață: sănătate, soție, copii, casă, părinți, prieteni, pământul și marea, fiecare cu bogățiile sale: grădini, vânători, băi, palestre, gimnazii, locuri de plăcere,

21. *Biserica Ortodoxă Română și apărarea păcii*, Pastorală Sf. Sinod, p. 7.

22. Chromatius, *Tractatus singularis seu sermo de octo Beatitudinibus*, Migne P.L. XX, col. 326 D.

23. Din celebra inscripție dela Halicarnas. Vezi Dr. Franz Meffert, *Das Urchristentum* -- Apologetische Abhandlungen, 1922, p. 5.

24. Fer. Augustin, *De Civitate Dei*, 19, 11, Migne P.L. XLI, col. 637.

25. *Ședința Comitetului Permanent pentru Apărarea Păcii din R.P.R.* din 15 Aprilie 1950, în *Ortodoxia*, anul II, Nr. 1, 1950, p. 15.

26. *Ibidem*, p. 16.

27. Sf. Grigore de Nisa, *Cuvântul VII la Fericiri*, Migne P. G. XLIV, col. 1281 A.

locuri pentru tineret, și toate născocirile plăcerii, la care se adaugă spectacolele plăcute, audițiile muzicale și tot ceea ce îndulcește viața celor în desfătări, toate acestea nu valorează nimic fără bunul păcii. «Pacea... — zice el — face agreabile toate câte sunt cinstitute în viață»²⁸). Sf. Ioan Gură de Aur, susține că toate bunurile nu servesc la nimic fără pace. Pacea e fruntea bunurilor, ea e siguranța oamenilor. Pacea ne asigură bucurarea de toate favorurile dumnezeiești²⁹). Același Sf. Părinte zice că cine distruge pacea și bucuria ne păgubește mai mult decât dacă ne-ar lua avutul. Pacea și înțelegerea atrag o admirație generală mai mare decât aceea cu care se încunună desăvârșirea. Pacea e mai presus decât desăvârșirea³⁰). Descriind atmosfera păcii creștine și a păcii generale, Sf. Ioan Gură de Aur zice că niciun bun nu poate fi comparat cu bunul păcii. Întâistătătorul Bisericii dă pacea odată, de două ori, de trei ori, de mai multe ori: «Pace vouă». El dă pacea de atâtea ori credincioșilor pentru că pacea e mama tuturor bunurilor³¹). Mântuitorul îndeamnă pe Apostoli să dea pacea în casele în care intrau, ca simbol al bunurilor. Fără pace, toate celelalte sunt inutile. Pacea e un așa de mare bun, încât cei care o fac sunt numiți fiii lui Dumnezeu³²).

Cultivarea dragostei produce pacea și o menține. Cultivarea urii produce războiul și îl menține. Războiul, ne spune Sfântul Grigore de Nisa, sugrumă viața³³). El e tatăl dezastrului și al morții. În plus, și aici rezidă caracterul său cel mai dramatic, războiul e o nenorocire obștească, depășind în dureri nenorocirile personale³⁴). Este situația bolilor trupеști pe care medicul le caracterizează astfel: dacă două boli se întâlnesc într'un singur trup, numai boala cea mai gravă se face resimțită, în timp ce cea mai puțin gravă se ascunde, acoperită de erupția celei dintâi. Tot așa, relele războiului, covârșitoare prin durerile lor, fac pe oameni, luați izolat, insensibili față de nenorocirile proprii. Războiul, observă același Părinte capadocian, vine cu arme și cai, cu fier ascuțit și trâmbețe răsunătoare, cu falange sburlite de lănci, cu scuturi unul lângă altul, cu coifuri mișcându-se înfricoșetor prin panașurile lor, cu atacuri, presiuni, încercări, lupte, măceluri, fugă, urmărire, gemete, strigăte, pământ udat de sânge, morți călcați în picioare, răniți, părăsiți și toate celelalte. În asemenea împrejurări are omul răgaz să-și incline spiritul spre amintiri de lucruri plăcute? Amintirile plăcute nu sunt ele un adaus de nenorocire în momente de primejdie?³⁵). Dacă la aceste considerațiuni, valabile pentru secolul IV al erei noastre și în bună parte valabile și astăzi, adăugăm că mijloacele de distrugere care se folosesc acum într'un conflict armat, ca: armele de foc de toate categoriile, tancurile, submarinele, avioanele, bomba atomică, bomba hidrogenică, bacteriile, fac din război cea mai înfricoșătoare situație, e firesc ca războiul să fie socotit drept cel mai mare

28. Idem, *op. cit.*, col. 1281, B.: „πάντα καταγλυκαίνει τὰ ἐν τῷ βίῳ τιμώμενα”.

29. *Omilia la Psalmul 127*, 4, Migne P. G. LV, col. 370.

30. *Omilia 26 la Scrisoarea către Romani*, Migne P.G. LX, col. 638-639.

31. „Αὕτη (scilic. εἰρήνη) μήτηρ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐστίν”

32. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 3-a la Scrisoarea către Coloseni*, Migne P.G. col. 322.

33. Sf. Grigore de Nisa, *op. cit.*, col. 1281 B.

34. Idem, *ibidem*, loc. cit.

35. Idem, *ibidem*, col. 1281 BCD.

dușman al umanității. De aceea, pe drept cuvânt Pastorală pentru pace a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române proclamă războiul drept vrăjmașul cel mai mare al mântuirii³⁶). Pentru că e dușmanul cel mai cumplit al umanității, pe care o amenință cu desființarea, războiul trebuie pus neîntârziat în afara legii.

Pacea nu mai este posibilă astăzi, decât dacă este generală, sau aproape generală, așa cum războiul modern, prin logica internă a evoluției lui, din regional sau parțial devine general. Dar este posibilă o pace generală? Lupta încordată care se duce pentru pace în momentul de față, arată ce eforturi extraordinare cere o asemenea sarcină. Pacea generală însă poate și va fi realizată prin efortul comun al tuturor oamenilor cinstiți.

Biserica Ortodoxă Română s'a alăturat luptei pentru pace. În Pastorală pentru pace, Sf. Sinod dă aceste îndrumări:

1. «Povățuește pe toți creștinii să ia parte la toate adunările care privesc problemele păcii, să răspundă cu dragoste tuturor chemărilor ce li se fac în acest scop de către Comitetele pentru apărarea păcii și să sprijine toate inițiativele acțiunii pentru pace.

2. «Indeamnă întreaga preoțime creștină ortodoxă să dea tot sprijinul în lupta pentru pace prin rugăciuni de obște, predici, cuvântări ținute în adunări; prin intrarea în Comitetele pentru apărarea păcii și participarea la munca acestora; prin conferințe, prin scris, prin răspândirea scrierilor, a broșurilor și a apelurilor pentru pace; prin convorbiri cu credincioșii și cu oricine; prin sfătuiri și prin întreaga lor activitate de păstori sufletești.

3. «Scrisoarea-Pastorală de față să se citească și să se tâlcuiască de către clerul întreg al Bisericii noastre Ortodoxe, în Sfânta Biserică în Duminică a 3-a din Post, a Sfintei Cruci. Ea să fie răspândită, apoi, neîntrerupt cu orice prilej»³⁷).

Biserica Ortodoxă Română e fericită că poate lucra pentru dumnezeasca pace predicată de Domnul nostru Iisus Hristos, de Sfinții Apostoli și de Sf. Părinți.

Lucrarea pentru pace necesită o excepțională încordare în muncă și în vigilență. Această încordare trebuie să elimine tot ceea ce ar putea stingheri pacea. Sf. Ioan Gură de Aur ne învață că a îndepărta partea care strică pe celelalte și a izola elementele de neînțelegere, înseamnă a face operă de pace³⁸). Dacă în natură nu e nimic rău³⁹), care să ne împiedice a cultiva pacea..., dacă ea e singurul plămân prin care umanitatea poate trăi și creia, dacă ea e, în același timp, unul din cele mai mari bunuri ale împărăției cerurilor, înțelegem că cea mai mare misiune a noastră, în ceasul de față, este lupta neobosită pentru cucerirea și menținerea păcii.

Biserica Ortodoxă Română luptă alături de forțele păcii, care sporesc pe zi ce trece și e convinsă că ideea pentru care lucrează va birui.

În rezumat:

1. Pacea este o datorie creștină și o poruncă sfântă a Bisericii, pe care

36. *Biserica Ortodoxă Română și apărarea păcii*, Pastorală Sf. Sinod, p. 9.

37. *Ibidem*, p. 12-13.

38. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 35 la Matei*, 1, Migne P.G. LVII, col. 405.

39. Fer. Augustin, *De civitate Dei*, 19, 13, 2, Migne P.L. XLII, col. 641.

a primit-o ca testament și ca mesagiu de mântuire dela Intemeietorul ei, Domnul nostru Iisus Hristos.

2. Sfânta Scriptură și Sf. Părinți văd în pace expresia dragostei, factor decisiv pentru pacea individuală și pacea colectivă.

3. Următoarele condiții sunt absolut necesare pentru asigurarea păcii:

a) Reeducarea sistematică a credincioșilor, pe baza principiului dragostei de semen și prin eliminarea progresivă a mâniei, a urei și a disprețului față de om;

b) Unirea credincioșilor — o turmă și un păstor — pe baza cultivării simțului de comuniune frățească ce se găsește în fiecare credincios.

c) Cunoașterea lui Dumnezeu, care în concepția creștină e izvorul păcii.

d) Organizarea sistematică a păcii.

e) Colaborarea tuturor factorilor spirituali, culturali, sociali și economici, de pe întregul pământ, în lupta pentru pace.

4. Pacea creștină se caracterizează prin: dragoste, dreptate, libertate, egalitate, milă și universalitate.

5. Toți trebuie să adere la țelurile Consiliului Mondial al păcii. Acest Consiliu face apel și la colaborarea Bisericilor.

6. Biserica Ortodoxă Română s'a aliniat din primul moment luptei pentru pace, încă din 1948. A trimis reprezentanți la Congresele generale ale Partizanilor Păcii, organizează în interiorul ei metodele adecvate acestei lupte și colaborează pe plan interortodox și internațional cu toți factorii calificați în această operă.

7. Colaborarea la opera păcii este cerută de Testamentul Mântuitorului și de înalta lege morală a apărării vieții contra morții. Ea e o datorie de fiecare clipă a preoțimii creștine.

ORA SAU VREMEA DIN ZI PENTRU SĂVÂRȘIREA LITURGHIEI DARURILOR MAI'NAINTE SFINȚITE

Aspectul și actualitatea problemei. — Liturghia euharistică în cauză. — Datele problemei în lumina istoriei. — Indreptățirea practicei actuale și a poziției autorității bisericești.

1. La ce vreme din zi trebuie împlinită slujba liturghiei darurilor mai 'nainte sfințite: în cursul dimineții ori al după amiezii?

Iată o întrebare, în jurul căreia s'a stârnit o vie frământare acum trei ani, printre cucernicii preoți dintr'un târg moldovean. Unul dintr'înșii, considerând că «Biserica e în eroare» atunci când practică în uzul comun liturghia celor mai 'nainte sfințite în cursul dimineții, a săvârșit-o între orele 3 și 6 p. m., deci în după amiezile zilelor de miercuri și vineri din prima săptămână a Păresimilor. Inovația părea că amenință să ia caracterul unei adevărate «schisme religioase și să rupă unitatea duhului și legătura păcii între înșiși păstorii și între păstori și credincioși», așa cum ne înfățișa situația protoiereul onorific din localitate, care ne-a solicitat în numele clerului de acolo o consultație cu privire la această problemă.

În termeni mai rezervați și, deci, sub o formă mai timidă, întrebarea de mai sus ne-a întâmpinat de curând din partea unui organ de control al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor: «Se poate săvârși după prânz liturghia celor mai 'nainte sfințite?... Dar liturghia din sâmbăta Patimilor?».

Trebuie să mărturisim că, cel puțin în aparență, aceste nedumeriri nu sunt lipsite de temeiuri și, deci, își au explicația lor. Actualitatea permanentă a chestiunii este întreținută în primul rând de cărțile de ritual, prin instrucțiunile privitoare la această slujbă. Astfel, caracterul de oficiu de seară al Prejdvăsteneii apare chiar în liturghier, la capitolul «Învățătură pentru mai înainte sfințita și dumnezeiasca liturghie»; aci se dă indicațiunea ca preotul să înceapă a se pregăti în vederea slujbei, în timp ce se citește rugăciunea **Stăpâne Doamne Iisuse Hristoase...**, «la ceasul al nouălea» (după orariul iudaic și bisericesc al zilei), ceea ce în orariul civil modern corespunde orei 3 după prânz. Mai departe se menționează că, în timpul psalmului 103, «preotul citește **Rugăciunile Vecerniei**», iar pe de altă parte textele din însuși cuprinsul acestei liturghii dau o confirmare în același sens. Astfel, în legătură cu începutul ecteniei după vohod, autorul notei la tâlcuirea canonului 52 trulan, din Pidalionul tipărit la mănăstirea Neamț, ține să remarce că greșesc cei care săvârșesc dimineața liturghia celor mai 'nainte sfințite, de vreme ce tipicile indică în acest scop vremea dinspre seară. «Căci cum pot a zice într'înșina «Să plinim **rugăciunile noastre cele de seara Domnului**», când nu este nici amiază?»¹⁾. Sublinierea aceasta

1. *Pidalion*, mănăstirea Neamțu, 1844, fila 181.

poate fi accentuată încă, amintind aliniatul «**Seara toată** desăvârșită, sfântă..., la Domnul să cerem» din aceeași ectenie, precum și pasagiul «**ridicarea mâinilor mele (ca) jertfa de seara**» din cântarea «Să se îndrepteze rugăciunea mea...» (ps. CXL, 2), întonată de preot și repetată de cântăreți după paremii. Și, totuși, în practica curentă, liturghia darurilor mai înainte sfântite este oficiată în cursul dimineții, așa cum se găsește consemnat și în manualele contemporane de tipic ²⁾. Situația este aceeași și pentru zilele, în care liturghia Sf. Vasile cel Mare este unită cu vecernia, deși regulile de tipic din triod prevăd începerea serviciului la ceasul al VIII-lea (2 p. m.), în Joia Mare din săptămâna Patimilor, de pildă, iar în sâmbăta din ajunul Paștelui la ceasul al X-lea (4 p. m.), punându-se în «purtarea de grijă a ecleziarhului ca atunci când se va sfârși liturghia să fie ceasul al doilea din noapte» (8 p. m.) ³⁾.

Iată-ne, deci, în fața unei contradicții între regulile de tipic și practica liturgică curentă, ceea ce legitimează nedumerirea ce ni s'a formulat ad litteram sub următoarea formă, în legătură cu liturghia celor mai înainte sfântite: «Când liturghierul și tipicul și triodul și însuși cuprinsul liturghiei arată lămurit că această sfântă liturghie se săvârșește seara, pentru ce Sf. Biserică a schimbat cele scrise în aceste cărți și o săvârșește dimineața? Slujitorii altarului, firește, trebuie să respecte praxa adoptată de Biserică, dar nu e mai puțin adevărat că această praxă trebuie să concorde cu cărțile de ritual respective».

2. Dar care a fost regula și practica bisericească în această privință?

Exceptând perioada când Sf. Euharistie avea loc noaptea în legătură cu agapa, în Biserică a prevalat destul de timpuriu obiceiul ca liturghia euharistică sau duminicală să fie săvârșită la începutul zilei, adică în prima parte a dimineții. Printr'o interpretare oarecum forțată a textului epistolei adresată lui Traian de proconsulul Caius Plinius Secundus, putem considera inaugurată această practică, cel puțin în Bitinia, încă delă începutul veacului al doilea și anume în continuarea serviciului laudelor, care aveau loc «ante lucem», potrivit informațiilor culese de acest înalt funcționar roman. Ora sau vremea liturghiei rămâne totuși fluctuabilă în epoca persecuțiilor, noaptea sau ziua, după locuri și împrejurări. Odată cu libertatea Bisericii însă, oficierea liturghiei în dimineața duminicii apare ca o regulă generală ⁴⁾, iar din scrierile veacului al șaselea rezultă că ea începea la ora a III-a (adică 9 a.m.) ⁵⁾. În veacul al XIV-lea, Matei Vlastare considera indicată această oră prin însuși simbolismul numărului și anume că «ora, care poartă numele Treimii dumnezeiești, se cuvine să fie sfântită prin săvârșirea lucrării sfinte spre slava lui Dumnezeu cel în trei persoane» ⁶⁾.

2. Vezi, de exemplu, Iconom Dimitrie Lungulescu, *Manual de practică liturgică*. București, 1926, pp. 101, 103, 104 și 106.

3. Vezi *Tipicul cel Mare* (Tipicon de pre cel elino-slovenesc, Tip. Sf. Mitropolii din Iași, 1816), p. 569.

4. Cf. de exemplu, la Ierusalim în veacul al IV-lea. Vezi *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta*, XXV, 1, herausgegeben von W. Haereus, ed. III, Heidelberg, 1929, p. 31.

5. După mărturiile lui Sidon. Apollinarie, Grigore de Tours și Sf. Grigore cel Mare. Vezi la L. A. Molien, *La prière de l'Eglise*, vol. I, p. 28.

6. La Dr. Vasile Mitrofanovici și Dr. Teodor Tarnavski, *Liturgica Bisericii drept-credincioase răsăritene*, 1909, p. 458.

Liturghia în timpul nopții rămâne o excepție, mărginită la câteva sărbători și practici locale, precum rezuită din lămuririle date de patriarhul constantinopolitan Paisie I, (sec. XVII) în epistola sa către Biserica Moscovei. «In privința întrebării despre timpul liturghiei», se exprimă autorul, «spunem că faceți bine că o începeți dela ceasul al treilea, precum este datina. Însă aceasta nu este fixată așa ca și cum n'am avea voie a celebra sfânta liturghie decât numai la ceasul al treilea. Căci și în ziua cea mare și sfântă a Paștelor și în zilele Nașterii lui Hristos și a Arătării Domnului, se face liturghia fiind încă noapte; și în Joia și în Sâmbăta cea Mare am apucat a liturghisi către seară din cauza oarecăror misterii ale acestor zile, despre care nu vom vorbi aci; și nu puține mânăstiri fac sf. liturghie la o oră deosebită. Pentru aceea, vor fi timpuri, când, pentru o anumită pricină importantă, va trebui a liturghisi și înainte de ceasul al treilea, precum obișnuim și noi în bisericile noastre, căci binecuvântarea Sfântului Duh nu este determinată de timp» 7).

Precum se vede, în această corespondență este îmorățișată problema timpului numai în legătură cu săvârșirea liturghiei propriu zise, adică a liturghiei euharistice. În această privință, **Povăturile** din liturghier nu se deosebesc decât printr'o notă de precizie și de completare de amănunt privitoare mai direct la chestiunea noastră. «Vremea slujbei» — citim aci — «după obiceiul cel vechiu al Bisericii, este ceasul al treilea din zi; iar de va fi trebuință, poate a se săvârși sfânta liturghie ori mai târziu, ori mai de dimineață, însă nu mai 'nainte de a se lumina de ziuă, nici după amiază, fiindcă cel ce va începe și va săvârși așa, va greși». În continuare însă, **Povăturile** introduc un element critic pentru problema noastră, adăogând că «**Abatere** dela aceasta face Biserica, în zilele în care se cade a se sluji după amiază, iar mai ales când liturghia se săvârșește împreună cu vecernia, adică în postul mare, când se săvârșește liturghia celor mai 'nainte sfințite, apoi în Sâmbăta cea mare, în ajunul Nașterii Domnului Hristos, al dumnezeieștii Arătări și în ziua Cincizecimii».

Deci, se face ori nu se face liturghie după amiază? De fapt, este aci o problemă de principiu înainte de orice, pentrucă trebuie să observăm că se pune în cauză nu numai ceea ce s'a obișnuit a se numi liturghia daturilor mai 'nainte sfințite, ci însăși liturghia propriu zisă, în care adică se aduce Sfânta Jertfă euharistică după formularul sau rânduiala întocmită de Sf. Vasile cel Mare, ca în zilele menționate în regulile de mai sus. Nu este exclusă din acest proces nici liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, pentrucă, dacă se cuvine să luăm în considerație regulile din Capitolele lui Marcu, această liturghie se combină cu vecernia la sărbătoarea Bunei Vestiri în toate acele zile, în care se face și slujba ceasurilor Păresimilor 8).

Ne găsim, atunci, oare, în fața unei duble contradicții? În primul rând, regula de tipic pentru liturghisirea Sfintei Euharistii în după amiezile cătorva sărbători contravine ori nu principiului liturghisirii de dimineață? Pe de altă parte, prin săvârșirea Prejdvăstenei în cursul dimineții nu se înfrâng regulile tipicului de a o face după prânz?

Fără îndoială, nepotrivirile nu se pot contesta, dar ele nu sunt, am

7. La Dr. Vasile Mitrofanovici și Dr. Teodor Tarnavski, *Liturghia Bisericii drept-credincioase răsăritene*, 1909, p. 458.

8. Vezi la finele cărții Triod: *Tipic din capitolele lui Marco*, lit. T., precum și *Liturghia* lui V. Mitrofanovici și T. Tarnavski, p. 583, citată în nota precedentă.

putea spune, decât aparente, ca rezultante ale procesului de adaptare a disciplinei bisericesti la puterile naturale ale membrilor comunității și la condițiile și realitățile social-economice ale existenței lor. Regulile de tipic au rămas astfel mai departe în vigoare ca o expresie teoretică, în care sensul anumitor termeni își are rațiunea în legătură cu tehnica serviciului religios, iar nu cu privire la împărțirea zilei. Situația va putea fi înțeleasă exact și deslegarea întrebărilor de mai sus va fi aflată numai în lumina istoriei, încadrată în datele sumare privitoare la liturghia celor mai înainte sfințite și la zilele consacrate oficerii ei.

3. Deși pe baza canonului 52 trulan această liturghie poate fi săvârșită în tot postul mare, afară de sâmbete și duminici, de joi, vineri și sâmbăta din săptămâna Patimilor, precum și de sărbătorea Bunei Vestiri, totuși, la origine, ea se găsește legată de zilele de miercuri și vineri din acest post, întocmai ca în practica din uzul de astăzi. Existența acestor din urmă două zile de exerciții spirituale se găsește înregistrată în literatura creștină⁹⁾, încă din epoca imediat postapostolică, mai întâi ca «zile de post și rugăciune publică» în cursul fiecărei săptămâni, cea dintâi în amintirea sfatului din sinedriu pentru trădarea și prinderea Mântuitorului, iar cea de a doua în amintirea pătimirilor și morții lui; în curând, ele se transformă în zile de pocăință¹⁰⁾. Postul se ținea sub forma ajunării, chiar de catehumeni¹¹⁾ și nu se încheia decât după ceasul al nouălea, adică ora noastră actuală 3—4 p. m., și după participarea la slujba bisericească și împărțirea cu Sf. Taine. Deși în privința tipicului nu domnea o uniformitate absolut generală, totuși, în cursul postului mare, rânduiala slujbei din cele două zile în cauză era pretutindeni bogată în lecturi biblice și comentarii întinse asupra lor, încadrate printre psalmii și rugăciunile din slujba ceasurilor. Se știe că mai ales în aceste ocazii și-a ținut Origen omiliile sale la Alexandria¹²⁾, iar sf. Ioan Gură-de-Aur, cele două serii de omilii asupra Genezei, la Antiohia, în anii 386 și 388 ori 395.

Credincioșii rămăneau astfel timp îndelungat în biserică, de obicei până la ceasul al șaselea (ora noastră 12 din zi), în miercurile și vinerile din săptămânile obișnuite și până la ceasul al nouălea (ora noastră 3-4 p. m.), în cele din Păresimi¹³⁾. De aceea, prin analogie cu disciplina militară, Tertulian le numește *dies stationum*¹⁴⁾, adică zile de strajă, de pază, sau de veghe în post și rugăciune.

9. *Didahia celor 12 Apostoli*, cap. VIII 1.; Tertulian, *Liber de jejuniiis*, 10, Migne P.L., II, col. 1017; Clement Alexandrinul, *Stromate*, cartea VII, cap. 12, Migne P.G. IX, col. 504 sq.; Epifaniu, *Cuvânt despre credința Bisericii sobornice și apostolice*, cap. 22, Migne P.G. XLII, col. 825 B; *Adversus haereses*, haer. 75, 3, Migne P.G. *ibidem*, col. 508 B; *Canonul 69 apostolic*.

10. Cf. L. A. Moliën, *La prière de l'Eglise*, vol. II, pp. 11 și 12.

11. *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta*, XXVII, 5, ed. citată, p. 35.

12. Socrate, *Istoria bisericească*, cartea V, 22, Migne P.G. LXVII, col. 636 A-B.

13. Cf. L. A. Moliën, *op. cit.*, vol. I, p. 29.

14. Tertulian, *De oratione*, cap. XIX, Migne P.L. I, col. 1287, 1288; *Liber de jejuniiis*, cap. X, Migne P.L. II, col. 1016-1017; Cuvântul *statio* este sinonim cu *post*, în limbajul creștin primitiv. Cu această însemnare îl găsim pentru prima dată în *Păstorul lui Herma* (cartea III, asemănarea V, 1). Pe vremea Sf. Ciprian (Epist. XLIV, 2 și XLIX, 3), prin cuvântul *statio* se înțelegea adunarea liturgică a credincioșilor, ținută în biserică: mai târziu, sensul s'a modificat, desemnând în Apus de preferință liturghia solemn săvârșită de papa în anumite zile, într'o biserică dina-

După informațiile lăsate de istoricul Socrate¹⁵), la Alexandria și, de sigur, și la Roma, slujba bisericească a acestor două zile se caracteriza aproape exclusiv prin elementul didactic menționat mai sus, în timp ce la Antiohia și la Ierusalim¹⁶) ca și în Africa de Nord pe vremea lui Tertulian, se oficia și liturghia euharistică, adică liturghia cu sfințirea darurilor, ca duminică¹⁷). Credincioșii obiectau însă că, prin împărțirea dela sfârșitul liturghiei, din aceste zile, sunt expuși să întrerupă ajunarea înainte de termenul ei (ora a IX—3 p. m.). Ca atare, ei considerau că un astfel de scrupul poate fi împăcat, ori absentând dela serviciul divin, ori abținându-se dela împărțire, dacă participau la liturghie. Demonstrându-le obligația de a nu lipsi dela oficiul Sf. Euharistii în miercurile și vinerile postulul mare, Tertulian le sugerează în același timp o soluție, care ar suna astfel sub formă de sfat, într'o traducere interpretativă: «Luați trupul Domnului și păstrați-l (pentru a vă cumineca cu el acasă, la sfârșitul ajunării); în acest chip sunt în regulă și una, și alta: și participarea la slujba Sf. Jertfe (liturghie), și împlinirea datoriei de a ajuna»¹⁸).

Lungimea slujbei în aceste zile din postul mare creaa astfel o coliziune între vechile rândueli ale Bisericii: pe de o parte, adică, liturghia trebuind oficiată numai în prima jumătate a zilei, împărțirea ar fi întrerupt ajunarea mai înainte de termen, după cum socoteau creștinii din Africa, iar pe de alta, ajunarea trebuind ținută conform regulii, până după serviciul ceasului al nouălea (ora 3—4 p. m.), oficiul liturghiei era antrenat după prânz, adică într'o vreme a zilei, neingăduită în acest scop. De aceea, sinodul dela Laodiceea (cam pe la an. 364) a hotărât prin canonul 49, ca, în postul mare, să nu se aducă Sf. Jertfă euharistică decât sâmbăta și duminica. Semnificația acestor din urmă două zile se potrivea mai bine cu caracterul solemn și, deci, de bucurie al liturghiei. În concepția Bisericii, liturghia euharistică a fost considerată totdeauna ca un prilej de înaltă satisfacție duhovnicească, care vine la expresiune atât în melodiile cântării cât și în aparatul extern al slujbei (acțiunile liturgice înseși, vestminte prețioase și strălucitoare, mulțimea luminilor, etc.). În

inte hotărâtă. Vezi F. Cabrol, *Jeûnes*, Diction. d'archéologie chrétienne et de liturgie, t. VII, pt. 2, col. 2488 și L. A. Molien, *op. cit.*, vol. I, pp. 80-81.

15. Socrate, *op. și loc. cit.*

16. Cf. Aetheria, XXVII, 6, *op. cit.*, p. 35.

17. Cf. și L. Duchesne, *Origines du culte chrétien*, ed. IV, Paris, 1920, p. 243; Ignace Ephrem II Rahmani, *Les Liturgies orientales et occidentales*, Beyruth, 1920, pagina 95.

18. Tertulian, *De oratione*, cap. XIX. Cf. și Abbé Georges Malherb, *Les Presanctifiés*. In *Les Questions liturgiques et paroissiales*. Louvain, an. XIV, Nr. 1 (Februarie 1929), p. 4. — În Biserica primară, luarea și păstrarea acasă a Sf. Împărțiri de către credincioși era o practică obișnuită, pentru a se cumineca în zilele în care nu era liturghie sau erau împiedecați să meargă la biserică. (Cf. Tertulian, *Ad uxorem*, cartea II, 5; Sf. Ciprian, *De iupsis*, 26 și *De spectaculis*, 5; *De oratione Dominica*, 18, Migne P.L. IV, col. 549 A-B; Sf. Vasile cel Mare, *Epist. XCIII ad Caesariam Patriciam*, Migne P. G. XXXII, col. 484 B. — O astfel de îngăduință era explicabilă în împrejurările excepționale de atunci: pe de o parte, distanțele mari de biserică din oraș și, deci, imposibilitatea materială de a merge regulat la împărțire, de a o primi acasă ori de a avea preot la nevoie; pe de alta, nesiguranta pentru viață, în acea vreme de persecuții, când creștinul trebuia să fie gata pentru orice întâmplare. Vezi studiul nostru: *Păstrarea Sf. Împărțiri pentru cei bolnavi*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XLVI, Nr. 5 (Mai, 1928), pp. 431-432 și Nr. 6 (Iunie, 1928), p. 522.

consecință, postul mare fiind timp de umilință și întristare, celebrarea Jertfei euharistice era privită ca necorespunzătoare scopului urmărit prin rânduiala pentru zilele de miercuri și vineri din acest post. Biserica înțelegea ca, în aceste ocazii, comunitatea în ansamblul ei să se supună regimului de edificare și îndreptare, cu precădere prin rugăciuni de umilință și lecturi, pe care ea le aplică în alte ocazii, ca epitimie numai anumitor credincioși¹⁹). Miercurile și vinerile au devenit astfel aliturgice în postul mare, între altele dar mai ales, pentru a se păstra acestuia vechiul său caracter de timp pentru pocăință.

Obişnuiți însă să se împărtăşească dacă nu zilnic²⁰), apoi cel puțin oridecâteori participau la slujba divină, credincioşii rămăneau nemângăiați în miercurile și vinerile Păresimilor. Pentru a li se satisfacă această dorință, s'a generalizat de timpuriu obiceiul de a se pregăti duminica precedentă o cantitate mai mare de daruri euharistice. Dintr'însele se păstra apoi o parte pentru cele două zile aliturgice de peste săptămână. Împărtășirea avea loc în aceste zile, după slujba ceasului al nouălea și după vecernie, ceea ce revine pe la ora noastră 4 p. m. Acest act însoțit de rugăciunile împărtășirii era încadrat, prin urmare, în seria rugăciunilor de seară. Se înțelege că, la început, el era de fapt mai degrabă un serviciu pentru administrarea Tainei Împărtășirii, decât o liturghie propriu zisă, în care lucrarea fundamentală constă în aducerea Sf. Jertfe. În cauză fiind nu cuminecarea individuală a câtorva credincioși izolați, ci a comunității adunată în biserică la serviciul divin, această rânduială fu desvoltată într'un serviciu solemn al împărtășirii, alcătuit pe planul liturghiei obișnuite, precedată încă de vecernie, de liturghia catehumenilor care se pregăteau pentru botez cu ocazia Paștelui și, în fine, de actele manuale și rugăciunile pentru împărtășire, ce urmează în liturghia obișnuită, după sfințirea darurilor²¹). Probabil că, în epoca sinodului trulan, ea era destul de răspândită, de vreme ce, din măsura dictată prin canonul amintit, se poate deduce că liturghia cu aducerea Sf. Jertfe miercurile și vinerile din Păresimi reprezenta o abatere dela regula uzuală.

Este clar că, la origine, ea a fost într'adevăr concepută și practicăată ca o rânduială legată de serviciul serii și anume după ceasul al nouălea; nu însă în virtutea unui principiu isvorit din fondul ei. Scopul esențial era împărtășirea credincioşilor; acest moment era împins însă fatal în orele post meridiem, prin lungimea unităților premergătoare serviciului, chiar după ce s'a încheiat epoca marilor personalități ale elocinței creștine. Însemnările din textul slujbei triodului ne demonstrează până astăzi, că în locul celebrilor omilii, destul de lungi și de numeroase²²), Biserica a rânduit lecturi din operele Sf. Părinți, (Sf. Efrem Sirul, Sf. Ioan Scărarul, Sf. Teodor Studitul, Lavsaicon), printre catismele psaltirii, la litie, la ceasurile al treilea, al șaselea și al nouălea, afară de paremiile dela vecernie. De sigur, se utilizau și alte scrieri potrivite scopului și în limitele posibi-

19. Cf. P. Lebedev, *Liturgica sau explicarea serviciului divin*, traducere și prelucrare de Iconomul Nicolai Filip, București, 1899, p. 355.

20. Cf. Tertulian, *Ad uxorem*, cartea II, cap. 5, Migne P.L. I, col. 1408-1409.

21. Cf. și Ioannes Michael Hanssens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientabilibus*, tom. II, pp. 97-99.

22. Sf. Ioan Gură de Aur a rostit numai în Păresimile anului 388 ori 395, un număr de 67 omilii.

lițății de procurare. Astfel, după informațiile pe care le avem, unele din mănăstirile noastre pun în aceste zile lecturi din Pateric. Alegerea și întinderea acestora era regulată de conducătorul comunității în raport cu timpul necesar de umplut până la termenul ajunării ori și cu preocuparea de a epuiza scrierea sau părțile mai însemnate din cuprinsul ei. Astfel, cu privire la lecturile din Sf. Eftrem Sirul la utrenia din prima luni a Păresimilor, triodul cuprinde însemnarea că așa se va urma până în vinerea Stălpărilor.

Punerea liturghiei împărțirii în dependență de vecernie, pentru a se stabili un acord între momentul cuminecării și termenul ajunării, reprezenta în vechiu stadiu al disciplinei bisericești, formula corespunzătoare, la care ajunsese practica de atunci. În condițiuni de viață modificate, se putea însă ca această formulă să nu mai apară tot atât de ingenioasă, putea chiar să devină jenantă și să facă tot mai simțită necesitatea unei noi formule, mai fericită și posibilă în realitate. Este tocmai ceea ce s'a întâmplat și se întâmplă în general normelor privitoare la disciplină, care, prin natura lor, fiind legate de viață, trebuie să se supună legii adaptării. O nouă fază era inevitabilă în deosebi pentru problema noastră.

La început, Biserica își creează o disciplină severă, necesară în epoca de selectare atentă a adeptilor ei, recrutați dintr'o lume veche, cu concepții și moravuri diametral opuse celor creștine. Exercițiile prescrise erau întocmite, deci, în vederea unor elemente apte pentru toată gama renunțărilor, până chiar la jertfa completă de sine. Din veacul al patrulea înainte însă, se ivi în comunitățile parohiale — dacă ne putem exprima astfel pentru acea epocă — o rarefiere în cadrele pietății, alcătuite din asceți, acei monazontes și parthenoi, considerați ca cei dintâi monahi creștini. Trăitori la început în lume, în mijlocul comunităților creștine, ei se retrag și se organizează acum în cinurile monahale eremitice și cenobitice din deșerturi. În același timp însă, se afirmă progresiv scăderea nivelului în râvna credincioșilor, care nu găseau nici resurse suficiente în ei înșiși, nici condițiuni obiective favorabile pentru a fi la înălțimea obligațiilor lor religioase²³). În chip inevitabil deci, a urmat în practică un proces de adaptare a disciplinei bisericești, încheiat final în formula din uzul de astăzi.

Este necesar să subliniem că, în ceea ce privește vremea oficiului liturghiei darurilor mai înainte sfințite, elementul determinant a fost dintru început, precum s'a putut înțelege lesne, termenul ajunării. Acesta a rămas și ulterior factorul regulator în fluctuațiunile orei de slujbă. Primul moment în acest proces de proporționare a sarcinilor la puterile reale ale credincioșilor, îl reprezintă preocuparea de a face «suportabilă ajunarea», scurtându-i termenul; în acest scop, a fost ridicat mai sus timpul pentru

23. Semnificativ în această privință sunt realitățile, care fac obiectul unor mențiuni în două omilii (a 74-a și a 92-a), rostite de cunoscutul patriarh monofizit Sever de Antiohia († 538), în prima vineri după Cincizecime. Se păstra încă, atunci, uzul liturghiei darurilor mai înainte sfințite cu ajunarea până în ceasul al nouălea, în acea zi. Sever muștră aspru, cu această ocazie, pe acei asistenți care, sub presiunea foamei, își întorceau mereu privirile spre ușă, în timpul serviciului. Pentru a-i încuraja, el le dă ca exemplu pe unele credincioase, care ajunau nu numai în acea zi, ci în toate miercurile și vinerile de peste an. La Ign. Ephr. Rahmani, *op. cit.*, pp. 614 și 711.

oficiul ceasului al nouălea, și, odată cu el, și al vecerniei, care intră în combinarea rânduelii liturghiei împărtășirii. S'a ajuns în chipul acesta treptat până la ora 9 din cursul dimineții²⁴). Așa dar, deși serviciu de seară, acum vecernia a urmat totuși liturghia, care, potrivit regulei comune, se oficia încă din vechime în orele ante meridiem. Evoluția practicei bisericesti spre această formulă a mers paralel cu căderea în desuetudine a ajunării și a împărtășirii după ceasul al nouălea (3-4 p. m.). Ajunarea până în acest moment și cuminecarea după aceea dovedindu-se un nivel ascetic peste posibilitățile de obște ale credincioșilor, Biserica a trebuit să considere mulțumitoare, ca regulă generală, o ajunare mai scurtă și în zilele de miercuri și vineri din Păresimi. Ea a fost redusă astfel, cel puțin pentru credincioșii din parohii, la limitele obișnuite pentru împărtășirea din zilele de sărbătoare, când se oficiază una din liturghiile euharistice, adică până în momentul cuminecării. Rânduelile vechi discipline a vieții religioase, în toată rigoarea lor, au rămas astfel, în cele din urmă, o îndeletnicire exclusiv monastică.

Operația, prin care s'a ajuns la mutarea timpului liturghiei darurilor mai înainte sfințite, a constat în simplificarea sau chiar suprimarea lecturilor din scrierile Sf. Părinți, prezența lor în rânduiala slujbei având un caracter fluidic. Ele nu făceau parte integrantă din cuprinsul triodului, nu erau transcrise în paginile lui, ci se foloseau la oficiu înseși operele autorilor respectivi sau părțile transcrise de monahi. Triodul păstrează încă în textul lui recomandările privitoare la aceste lecturi, deși ele nu se mai practică de mult în bisericile parohiale, ci, într'o măsură mai restrânsă decât odinioară, numai în mănăstiri, unde slujba ajunge astfel până la amiază ori chiar depășind acest timp, potrivit nivelului râvnei și tradiției fiecărei mănăstiri²⁵).

4. Acesta nu este singurul proces de viață religioasă dezvoltat de jos în sus, la care Biserica oficială a asistat și l-a supravegheat, acceptând tacit, în practică, rezultatul final, fără a da o hotărâre formală de autoritate. Este explicabil, prin urmare, pentru ce vechile îndrumări de tipic

24. Cf. L. A. Molien, *op. cit.*, vol. I, p. 30.

25. Situațiunea este aceeași la mănăstirile din sf. munte Athos, unde slujba din zilele de miercuri și vineri, în postul Mare, se începe la ora 10 a.m., încheindu-se la ora 13, când monahii merg la masă. Joi și sâmbătă din săptămâna Patimilor, serviciul divin, în care intră și liturghia Sf. Vasile cel Mare combinată cu vecernia, începe tot la ora 10 a.m. și se termină la ora 14-14.30. Aproape aceeași regulă ca pentru aceste din urmă două zile se observă și în ajunurile Nașterii și Botezului Domnului, când oficiul se încheie pe la ora 13.30-14.

Timpul săvârșirii liturghiei cade, precum se vede, în orele p.m.; așa se desfășoară slujba în toate locurile, unde se mențin integral sau aproape integral vechile rândueli ale disciplinei bisericesti privitoare la ajunare, ca, de exemplu, la Ierusalim. Liturghia combinată cu vecernia are loc în continuarea serviciului ceasurilor, început în cursul dimineții și urmat fără întrerupere, iar nu ca slujbă izolată a după amiezii. Totuși, tipicul cel mare (pag. 500) ia în considerare și practica locală a mănăstirilor, «unde se face ieșire și risipire» după slujba ceasului al șaselea, monahii urmând să se inapoieze în biserică la ceasul al nouălea. Trebuind privită ca o concesie făcută puținătății puterilor de rezistență a unora dintre membrii comunității, sau în vederea anumitor lucrări din programul gospodăresc al mănăstirii, această practică, actuală odinioară în mănăstirile din Palestina, a rămas de domeniul trecutului.

Nu lipsesc nici astăzi, chiar la noi, chinovii care, luând la literă indicațiile de tipic, întârzie și mai mult ora pentru săvârșirea liturghiei darurilor mai înainte sfințite în cursul după amiezii.

din cărțile de ritual, deși depășite de realități, s'au transmis mecanic sub forma de odinioară, în edițiile succesive ale acestora. Cărțile noastre bisericești îndeplinesc astfel și funcțiunea de arhive ale pietății religioase, care, pe lângă formulele neîntrerupt viabile ale cultului propriu zis, cuprind și însemnări, al căror caracter a rămas în bună parte informativ. În cursul timpului adică, aceste îndrumări de tipic au pierdut din puterea lor obligatorie, în măsura în care a crescut valoarea lor documentară cu privire la istoria pietății creștine. Pentru motive explicabile numai în unghiul unei delicate simțiri, ele au fost lăsate mai departe la locul lor, pentru a impune în admirația noastră vechile generații creștine, al căror exemplu de disciplină religioasă constituie un stimulent permanent pentru râvna noastră ²⁶).

În forma lor actuală, deci, aceste îndrumări de tipic din cărțile bisericești trebuie considerate și interpretate în factura lor pur teoretică și formală, caracterizată nu de preocuparea precizării orei din zi, ci a ordinii de succesiune a diferitelor unități ale serviciului bisericesc, care se încheie cu slujba liturghiei celor mai 'nainte' sfințite. Astfel, numeralele ordinale din titulatura ceasurilor au rămas simple titluri, care, ca și loviturile în toacă la timpul oficiului lor, nu mai dau indicația reală a momentului corespunzător din zi. Expresiunile ceasul I, al III-lea, al VI-lea și al IX-lea au încetat de mult să mai corespundă, în concepția bisericească, orelor din cursul zilei 6, 9, 12 a.m. și 3 p.m., ci ele reprezintă pur și simplu slujba religioasă desemnată prin aceste expresiuni. Titulatura ceasului al nouă-lea, care precede vecernia liturghiei mai 'nainte' sfințite, este departe de a constitui un argument în favoarea oficerii ei după prânz, nu numai pentru motivul menționat aci, ci și pentru faptul că, în tot timpul postului mare, afară de sâmbete și duminici, slujba lui are loc în orele a.m.

Dacă am ține în chip axiomic să luăm ad litteram orice îndrumare de tipic din cărțile de ritual, fără considerare la aplicarea lor istorică, de ce n'am săvârși, de pildă, utrenia spre ziuă, după cântatul cocoșilor, ca s'o încheiem înainte de revărsatul zorilor, precum a fost practica inițială, păstrată încă în mănăstiri? În bisericile de mir, o săvârșim totuși dimineata, împotriva mărturiilor istorice, a indicațiilor de tipic și a sensului din textul rugăciunilor ei («De noapte mâneacă duhul meu...», în rugăciunea 2 și 7; «...dă-ne a vedea dimineata și ziua întru bucurie», în rugăciunea 7; «...pomenește, Doamne, pe cei ce priveghiază noaptea...», în rugăciunea 5 și 6; «...Doamne..., carele ne-ai chemat... ca și noaptea să ridicăm mâinile noastre..., primește și slujbele de noapte...», în rugăciunea 8). Deci, precum nu facem din utrenie un serviciu de noapte, în chip uzual, ci numai în cazuri determinate, tot așa nu putem lua inițiativa de unul singur de a săvârși după amiază liturghia celor mai 'nainte' sfințite, sub pretextul de a restabili o practică ieșită de multe veacuri din uz.

De altfel, mutarea timpului de slujbă nu reprezintă un caz izolat, mărginit la această liturghie. Potrivit vechiului principiu al «economiei», Biserica s'a învoit totdeauna la pogrăminte, care au în vedere un mai mare

26. În sectorul monahal al vieții bisericești, am văzut că valoarea vechilor îndrumări de tipic, cu privire la vremea slujbelor din postul mare, se menține încă actuală. Ele indică astfel plafonul, pe care, în anumite condițiuni, îl poate atinge și astăzi pietatea religioasă, în această epocă a anului liturgic. Nu constituie acest fapt un argument de alt gen și o explicație suficientă în legătură cu păstrarea acestor reguli, forma lor inițială, în cărțile de slujbă?

bine, uneori pentru a evita ca unele situații să devină «piedică ordinii obștești», altele «pentru a nu produce piedici, prin asprimea rânduelii, în calea celor ce se mântuiesc»²⁷), sau îngăduind din iubire pentru oameni și din spirit de umanitate, o specială raționalizare a timpului în legătură cu împlinirea anumitor obligații și împărtășirea de unele bucurii ale vieții²⁸). Unul sau altul din aceste motive, pe lângă cele la care face aluzie la Patriarhul Paisie, I, a determinat Biserica să admită oficierea vecerniei în imediată continuare după liturghia din ziua Cincizecimii, vecernia la amiază (în orașe) în ziua de Paști, liturghia Sf. Vasile cel Mare și a Sf. Ioan Gură de Aur cu vecernia în cursul dimineții, în ocaziile menționate mai înainte. Oricum, acestea reprezintă în general acte sau formule de adaptare sau mai bine zis de armonizare a cadrului pietății cu legile psihologiei și realitățile obiective ale vieții în general.

Biserica a dovedit întotdeauna o remarcabilă înțelegere și înțelepciune practică în fața celor două legi, care guvernează cultul: legea de dezvoltare organică și, în antiteză cu ea, legea de mișcare retrogradă. Astfel, liturghia s'a îmbogățit cu forme, care nu existaseră aproape o mie de ani, dar care, ulterior, s'au dezvoltat în sensul proprietăților ascunse în ritul vechiu respectiv. Acesta este, de exemplu, cazul ritului proscomidiei, complicat destul de târziu cu scoaterea și așezarea într'o anumită figură a miridelor pe numele celor nouă cete și pentru nume de vii și de morți. Am putea adăuga aci ritul vohodurilor, etc., etc. Cred că ne găsim de acord a nu considera la locul ei pretenția cuiva, care ar vrea să reducă astăzi proscomidia la simpla transportare dela proscomidiar pe sfânta masă a sfințelor vase cu darurile de pâine și vin, fără a mai îndeplini migăloasa rânduală a ritului proscomidiei și suprimând procesiunea vohodului prin naos, sub cuvânt că așa era la început. Este o obsesie de nuanță vechi-protestantă preocuparea de a readuce toate la formele primare, deși cadrele, în care curge viața, se deosebesc dela o epocă la alta.

Câte s'au transformat în timp, pe de altă parte, sau chiar au încetat de a mai exista ca, de pildă, disciplina penitentială publică în legătură cu liturghia catehumenilor, sau liturghia baptismală! S'ar putea socoti cineva îndreptățit, pentru acest motiv, de a nu mai săvârși Taina Botezului decât la cele câteva praznice mari de peste an, ca odinioară și numai în cadrul liturghiei? De sigur că nu. Practica sau uzul capătă în anumite condițiuni putere de lege, iar nerespectarea ei constituie o abatere dela lege. Aceasta este poziția uzului actual cu privire la timpul săvârșirii liturghiei darurilor mai înainte sfințite.

Greșește, deci, cel o practică în orele post meridiem?

Considerăm scoase de sub obiectiv comunitățile monahale, deoarece, prin însuși votul lor, voințele pentru atingerea nivelului pietății creștine primare constituie unul din punctele programului lor de perfecțiune spirituală. Pentru bisericile din enorii, elementele răspunsului pot găsi o exprimare cu temei, sub forma câtorva întrebări. În primul rând, ce a intervenit nou în sprijinul mutării acestui serviciu divin după amiază? Ne gă-

27. *Canonul 1 al Sf. Vasile cel Mare.*

28. Un astfel de principiu și-a găsit aplicare chiar în chestiuni mai mărunte, cum se vede în regula înscrisă, în triod, prin care se îngăduie ca slujba de noapte dinspre prima luni a postului mare să se facă la ziuă. «din pricina întârzierii cu mângâierea de seara» (lăsat de sec).

sim, în epoca noastră, în fața unui uz general sau, cel puțin, a unei tendințe pronunțate a credincioșilor de a ajuna în cursul Păresimilor, până după ceasul al nouălea, adică după ora 3 p.m. a orariului civil? Mentalitatea și exigențele vieții noastre ar mai fi, pe de altă parte, tot atât de proprii pentru viabilitatea unei discipline a ajunării, după regulile primelor trei-patru-cinci veacuri creștine? În urma unei vechi și îndelung verificate experiențe, nimeni nu va putea să răspundă astăzi afirmativ la vreuna din aceste întrebări.

Iată, în sfârșit, atâtea îndreptățiri, suficiente una mai mult decât cealaltă, pentru menținerea timpului obișnuit în practica bisericească actuală pentru săvârșirea liturghiei celor mai 'nainte sfințite și, totdeodată, pentru justificarea poziției Bisericii oficiale în această problemă.

DESVOLTAREA ISTORICĂ A REVELAȚIEI DIVINE

A. INTRODUCERE

Potrivit concepției noastre creștine, omul este un amestec de cer și pământ, plămădire din lut și rațiune, materie și spirit, sortite să nu convingească împreună, alături ori suprapuse, ci topite în unitate organică. Credinciosul se socotește cu adevărat un microcosmos care, dacă e să crească și să se desăvârșească în întreaga lui ființă, trebuie să desvolte în echilibru perfect, toate variatele cerințe și virtuți ale lumilor ce le cuprinde, adică: să se hrănească din rodurile pământului, silindu-se să domine natura; să-și cultive viața afectivă-sentimentală prin arte; rațiunea prin științe și filosofie; dorul de acțiune creatoare în realizări fecunde în folosul colectivității în care trăiește; și, în sfârșit, să-și îndrumeze existența și activitatea în întregul ei spre Dumnezeu, ținta lui supremă, prin religie. Când oricare din aceste aspirații ale ființei sale rămâne nesatisfăcută, credinciosul nu poate fi mulțumit, nu se poate spune că și-a atins scopul și că posedă fericirea.

Forțele naturii, care oarecând inspirau teroare și groază, lăsându-și grelele cătușe asupra ființei omenesti, au fost îmblânzite de știință și îngenunchiate la picioarele omului, făcându-le folositoare. A fost captat fulgerul năpraznic, pentru a nu mai putea lovi orbește oriunde și oricând. A făcut supus focul distrugător, pe care l-a silit să intre în mici ocne de oțel, unde slujește la realizarea celor mai mărețe creații tehnice. A pus, în sfârșit, stăpânire pe undele vântului, care duc și-i aduc din toate colțurile lumii: cunoștințe, cântece și vești, de câte ori dorește. Și cu toate aceste minunate realizări, la care se adaugă din prisosință creațiile artistice, înaltele speculații filosofice, ca și nenumăratele așezăminte culturale și de asistență socială, credinciosul nu a reușit să fie și să se declare mulțumit, setea lui de necunoscut manifestându-se mereu și din ce în ce mai nesatisfăcută. Aceasta în cazul când cea mai nobilă dintre aspirațiile sale rămânea uitată, adică îndrumarea existenței lui spre Creatorul Dumnezeu, care este și rămâne ținta lui supremă. Ori, pentru ca cineva să-și poată dirija viața spre un obiect oarecare, este neapărată nevoie să cunoască acel obiect. Și cum ar fi putut credinciosul să cunoască pe Dumnezeu, fără concursul atotputerniciei Aceluia?

Iată pentru ce a fost necesară și pentru ce s'a și dat cu adevărat credincioșilor revelația divină, care singura a fost în măsură să producă în sufletul lor toată satisfacția, îndestulând în mod deplin nesațiul lor de cunoaștere. Prin revelație abia a ajuns credinciosul să cunoască, așa cum n'ar fi reușit niciodată cu puterile proprii, pe Dumnezeu, cauza tuturor lucrurilor și pe sine însuși, cu toate aspirațiile ce i le-a fixat Creatorul. Căci acesta este înțeleșul revelației divine, chiar și după definiția ei teologică, fiind «acțiunea lui Dumnezeu prin care se confundă credincioșilor

adevărurile religioase, în scopul de a le face posibilă ajungerea țintei finale, adică adevăruri referitoare la ființa și însușirile lui Dumnezeu, la raportul lui Dumnezeu către credincios, precum și al credinciosului către Dumnezeu»¹⁾. Această comunicare divină, care s'a dat credincioșilor în decursul timpului, a fost singura în măsură să le dea acestora certitudinea că Dumnezeu cel adevărat nu este o simplă abstracție filosofică, ori un oarecare dinamism faustic, nu este o imanență panteistă și nici o simplă svâcnire spre ideal a conștiinței lor, ci Dumnezeu creștin, Dumnezeu cel adevărat, este pentru ei o realitate transcendentă, personală și vie, care a creiat lumea, o susține și o guvernează în fiecare clipă, o luminează prin cuvântul său revelat, a răscumpărat-o prin Iisus Hristos și o sfințește prin harul său revărsat fără încetare asupra celor ce cred.

În lumina revelației divine, creștinul crede despre sine că este realitate compusă din suflet spiritual și din trup material, două principii substanțiale unite în aceeași ființă unică, care tocmai fiindcă e punct de unire a două lumi, materială și spirituală, nu este un simplu individ oarecare, ca și alte creaturi, ci este mai presus de acelea, persoană, rădăcina acestei personalități fiind latura lui spirituală, cu toate virtuțile, potențialitățile și tendințele ei. Și acest credincios, individ și persoană în unul și același timp, este sortit să trăiască în societate, așezământ care după concepția noastră creștină am putea-o defini ca o «organizare a libertăților cârmuite de legea dreptății și a iubirii». Creștinul singuratec se raportează la societate ca și partea față de întreg și, în consecință, se subordonează societății ca orice parte întregului. De aici obligația fundamentală a lui de a lucra pentru binele societății, chiar cu sacrificarea intereselor sale individualist-egoiste. Căci în lumina învățaturii date de Dumnezeu prin revelație, binele comun primează pe cel particular, și credinciosul, la nevoie, trebuie să sacrifice, pentru comunitate, tot ce are, până și viața care e supremul lui bun vremelnic.

Credinciosul, în sfârșit, plâsmuit așa pentru a trăi în comunitate cu semenii lui, numai datorită aceleiași revelații divine, a ajuns să recunoască pe Dumnezeu drept Creatorul și Părintele tuturor, și din acest motiv revelația rămâne izvorul și temelia acelei convingeri a credincioșilor, după care toate neamurile pământului constituiesc o singură mare familie umană, pe care trebuie să o țină în pașnică unire legea iubirii, a fraternității și a dreptății creștine. Mântuitorul nostru Iisus Hristos, punctul culminant al acestei revelații, stă chezașie nebiruită a plinirii marilor idealuri ale credincioșilor ce pășesc pe urmele Lui. Învățătura Lui — revelația în toată deplinătatea ei — dă răspuns fără replică tuturor problemelor de bază ale existenței credinciosului, ea asigurând cea mai minunată armonie în colaborarea tuturor factorilor vieții sale, pe care-i reglementează după dreptate și-i însufletește prin iubire. Iisus Hristos se dă pe sine celor ce cred, exemplu fără seamăn de viață ordonată și armonioasă, așa cum sfânta Lui Biserică rămâne pentru creștin model de societate armonios articulată. El varsă harul său peste toți credincioșii, ușurându-le urcușul pe planul cel supranatural, spre care tind cu toții deopotrivă și fără a cărui atingere nu poate exista fericire deplină pentru ei.

1. Dr. V. Găină, *Teoria Revelației*, în «Candela», 1897, p. 2.

Acestea sunt motivele pentru care am ales să facem în studiul de față expunerea subiectului: Desvoltarea istorică a revelației divine, fiind convinși de marea lui actualitate și importanță pentru viața credincioșilor. Vom încerca să rezolvăm mai întâi problema însăși a desvoltării istorice a revelației divine, pentru ca apoi, în trei capitole separate să arătăm cum, treptat, Dumnezeu a comunicat adevărurile Sale fundamentale credincioșilor, care aveau să le așeze ca niște pietre de temelie la construirea mărețului edificiu al vieții lor pământești. Din toată expunerea va rezulta că învățătura pe care o păstrează și vestește Biserica noastră creștină-ortodoxă, este de origine divină, fiind identică cu întregul depozit de adevăruri religioase transmise credincioșilor prin revelația divină supranaturală.

B. JUSTIFICAREA REVELAȚIEI ISTORICE

Revelația divină a apărut în timp și s'a dat prin organe revelaționale, care au împărțit-o credincioșilor. Aceasta este ceea ce numim forma istorică a revelației divine, a cărei înțelegere nu este lipsită de oarecari greutăți, astfel că pentru a nu lăsa în sufletul credinciosului îndoiele ne-rezolvate, are nevoie de o deosebită justificare.

Se pune deci întrebarea: Dece oare n'a dat Dumnezeu revelația Sa fiecărui credincios, în mod nemijlocit și nu prin organe revelaționale, care să dețină și rolul de învățători ai credincioșilor? În răspunsul nostru vom arăta avantajul deosebit pe care-l prezintă, pentru fenomenul religios, forma istorică a revelației, față de cealaltă formă nemijlocită ce putea fi aleasă.

«Că revelația divină nu a fost dată nemijlocit fiecărui credincios, ci numai anumitor persoane, se explică din intenția lui Dumnezeu de a lăsa ca în ordinea harului să conlucreze și cauzele naturale. Credinciosul a fost chemat astfel ca un colaborator la împărăția lui Dumnezeu, încredințându-i-se misiunea sublimă de a reprezenta religia pe care Dumnezeu a dat-o, adică religia cea adevărată»²). Și nu numai acele personalități singuratece, alesc ca organe revelaționale, au avut de câștigat din această divină încredințare, ci și omenirea credincioasă în totalitatea ei câștigă acel așezământ religios, care-i înfrățește pe toți credincioșii.

Dacă revelația divină s'ar comunica nemijlocit fiecărui suflet credincios, atunci necesitatea unirii într'o comunitate religioasă a tuturor credincioșilor ar fi într'adevăr aproape inexistentă. Cu totul alta este situația când revelația este încredințată unor organe speciale, având misiunea să o comunice altor credincioși. «O astfel de revelație influențează din capul locului în direcția formării Bisericii, prin faptul că din firea ei, ea creiază un fel de organism religios de învățători și învățacei, de îndrumători și ascultători, punând în centrul religiei o autoritate căreia trebuie să i se supună toți, și în acest chip ferește așezământul religios înjghebat, de orice fărâmițare, de orice atitudini răslețe, sau de anarhie»³).

Mai, departe, forma istorică a revelației mai prezintă și un alt mare avantaj pentru fenomenul religios, în înțelesul de apropiere a credinciosu-

2. Dr. F. Sawicki, *Die Wahrheit des Christentums*, Paderbon, 1924, p. 260.

3. J. Pohle, la Esser-Mausbach, *Religion, Christentum, Kirche*, Kempton, 1911, pagina 247.

lui de Divinitate. Fiindcă această revelație exprimă lumea veșnicului nu numai în cuvinte, ci și în personalități pline de spirit, precum și în numeroase fapte de mântuire, însemnează că ea dă lucrurilor divine intuitivitatea cea mai mare posibilă. Transcendentul — am putea spune — se coboară în forme văzute în lumea credincioșilor. Revelația istorică îl apropie pe Dumnezeu de credincioși mai mult decât face acest lucru natura; ea le spune despre El mai mult decât gândirea logică cu conceptele ei abstracte și-i cucerește mai deplin, tocmai fiindcă este mai intuitivă chiar decât simțirea lăuntrică a Dumnezeirii.

Pentru această deosebită valoare a revelației istorice religioase, toate religiile mari au năzuit să-și fundamenteze doctrina pe forma istorică a descoperirii divine. Căci religia și-a imprumutat totdeauna o bună parte din energia ei din istoria religioasă. Iar când legătura dintre religie și istoria religioasă a fost desfăcută, de dragul vreunei religii raționale pure, atunci trăirea religioasă s'a resimțit numaidecât prin acea ariditate sau golire de sens, ce a caracterizat, spre exemplu, religia concepută de filosoful german Kant. Trăirea internă religioasă nu înlocuiește suficient această încercare de istorie religioasă, pentru că din ea nu izvorăște niciodată aceeași plenitudine pe care o are religia numai datorită revelației religioase. Iată, deci, importanța și justificarea acestei forme istorice în care, după concepția creștină, Dumnezeu a găsit de cuviință să comunice adevărurile Sale religioase credincioșilor, dând religiei un conținut mai deplin și ținând seamă de natura individuală și socială a subiectului religios.

Dificultăți ce pledează împotriva revelației religioase istorice.

Cu toate avantajile ce le prezintă strânsa legătură dintre religie și istoria religioasă, așa cum rezidă ea în creștinism, totuși aceasta implică și serioase dificultăți care stau față în față cercetătorului critic teolog spre rezolvare.

a) Întâia dificultate ar fi aceea că, de îndată ce revelația divină nu se împărtășește nemijlocit fiecărui credincios, ci numai unora și într'un anumit timp, rezultă de aici că nu o iau la cunoștință toți credincioșii, ci mulți sau foarte mulți sunt păgubiți de binefacerile ei. Astfel, credincioșii din veacurile dinainte de Hristos au trebuit să trăiască fără luminile Evangheliei, iar astăzi, după două mii de ani dela Hristos, sunt mulți credincioși care nu cunosc Evanghelia, și vor trebui multe veacuri până vor ajunge toți credincioșii s'o cunoască. Dece oare Hristos a apărut atât de târziu? Dece Dumnezeu nu a lăsat așa ca vestea Lui cea bună să fie dată credincioșilor chiar dela început? Ce L-a determinat să aleagă calea pe care a urmat-o? Sunt tot atâtea întrebări ce se pun creștinismului dela apariția lui și până în zilele noastre.

Răspunsul adevărat la toate aceste întrebări poate fi dat numai sub raportul istoriei religioase universale, ceace însemnează că trebuiește avut în vedere în atât credinciosul, individual, ci mai ales omenirea credincioasă luată ca organism religios.

Mai întâi să vedem ce putem spune referitor la apariția târzie a Mântuitorului Iisus Hristos? Desigur, doctrina creștină spune că Dumnezeu, în marea Lui bunătate, a hotărât mântuirea omului îndată după căderea lui în păcat, fapt care rezultă din cea dintâi profetie mesianică, rostită

odată cu pedepsirea protopărinților (Facere III, 1). Însă, conform acestei doctrine, omenirea trebuia pregătită și educată, ca să devină matură în vederea operei de mântuire ce avea să o aducă Iisus Hristos. Trebuia mai întâi să-i fie întipărită în conștiință trebuința mântuirii și apoi mereu alimentată nostalgia după Mântuitorul ce avea să vină. Și, după doctrina creștină, chiar încercările zadarnice ce le-au făcut credincioșii de a se mântui numai cu puterile proprii, au avut darul de a-i convinge și mai mult de necesitatea unei mântuiri venită din partea Divinității.

Cât privește apoi răspândirea relativ înceată a Evangheliei mântuirii, aceasta se explică ușor în doctrina creștină. În conformitate cu această doctrină, Dumnezeu i-a destinat pe toți oamenii la mântuire și-i dă posibilitate fiecăruia să se mântuiască, dacă bineînțeles o dorește. Ceeace e absolut necesar pentru atingerea acestui scop, e numai credința în existența lui Dumnezeu și într-o judecată universală, împreună cu o căință sinceră și plină de iubire, și peste toate dorința de a plini voința Creatorului. Toate acestea le întrunesc, de altfel, potrivit învățaturii creștine, și acei care se mântuiesc prin botezul dorinței. Așa dar, după învățătura creștină, există un drum spre mântuire pe care îl poate urma orice păgân, fără predica vestitorilor credinței creștine, și ca atare nu constituie nicio dificultate faptul necunoașterii imediate a Evangheliei din partea tuturor.

b) Dar, după concepția creștină, există și o a doua dificultate în legătură cu forma istorică a revelației. Anume, că deși revelația istorică e dată credinciosului, totuși nu se poate spune că prin asta el a înlăturat definitiv orice greutate în problema cunoașterii. Omul nu se poate mulțumi cu o credință oarbă, el e dator să-și formeze o convingere rațională. Pentru asta chiar și cel instruit întâmpină grele dificultăți, dar în ce-l privește pe credinciosul simplu, el este deadreptul în imposibilitate de a se convinge chiar numai de autenticitatea unei revelații. Cum s'ar putea el convinge că tot ceea ce-i vestesc propovăduitorii Evangheliei, s'a întâmplat întocmai, sau că înainte cu cine știe câte veacuri, Dumnezeu a vorbit unor înaintași într'o oarecare țară îndepărtată? Și va fi cu atât mai greu să rezolve această problemă, cu cât el vede că sunt multe și diferite religiile care se pretind a fi revelate de Dumnezeu, ba chiar și în sânul creștinismului există confesiuni de nuanțe deosebite, care-și asumă exclusivitatea în posedarea adevărului. Astfel că revelația, departe de a fi pus capăt impasului spiritual în care se găseau credincioșii, a complicat poate și mai mult problema cunoașterii în religie.

La toate acestea răspundem, după datele teologice, că e cert și nu încercă nimeni să nege că revelația religioasă a lăsat în urma ei serioase dificultăți epistemologice. Dumnezeu nu a împărțait — deși putea — adevărurile Sale nemijlocit fiecărui credincios, și cu o claritate care ar fi putut exclude orice îndoială. Nu a făcut-o tocmai fiindcă voia ca pământul să rămână pentru credincios terenul unde să ajungă la înțelegerea adevărului religios. Și asta nu fără un motiv superior, căci Dumnezeu voia, întâi, ca să lase activitatea spiritului credinciosului liberă, iar în rândul al doilea ca credința acestora să fie rezultatul unei hotărâri neforțate și prin aceasta, capabilă de merit pentru veșnicie.

Însă nu se poate spune că revelația istorică religioasă nu i-ar fi adus importantă avantajii credinciosului, în chiar problema cunoașterii. În primul rând putem spune că s'a înlăturat principial nesiguranța în privința posedării adevărului religios. Prin revelație, adevărul religios a pătruns în viața credinciosului.

În al doilea rând, tot conform concepției creștine și sub raportul cunoașterii, revelația religioasă istorică avantajează în mod deosebit pe credinciosul neinstruit căruia îi mijlocește deopotrivă cunoașterea religioasă, ajutându-l să-și formeze și convingerea necesară, întemeiat pe autoritatea demnă de toată încrederea a lui Dumnezeu, ca izvor al adevărului pentru cei ce cred. Revelația religioasă istorică a ales drumul instruirii pentru difuzarea ei în rândurile credincioșilor, și această instruire sau învățare se întemeiază tocmai pe autoritatea nezdruncinată a adevărului absolut, care pentru credincios este Dumnezeu cel atotștiutor. Și ce poate fi mai convingător și cu putere neegalată de a forma o certitudine în oricare suflet credincios, cu sau fără cultură, decât conștiința că ceea ce i se comunică este cuvântul lui Dumnezeu?

Bine înțeles că aici intervine iarăși o dificultate. S'ar putea pune întrebarea: de unde își câștigă credinciosul convingerea că Dumnezeu a vorbit în adevăr, sau că religia creștină și nu alta este de fapt adevărul religios revelat? Nu cumva sunt necesare pentru aceasta minuțioase cercetări istorico-filosofice, care tocmai depășesc puterile credinciosului simplu?

Problema nu este așa de dificilă precum apare și mărturia cea mai plauzibilă despre aceasta ne-o dă însăși realitatea faptelor. Pentru credinciosul de rând e suficient de cele mai multe ori un singur temel, pentru a ajunge la certitudine. Și providența divină a avut grijă ca în toate timpurile să nu lipsească asemenea temeiuri care să ducă pe credincios ușor și impresionant la certitudinea credinței. Cu toate că faptul revelației aparține trecutului, credinciosul nu e silit să se întoarcă la vremurile acelea îndepărtate pentru a-și câștiga certitudinea necesară. După doctrina creștină, divinul nu a dispărut din lume, odată cu înălțarea Domnului Iisus Hristos la cer, ci continuă să se manifesteze mai departe în Biserică, așezământul care pe drept cuvânt a fost numit «Hristosul care viețuiește mai departe pe pământ». În Biserică divinul apare în fața ochilor fiecărui credincios cu o claritate ce nu suferă nicio umbră de îndoială.

c) Ultima dificultate sau obiecțiune în legătură cu revelația religioasă istorică pretinde că o revelație care aparține trecutului, nu poate mulțumi pe credincios nici chiar atunci când el ar fi absolut sigur de ea. Căci în religie prezentul e necesar, nu trecutul. Ce interes poate avea pentru credincioșii de azi, faptul că Dumnezeu, în vremuri imemorabile a fost, după cum arată învățătura creștină, foarte aproape de oamenii care au trăit în timpurile acelea? Noi credincioșii de azi, dorim ca noi înșine să ne bucurăm de prezența vie a Divinității și să ajungem la unirea intimă cu ea. Nici conținutul unei revelații religioase care s'a dat în trecut nu poate fi potrivit nevoilor credincioșilor de astăzi. Totul se învechește, și adevărul religios revelat nu se poate sustrage acestei legi inexorabile. Istoria merge înainte, iar religia trebuie să-i urmeze necondiționat. Ea trebuie să renască mereu din pântecul timpului. În religie trebuie să pulseze viața

prezentului. «Eu nu pot, — scrie unul din formulatori ai acestei obiecțiuni — să-mi ușurez cu nimic dificultățile mele, prin aceea că mi se comunică răspunsul unor întrebări pe care le-au pus alții, sau prin faptul că mi se dau soluțiile care au rezolvat dificultățile altora. Adevărul altor oameni nu poate fi adevăr pentru mine, căci îi lipsește tocmai acea caracteristică a adevărului religios, care e legătura interioară, nemijlocirea interioară» 4).

Din capul locului trebuie să precizăm, de acord cu obiecțiunea, că într'adevăr religia nu poate trăi numai din trecut. Creștinismul nu țe aceea se chiamă religie istorică revelată, fiindcă divinul ar fi existent numai în trecutul său, iar pe credinciosul prezent nu l-ar atinge nemijlocit, căci în cazul acesta dificultatea ar fi într'adevăr nerezolvabilă. Șuvoiul vieții divine pe care l-a deschis revelația istorică creștină trece, după învățătura Bisericii, cu o energie neegalată, prin întreaga istorie, în așa chip că fiecare epocă simte nemijlocit în sine influența lui Dumnezeu. Trecutul se transformă astfel mereu și mereu în prezent. Și nu numai din afară, prin Biserică, acționează divinul asupra credinciosului, ci și în interiorul său, în intimitatea sufletului omenesc credincios, în mod nemijlocit, așa cum de altfel a acționat însuși Iisus Hristos, prin revelația sa istorică, urmărind același scop de a pune pe credincios în cea mai intimă comuniune cu Dumnezeu.

Așa dar, divinul este mereu prezent și încă în mod viabil în creștinism, ceea ce însemnează că, după concepția noastră, nu este exclusă și o evoluție în dezvoltarea religiei. Revelația divină, e adevărat, s'a încheiat cu Iisus Hristos, însă acest adevăr nu exclude un progres continuu în desfășurarea religiei creștine. Conținutul acestei religii este și trebuie să fie potrivit oricăror necesități ale credincioșilor, din orice vremuri sau locuri, păstrând bineînțeles notele esențiale ale religiei, așa cum a fost revelată. Și chiar acest lucru dovedește credinciosului, odată mai mult, origina divină a creștinismului, căci într'adevăr nu orice religie poate să devină roditoare pentru credincioșii din toate timpurile, fără a-și revizui însăși esența sa doctrinară, ceace nu e cazul cu religia lui Hristos.

Rostul argumentării noastre.

Am vorbit până acum despre învățătura Bisericii noastre cu privire la realitatea istorică a revelației divine și am afirmat că această revelație ar fi urul și același lucru cu religia creștină. Dar nu am dovedit această afirmație. Urmează deci ca în cele următoare să facem, pentru credincioși, dovada originii dumnezeiești a religiei creștine, ca unica revelație adevărată a lui Dumnezeu. Însă pentru asta e necesar să precizăm că prin religia creștină nu înțelegem exclusiv revelația adusă de Mântuitorul Iisus Hristos, ci și ceace s'a revelat înainte Lui. Anume despre religia creștină, noi, adepții ei, nu putem spune că este numai legătura dintre credincios și Dumnezeu, ci o legătură reînnoită 5) între Dumnezeu și credinciosul care a căzut din legătura sa inițială cu Dumnezeu. După învățătura creștină, Iisus Hristos realizează, deci, reunirea omului căzut cu Dumnezeu, ceace însemnează că religia lui presupune o altă legătură originală a omului cu Dumnezeu, din care căzând, a devenit incapabil de a-și în-

4. A. Bonus, *Zur Germanisierung des Christentums*, Jena, 1911, p. 54.

5. Cf. Al Comoroșan, *Doxmatica Ortodoxă, Partea generală*, 1887, p. 97.

deplini obligațiile religioase, numai prin puterile proprii. Biserica noastră învață despre căderea credinciosului primar, că ea nu implică nimicirea totală a capacității sale religioase, ci numai depravarea naturii sale spirituale, în așa chip că nu-i este exclusă posibilitatea unei noi uniri cu Dumnezeu, dacă Acesta va voi să-l ajute. Și prin religia creștină Dumnezeu îl ajută, în sensul că-i arată calea spre mântuire, împărțându-i și mijloacele necesare pentru a o ajunge.

Cu alte cuvinte, pentru credincioșii religiei creștine, religia aceasta este tot așa de veche ca și omenirea. Iisus Hristos, deși a venit pe pământ abia înainte cu mai puțin de două milenii, totuși El este și rămâne centrul istoriei religioase a omenirii. Până la venirea Lui în lume, El era nădejdea credincioșilor dinaintea erei creștine, iar după întruparea Sa este nădejdea credincioșilor din toate timpurile și locurile. Această nădejde își are începutul în făgăduința lui Dumnezeu despre un Răscumpărător, făcută primilor oameni, îndată după căderea lor în păcat: «Vrăjmășie voi pune între tine și femeie, între sămânța ta și sămânța ei, aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei împunge călcâiul» (Facere III, 15). Prin această făgăduință, Dumnezeu cheamă, potrivit învățaturii creștine, prima pereche de oameni căzuți, și prin ei pe toți urmașii lor, la reunire cu Sine și-i pregătește pentru o mântuire în viitor. Religia creștină și-a luat deci începutul îndată după căderea primilor oameni în păcat, deodată cu făgăduința ce o face Dumnezeu despre un Răscumpărător. Prin urmare, ea cuprinde în sine și revelația Vechiului Testament, ca și pe aceea a Noului Testament; a început prin așa zisa religie patriarhală, a continuat cu cea mozaică și s'a definitivat prin Mântuitorul Iisus Hristos. După datele teologiei, era și natural să fie așa, căci revelația nu este altceva decât o împărțășire de adevăruri religioase făcută de Dumnezeu credincioșilor. Ca atare, ea trebuie să respecte natura lui cu toate particularitățile ei, și să o ajute să se ridice pe un plan mai înalt: cel supranatural. Deci pe măsură ce credincioșii au evoluat istoricește, a evoluat și s'a dezvoltat și revelația divină, ajutându-i să ajungă treptat și tot mai mult la cunoașterea adevărilor religioase.

Noi vom demonstra teologic, în cele ce urmează, origina divină a religiei creștine, adică vom face dovada că atât religia patriarhală, cât și cea mozaică, ca și cea creștină propriu zisă, formează unica revelație a lui Dumnezeu, comunicată în trei stadii, dintre care primele două sunt numai pregătitoare pentru ultimul stadiu al descoperirii depline, adusă de Iisus Hristos. Dovada teologică o vom face aplicând toate criteriile interne și externe ale revelației.

C. REVELAȚIA RELIGIOASĂ PRIMORDIALĂ

1. Examinarea revelației religioase primordiale după criterii interne.

Cea dintâi treaptă a revelației divine, după doctrina creștină, este așa numita revelație primitivă sau primordială, care a fost dată protopărinților omenirii și urmașilor acestora, care sunt Patriarhii până la Moise. Din acest motiv se mai numește și religie patriarhală.

Pentru a dovedi, deci, că această religie patriarhală este într'adevăr revelată de Dumnezeu, teologia ne învață să o examinăm atât după cri-

teriile interne, care privesc cuprinsul revelației, cât și după criteriile externe, privind semnele extraordinare de care ea a fost însoțită.

Religia patriarhală, sau revelația primordială, pe care o găsim expusă în linii generale în Cartea Facerii, cuprinde toate elementele fundamentale ale unei religii adevărate.

a) Referitor la Dumnezeu și la raportul Lui cu lumea, această religie învață că: Dumnezeu este unul, e spirit atotputernic, atotștiutor, atotprezent, preabun, preasfânt, preadrept, adevărul absolut și veșnic. Dumnezeu e creatorul cerului și al pământului, pe care le conservă și conduce prin grija Sa providențială. Pentru om El este creator, părinte, dătător de lege, judecător și răsplătitor al tuturor faptelor.

b) Cu privire la om învață că: este creiat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, că este, deci, o ființă rațională liberă, compusă din corp material și muritor și din suflet spiritual și nemuritor. Omul este creatura cea mai aleasă a lui Dumnezeu pe pământ, având în stăpânire toate celelalte creaturi, pe care le poate folosi pentru trebuințele sale, potrivit voinței lui Dumnezeu. În religia patriarhală, scopul omului este fixat dela început: el constă în comuniunea liberă cu Dumnezeu, prin dragoste și ascultare de voința Lui preasfântă. Dar omul nu rămâne în legătura originală cu Dumnezeu, ci călcându-I conștiința și liber voința, păcătuiește și astfel decade din situația în care fusese creiat, într'una de nenecuire și mizerie sub toate raporturile. Dumnezeu în marea Lui bunătate, nu-l osândește totuși pentru totdeauna, ci-l cheamă la o reluare a legăturii cu Sine, făgăduindu-i un Mântuitor, care va veni la vremea Sa, să-l salveze din situația lui nenorocită. Făgăduința o face Dumnezeu, precum am mai amintit, primilor oameni în rai, îndată după cădere (Fac. III, 15), și apoi o repetă Patriarhilor: Avraam (Fac. XXII, 18), Isaac (Fac. XXVI, 4) și Iacob (Fac. XXVIII, 14). În baza acestor făgăduințe divine, credința într'un viitor Mesia apare în religia patriarhală, într'adevăr ca o dogmă esențială. Ea este alimentată mereu prin diferite tipuri și prefigurări, pe care le vedem în viața Patriarhilor, oglindind grija permanentă a lui Dumnezeu pentru omul căzut. Astfel sacrificiile acelor, prefigurau sacrificiul cel mare, ce-l va aduce Mesia cel făgăduit; jertfa lui Isaac prefigurează jertfirea Mântuitorului urmată de învingerea Lui; preoția lui Melchisedec prefigurează veșnica preoție a lui Mesia, soarta Patriarhului Iosif prefigurează patimile Mântuitorului ce va avea să le sufere chiar din partea propriului său popor, și care totuși vor fi aducătoare de mântuire, etc., etc.

c) În ce privește latura morală a religiei patriarhale, putem distinge următoarele idei principale: 1. Inchinarea lui Dumnezeu; încrederea în El; iubirea Lui; temerea de El, supunerea față de voința Lui, împlinindu-I cu strictete poruncile și mulțumindu-I pentru toate binefacerile. 2. Pe semenul său, omul e obligat să-l cinstească și să-l iubească ca și pe sine; e dator apoi să respecte instituția sfântă a căsătoriei, iar raporturile dintre părinți și copii și invers, sunt acelea de dragoste și respect, ocrotire respectivă și purtare de grijă. 3. Referitor la persoana proprie, omul nu trebuie să uite că în urma păcatului, el e supus slăbiciunilor și are nevoie, pentru a se ridica, de un Mântuitor caresc; nu-i este permis să fie plin de sine, ci să-și dea silința a face atâta cât îi permit

puterile, la care se adaugă ajutorul lui Dumnezeu; în mâncare și băutură trebuie să fie cumpătat și în general trebuie să-și țină în frâu pofttele și pornirile sensuale. 4. Ca motive morale îi sunt date omului: răsplata și binecuvântarea lui Dumnezeu cu fericirea, pentru faptele bune, și pedeapsa lui Dumnezeu cu nefericirea, pentru faptele rele.

d) În ce privește cultul, acesta este indicat, în religia patriarhală, ca o expresie a sentimentelor interne ale omului față de Dumnezeu. Pe primul plan stau jertfele, prin care omul își recunoaște dependența lui absolută de Dumnezeu, apoi rugăciunea și invocarea numelui lui Dumnezeu, care se fac fie deodată cu jertfele, fie cu alte ocazii. Tot ca un act de cult poate fi socotită și circumciziunea, legătura încheiată între Dumnezeu și Avraam, ca semn al celor ce intră în comuniunea celor credincioși. De altfel, tăierea împrejur era și simbolul depravării naturii spirituale a omului, al necurăției lui spirituale, și prefigura omorîrea omului trupesc ca și renășterea omului spiritual, ce se va realiza prin Mesia cel făgăduit.

Ca zi închinată lui Dumnezeu, în religia patriarhală, se serbează Sabatul, iar cultul religios nu se împlinește într'un loc anumit, ci oriunde este trebuință; se improvizează altare lui Dumnezeu, pe care, nu persoane sfinte, ci tatăl familiei sau întâiul născut aduc jertfele îndătinat.

Din toate acestea rezultă că în cuprinsul religiei patriarhale nu găsim nimic ce ar fi nedemn, fie de Dumnezeu, fie de credincios. Cu alte cuvinte, această revelație corespunde în primul rând criteriilor interne negative, așa că origina ei divină poate fi socotită de credincioși ca posibilă. Dar ea corespunde și criteriilor interne pozitive prin faptul că reprezintă o doctrină moral-religioasă superioară, și întru toate conformă cu cerințele religioase ale credinciosului. Revelația primordială dă acestora cele mai clare și mai potrivite noțiuni despre Divinitate și despre ajutorul dumnezeesc. Teologia învață că această religie nu poate fi privită ca un produs al minții omenești, fiindcă în cazul acesta credincioșii s'ar găsi în fața unei probleme cu neputință de rezolvat. Rațiunea omenească nu poate fi socotită numai cea a Patriarhilor, ci și a tuturor popoarelor existente deodată, sau după epoca acelorora. Ori, niciunul dintre aceste popoare nu a avut o religie atât de superioară ca cea patriarhală, ci, dimpotrivă, toate se găsesc pe o treaptă din cele mai joase din punct de vedere religios. Și atunci teologia se întreabă, cum poate fi posibil ca aceeași rațiune omenească să producă numai la Patriarhi o religie superioară, iar la celelalte popoare — unele cu o cultură profană foarte înaltă — numai religii false? Și dacă ținem cont că religia patriarhală este cea mai veche dintre toate, atunci ea ar trebui să fie și cea mai inferioară, mai imperfectă dintre toate, iar cele care i-au urmat să fie treptat tot mai superioare, după cum rațiunea omenească se va fi dezvoltat și îmbogățit în posibilitățile ei de creație. Ori adevărul e tocmai contrariul, religia patriarhală e cea mai superioară, și toate celelalte, ivite mai târziu, deși aparțin unor popoare dezvoltate din punct de vedere cultural, se găsesc pe o treaptă mult inferioară față de cea dintâi. De unde teologii trag concluzia că religia patriarhală nu poate fi produsul minții omenești, ci își are origina dela Dumnezeu. Și aceasta cu atât mai vădit, susțin teologii, cu cât puterile spirituale ale omului se dezvoltă numai prin înrăurirea altor oameni care se găsesc deja pe o treaptă careare de dezvoltare spirituală. Ori protopărinții nu au avut înaintea lor alți oameni, de care să fie ajutați în desvol-

tarea lor spirituală, așa că numai Dumnezeu putea să aibă rolul de a conduce pe oni, și sub acest raport al vieții sale spirituale. Prin urmare este și acesta spun ei, un motiv în plus de a conchide la origina divină a religiei patriarhale, cel puțin cu o certitudine morală, fiindcă certitudinea absolută ne-o pot da numai criteriile externe ale unei revelații.

2. Examinarea revelației primordiale, după criteriile externe.

Între criteriile externe cu care vom demonstra teologic origina divină a religiei patriarhale, înșirăm: a) arătările lui Dumnezeu; b) minunile; și c) profețiile.

a) În epoca patriarhală Dumnezeu, după cum istorisește Biblia, s'a arătat în diferite locuri și la diferite persoane, așa cum ne relatează izvorul istoric religios, care este Cartea Facerii. Astfel s'a arătat: 1. Primilor oameni de mai multe ori, pentru a-i călăuzi în cunoașterea și trăirea religioasă, în special atunci când le-a dat porunca, de pe urma căreia aveau să cunoască situația lor de ființe libere și aceea de unire liberă cu Dumnezeu prin supunere în fața voinței divine. La fel s'a arătat după căderea lor în păcat, în calitate de judecător, pentru a le aplica pedeapsa și în același timp a le promite pe Răscumpărătorul. 2. Dumnezeu s'a arătat apoi lui Cain, atât înainte de comiterea crimei pentru a-l feri de săvârșirea ei, cât și după comiterea ei, când i-a comunicat pedeapsa și l-a chemat la pocăință. 3. S'a arătat apoi și Patriarhului Noe, atât înainte de potop, pentru a-i vesti pierderea omenirii păcătoase și modul în care el cu familia lui va fi salvat, cât și după potop, când încheie cu el și urmașii lui o legătură veșnică. 4. S'a mai arătat Dumnezeu și Patriarhilor Avraam, Isaac și Iacob, pentru a-i feri de alunecare, pe panta fărădelegilor și a le repeta făgăduința Răscumpărătorului.

Toate aceste arătări ale lui Dumnezeu, noi teologii le considerăm fapte autentice, iar nu simple închipuiri sau mituri, deoarece despre ele se vorbește în Cartea Facerii, exact așa cum se vorbește și de alte fapte naturale din viața Patriarhilor. Și arătările sunt atât de strâns legate de alte evenimente naturale ale acelora, încât a nega realitatea unora, înseamnă implicit să o negi și pe a celorlalte, ceea ce e evident, pentru noi teologii ar fi absurd.

b) Între minunile prin care se dovedește în teologie origina divină a revelației primordiale, amținim ca mai importante următoarele:

1. Mutarea dreptului Enoch la cer, pentru sfințenia vieții sale. 2. Transformarea imediată a soției lui Lot într'un stâlp de sare, ca pedeapsă pentru neascultarea ei. 3. Potopul general din care a fost salvat numai Noe cu familia lui. 4. Amestecarea limbilor cu ocazia edificării turnului Babel.

c) Însfârșit, proorociile care certifică teologic origina divină a religiei patriarhale ar fi următoarele: 1. Proorocia cu mai mult de 100 de ani înainte, a potopului universal care va nimici întreaga omenire depravată și întinată cu toate păcatele. 2. Proorocia despre pedepsirea cetăților Sodoma și Gomora (Fac. XVIII, 20; XIX, 24). 3. Proorocia prin care se vestește că Sara, soția sterilă a lui Avraam, va avea un fiu. 4. Proorocia prin care Avraam este încunoștiințat — atunci când nu avea copii — că din el va răsări un popor numeros, care, după ce va petrece mult timp pe pământ străin, va primi în cele din urmă o patrie a sa, ce se va întinde

dela râul Egiptului până la cel al Eufratului (Fac. XV, 18). Teologia arată că toate cele profetite sunt evenimente viitoare, care nu se puteau prevedea din anumite cauze naturale și ca atare nici presimți de vreo rațiune creată, iar împlinirea lor a fost confirmată de martori oculari, așa că toate sunt proorocii adevărate.

Rezultă deci teologic că revelația primordială, sau religia patriarhală, posedă atât criteriile interne necesare, cât și cele externe, pentru a ne putea convinge, fără nicio îndoială, de origina ei divină. Ea este bineînțeles o revelație divină cu caracter pregătitor, fiind primul stadiu al descoperirii prin care Dumnezeu a început pregătirea neamului omenesc pentru mântuirea făgăduită.

D. REVELAȚIA VECHIULUI TESTAMENT

1. Examinarea revelației Vechiului Testament, după criteriile interne.

E vorba în acest al doilea stadiu al revelației divine de aza zisa religie mozaică, sau religia care a dat-o Moise poporului iudeu, și pe care apoi proorocii au expus-o mai clar, dezvoltându-o în scrierile lor până aproape de venirea Mântuitorului. Dar fiindcă această religie cuprinde și adevărurile revelației primordiale, care se găsesc expuse în Cartea Facerii, am intitulat-o Revelația Vechiului Testament. Urmează deci ca și pe această religie s'o examinăm mai întâi după criteriile interne, oprindu-ne asupra cuprinsului său doctrinal, asupra moralei, a legilor ceremoniale înscrise în cărțile Vechiului Testament, care conțin revelația dată prin Moise poporului evreu, după care apoi, să o cercetăm și după criteriile externe.

A. Invățătura dogmatică: Dumnezeu, om, Mesia. Ca adevăruri de credință, religia mozaică propune următoarele: credința în Dumnezeu, care e unul, spiritual, independent, preadesăvârșit, veșnic, neschimbat, nemărginit și atotprezent, atotștiutor, atotputernic, preasfânt, preadrept, adevărul absolute cel care a creat lumea și pe om, fiind în același timp guvernatorul și pronietorul a toate câte există.

Cu privire la om, credința că e creat de Dumnezeu, după chipul și asemănarea Lui, că a fost așezat într'o stare de fericire originală, pe care a pierdut-o prin păcat, alterându-și însăși esența ființială pentru toți urmașii lui, cari, drept consecință a păcatului original, vor avea de suferit grele mizerii și neajunsuri materiale și spirituale. Totuși, omul căzut nu și-a pierdut total capabilitatea religioasă, i-a mai rămas libertatea de voință și cu toate că a devenit muritor cu trupul, sufletul i-a rămas nemuritor.

Mesia cel făgăduit încă în religia patriarhală, acum primește contururi mai precise, e prevestit ca o personalitate care va veni pe pământ într'un timp determinat și în calitatea Lui de mijlocitor între Dumnezeu și oameni, va realiza marea împăcare a omenirii cu Dumnezeu. Proorocii dau despre El relații care uimesc într'adevăr prin precizuniile lor: se dă cu exactitate timpul sosirii, locul nașterii, poporul și familia din care se va naște, modul nașterii și o mulțime de alte detalii în legătură cu viața și activitatea Lui.

B. Invățătura morală. Cu privire la raportul omului cu Dumnezeu, religia mozaică pretinde dragostea omului către Creator, arătată mai ales prin împlinirea poruncilor Lui. În mod expres este legiferată această

obligație în primele patru porunci ale Decalogului, precum și în alte numeroase locuri din Sf. Scriptură a Vechiului Testament.

În privința raporturilor omului cu aproapele său, religia mozaică așează iarăși dragostea ca fundament al oricăror relații sau legături dintre semenii, fiind expusă și această obligație în mod mai clar în ultimele șase porunci ale Decalogului. În numeroase alte locuri ale Vechiului Testament se dau porunci exprese, îndemnând la iubire pentru: săraci, orfani, văduve, străini, datornici, nenorociți, etc.

În ce privește obligațiile ce le are omul către sine însuși, această religie învață: înfrânarea, curăția trupească sau castitatea, și peste tot năzuința neîncetată către sfințenie, cum citim la Levitic XIX, 2: «Fiți sfinți, căci sfânt sunt Eu Domnul Dumnezeu vostru».

Dar religia lui Moise nu este lipsită nici de importante temeuri sau motive morale. Așa ar fi: a) faptul că toate prescripțiile morale nu sunt altceva decât expresia voinței lui Dumnezeu; b) măreția și sfințenia legiuitorului Dumnezeu, care este stăpânul tuturor creaturilor; c) grija deosebită acordată poporului iudeu; d) răsplata și binecuvântarea lui Dumnezeu pentru faptele bune, ca și pedeapsa și blestemul pentru cele rele.

C. Legea ceremonială. În religia mozaică sunt indicații precise pentru: a) locul destinat cultului dumnezeesc, care la început e Cortul mărturie, iar mai târziu Templul. Și unul și celălalt amintesc credincioșilor despre unitatea lor religioasă sub conducerea lui Dumnezeu. b) Timpurile sfinte sau sărbătorile sunt instituite întru aducerea aminte a evenimentelor mai importante din viața credincioșilor iudei și a binefacerilor cu care i-a milostivit Dumnezeu, chemându-i la fapte de recunoștință și mulțumire. Așa e: 1. Sâmbăta care amintește crearea lumii; 2. Paștele, amintind eliberarea din robia Egiptului; 9. Rusaliile sau Cincizecimea, amintind primirea tablelor legii la muntele Sinai; 4. Sărbătoarea Corturilor, amintind binefacerile lui Dumnezeu față de iudei în timpul călătoriei prin pustiu spre pământul făgăduinței; și 5) Sărbătoarea Ispășirii împreună cu post și ajun, când arhiereul aduce jertfă pentru păcatele credincioșilor. c) Ceremonii sau acte religioase, cum ar fi: tăierea împrejur, diferitele sacrificii pentru păcate, ceremonii cu caracter religios referitoare la îmbrăcăminte, hrană, curăția corporală, etc. Toate acestea au menirea de a trezi sentimentul religios al credincioșilor și a alimenta trăirea lor morală. d) Stabilirea unei ierarhii pentru îndeplinirea funcțiilor religioase, anume: leviții, preoții și arhiereul, toți fiind așezați în slujba lor printr'un ceremonial deosebit, conform prescripțiilor legii sfinte.

Dacă facem acum un examen critic teologic al tuturor criteriilor interne ale religiei mozaice, vedem că ea se înfățișează într'adevăr ca o revelație divină, având caracterul de continuare a pregătirii în vederea sosirii Răscumpărătorului promis. Ca și religia patriarhală, și aceasta nu are în conținutul său doctrinal, după cum arată teologia, nimic contrazicător lui Dumnezeu, nimic cecece ar fi nedemn de credincios, ci dimpotrivă cuprinde învățături dogmatice și morale atât de sublime și curate, încât stărnesc admirația. Teologia arată că este cu neputință a se atribui o astfel de religie puterilor rațiunii omenesti, fie aceea chiar rațiunea conducătorului Moise, căruia mulți îi atribue rolul de a fi singur autorul acesteia religii. Moise însuși a arătat în scrierile lui, direct sau indirect, că el

nu este și nici nu putea fi autorul legilor care formează religia mozaică. De altfel câți conducători, legiuitori, sau chiar reformatori religioși, asemenea lui, au mai avut și alte religii, însă creațiile lor pur omenești nu suferă nici un fel de asemănare cu conținutul legii mozaice. Și Moise nu poate fi socotit autor al acestei religii, după argumentările teologiei, nici dacă luăm în considerare împrejurările în care a trăit și a activat. Putea să fie el un om oricât de înțelept, oricât de priceput, totuși dacă a trăit și s'a cultivat într'un timp când toți ceilalți, afară de Iudei, erau scufundați în rătăcirile politeismului, ale idololatriei și superstiției, și dacă și-a făcut educația în mijlocul Egiptenilor fetișiști și politeiști, i-a fost cu neputință să elaboreze numai cu mîntea lui o doctrină religioasă, lipsită de orice eroare, așa cum este aceea pe care a dat-o credincioșilor iudei. El putea eventual să reformeze, sau să desăvârșească o religie, deja existentă, însă istoria nu ne poate servi date despre existența unei astfel de religii, care să aibă măcar cât de slabe asemănări cu religia mozaică. Din acestea teologia conchide că religia lui Moise nu se poate explica în nici un caz ca un produs al minții omenești, ci tocmai pe temeiul superiorității sale doctrinare, trebuie socotită ca provenind dela Dumnezeu.

2. Examinarea religiei mozaice după criteriile externe.

După învățătura Bisericii, atât Moise cât și prorocii și-au dovedit calitatea lor de organe revelaționale, atât prin caracterul lor personal, cât și prin minunile și profețiile ce le-au făcut. Vom examina deci la acest punct: A. Caracterul personal a lui Moise; B. Minunile și profețiile lui Moise; C. Caracterul personal al prorocilor, și D. Minunile și profețiile prorocilor.

A. **Caracterul personal a lui Moise.** În toată viața profetului Moise găsim nenumărate detalii care certifică solia lui dumnezeiască și nimic din ceace a trăit și a săvârșit nu contrazice misiunea lui înaltă. Din fragedă copilărie, Dumnezeu îl scapă în mod minunat de sub sancțiunea unei legi care prevedeuciderea copiilor de parte bărbătească ai Evreilor din Egipt, și face ca să fie crescut și educat tocmai la curtea Faraonului. La vârstă matură, Biblia spune că o întâmplare îl duce în ținutul Madianiților, unde petrece 40 de ani, având în cele din urmă o arătare a lui Dumnezeu în forma unui rug ce ardea și nu se consuma, poruncindu-i să elibereze poporul evreiesc din robia Egiptului și să-l conducă în pământul Canaanului. Ajudat de fratele său Aron, el duce la îndeplinire încredințarea ce i s'a dat, însoțind poporul evreiesc într'o călătorie de 40 de ani, plină de peripeții și greutăți, prin pustiul Arabiei, până în pragul Canaanului. Toate aceste încredințări le face Moise fără nici un interes sau câștig personal, ci numai de dragul de a se supune voinței lui Dumnezeu. El înregistrează în scrierile lui toate slăbiciunile și erorile ce le are, fără a încerca vreodată să-și facă un titlu de merit din succesele lui, pe care le atribuie numai lui Dumnezeu. De unde se vede și mai lămurit caracterul său moral integru și aplicat întru totul a servi numai adevărul și dreptatea. Deși a adus credincioșilor cele 2 table cu poruncile lui Dumnezeu, el n'a încetat totuși toată viața sa, să le repete mereu obligațiile ce le au de a respecta voința divină, de a trăi o viață morală, ferindu-se de păcate și fărădelegi. Înainte de a muri, în mod deosebit, a dat sfaturi credincio-

șilor, pe care-i iubea atât de mult, să nu se îndepărteze de Dumnezeu, pentru a nu-și atrage mânia și osânda lui.

Acesta ar fi deci în linii generale, caracterul personal al lui Moise, caracter care-l face demn de misiunea lui de organ al revelației divine, așa cum va rezulta aceasta și din minunile și profetiile lui.

B. Minunile și profetiile lui Moise. În expunerea minunilor, după învățătura Bisericii, facem dela început o distincție și anume: a) minuni făcute de Dumnezeu pentru adevărarea lui Moise ca organ revelațional, și b) minuni săvârșite de Moise în numele lui Dumnezeu, pentru legitimarea misiunii lui divine.

a) Între cele dintâiu putem aminti: 1. Rugul aprins care nu se consuma și din care Dumnezeu a vorbit lui Moise, încredințându-i misiunea sa. 2. Norul luminos de ziua și stâlpul de foc noaptea, care arăta Iudeilor calea către pământul făgăduinței. 3. Mana ce a primit-o poporul iudeu în pustie, în timpul celor 40 de ani de călătorie spre Canaan. Această mană cădea zilnic, afară de Sâmbăta și se altera după 24 de ore, cu excepția celei din ziua 6-a care se menținea nestrucată timp de două zile. 4. Semnele care indicau prezența lui Dumnezeu pe muntele Sinai: fulgere, trăsnet, cutremure, sunet de trâmbițe, precum și cuvintele articulate prin care s'au rostit poruncile Decalogului. 5. Pedepsirea lui Core, Datan și Aviron, pe care i-a înghițit pământul pentru revolta lor împotriva lui Moise și Aron.

b) În a doua categorie de minuni amintim: 1. Eliberarea îndrăzneță a poporului iudeu din robia Egiptenilor. 2. Semnele pe care le-a făcut Moise în fața bătrânilor poporului și în fața lui Faraon, pentru a-i convinge de misiunea lui dumnezeiască. 3. Despărțirea apei din Marea Roșie, la o simplă lovire cu toiagul lui Moise, și trecerea poporului evreiesc dincolo de mare. 4. Împreunarea apelor aceleiași mări, tot printr'o simplă atingere cu toiagul, când s'a înecat întreaga oastea Egiptenilor care urmăreau pe Iudei. 5. Izvorirea apei din stânca muntelui Horeb, pe care o lovise Moise cu toiagul. 6. Biruința Israelitenilor asupra Amalechiților, în urma rugăciunilor înălțate de Moise, etc.

În ce privește adevărul tuturor acestor minuni, teologia arată că nu încapă nici o îndoială că ele s'au întâmplat de fapt. Moise vorbește și scrie despre ele în fața credincioșilor care au fost martori oculari ai celor mai multe dintre ele, ba mai mult, le folosește drept argument convingător pentru a-i chema la ordine, fapt care ar fi fost cu neputință, sau în orice caz fără efect, dacă minunile afirmate ar fi fost simple ficțiuni. Scriitorii sfinți de după Moise, certifică deopotrivă autenticitatea acestor minuni. Astfel Iisus Navi, care fusese și el martor ocular al lor, amintește de aceste minuni, pentru a convinge poporul să rămână credincios lui Dumnezeu, care a făcut cu el semne minunate. (Cartea lui Iosua XXIV, 17). Teologii spun că însuși instituțiile religioase, sărbătorile și textele ce se cântă la aceste prilejuri, adevăresc la fel realitatea acestor minuni. Și pe lângă acestea se pot aduce, spun ei, probe și din tradiția popoarelor păgâne, tradiție pe care o găsim în scrierile istoricilor sau gânditorilor păgâni. Așa Josif Flaviu, în cartea sa I-a contra lui Apion, amintește că însuși Egiptenii îl socoteau pe Moise un bărbat excepțional și dumnezeiesc⁶⁾. Filosoful pi-

6. Cf. Al. Comoroșan, *op. cit.*, p. 122.

tagorean Numeniu la fel istorisește că voind Egiptenii să evite pedepsele cu care-i amenința Moise «acel bărbat puternic în rugăciune înaintea Dumnezeului său», i-au opus doi dintre magii lor cei mai renumiți, pe Ianu și Amoria 7). Pliniu, Cels și alți gânditori renumiți, afirmă și ei despre Moise că a fost «un mag» care a întrecut pe toți magii prin iscusința sa 8).

Așadar, după cum învață Biserica, adevărul minunilor legii mozaice, e confirmat peste orice îndoială, precum de altfel e confirmat și adevărul lor filosofic, adică caracterul minunat și extraordinar al faptelor înșirate. Dacă nu ne-am opri decât la minunea eliberării poporului iudeu din robia Egiptului și ar fi suficient să ne convingem despre aceasta. Nu e ușor de realizat o astfel de lucrare, pe lângă toate calitățile de conducător ce le va fi avut Moise, mai ales că el a petrecut 40 de ani de viață în ținutul Madianiților, unde a dus o viață tihnită, lipsită de griji și agitații, așa că nici prin gând nu i-a putut trece să se apuce de o astfel de treabă. El nu avea nici de unde să știe că poporul iudeu îl va asculta și urma, nici mai ales că Faraon va permite ieșirea poporului din Egipt, lăsându-se răgubit de atâtea forțe de muncă, ce reprezenta acest popor pentru Egipteni. Astfel, după credința noastră, faptul eliberării nu rămâne decât să se atribue direct lui Dumnezeu, care a săvârșit această minune prin organul Său Moise, pentru a da urmașilor lui Avraam — poporului ales — posibilitatea de a trăi independent de alte neamuri închinătoare la idoli, păstrându-și credința monoteistă și mai ales nădejdea în Mântuitorul cel făgăduit.

Tot la fel se poate demonstra teologic caracterul minunat și al celorlalte fapte înșirate, atât din considerarea lor în sine, cât și din modul efectuării lor. Nici una din ele nu se poate explica, spun teologii, prin cauze naturale, ci trebuie atribuite cauzalității lui Dumnezeu, de vreme ce fiecare întrece puterile și legile naturii. Toate s'au făcut în văzul mulțimilor, nu în secret, nu la anumite ocazii și împrejurări dinainte potrivite, ci în orice loc și timp, când s'a simțit necesitatea lor. Toate s'au efectuat pentru certificarea misiunii dumnezeiești a lui Moise și pentru adevărarea religiei date de el, ca fiind de origine divină.

— **Proorociile făcute de Moise** certifică credincioșilor, întocmai ca și minunile, calitatea lui de reprezentant al lui Dumnezeu și organ al revelației divine. Intre aceste prorocii amintim: 1. Prezicerire în legătură cu eliberarea poporului din Egipt: cele 10 pedepse (Eșire VII, 11), trecerea peste Marea Roșie (Eșire XIV, 13), căderea manei din cer (Eșire XVI, 11), soarta tristă a lui Core, Datan și Aviron (Eșire XVI, 28), faptul că nici un evreu trecut de 20 de ani nu va ajunge în pământul făgăduinții, cu excepția lui Caleb și Josua (Numeri XIV, 26). Sunt toate preziceri ce se referă la evenimente viitoare, a căror cunoaștere dinainte, credincioșii o socotesc imposibilă prin puterile omenești, și despre care ei cred că toate au fost confirmate prin împlinirea lor întocmai, astfel că nimeni nu le poate pune la îndoială calitatea lor profetică.

Altă proorocie a lui Moise a fost aceea în legătură cu anul sabatic, când a prezis poporului că recolta din al șaselea an, va fi suficientă pe trei ani, așa că va avea cu ce se hrăni până la strângerea recoltei anului

7. Cf. Al. Comoroșan, *ibidem*, p. 123.

8. Idem, *ibidem*.

ce urmează după cel sabatic. Și această prezicere s'a întâmplat întocmai, timp de secole dearândul, când Evreii au sărbătorit anul sabatic. Istoricul Josif Flaviu amintește că nici Alexandru cel Mare, nici mai târziu Romanii, stăpânind peste Palestina, nu au luat tribut dela Evrei în anul sabatic, respectând orânduirea lor legală.

C. Caracterul personal al proorocilor. Biserica învață că proorocii Evreilor au fost bărbați chemați de Dumnezeu ca să fie mijlocitori între El și poporul ales, pe care aveau să-l păzească de orice rătăcire idolatră, să-l cheme la pocăință și îndreptare, în caz de abateri păcătoase, să-i vestească pedeapsa lui Dumnezeu când i-a călcat poruncile, și mai ales să-ți țină mereu trează în suflete conștiința mesianică.

Calitatea lor de soli ai divinității, rezultă, după învățătura Bisericii, în rândul întâi din caracterul lor personal. Anume, acești bărbați se dovedesc prin toate faptele vieții lor, vrednici de misiunea divină ce li s'a încredințat. Ei dovedesc un zel deosebit pentru slava lui Dumnezeu și binele credincioșilor iudei, un respect desăvârșit pentru voința divină pe care o împlinesc cu toată conștiinciozitatea, o totală eliberare de interese personale egoiste, precum și adevărată abnegație și jertfire de sine în împlinirea misiunii lor. La chemarea lui Dumnezeu, ei părăsesc casă, familie, și avere, spre a se dedica cu totul încredințării ce li s'a dat. În exercitarea misiunii lor, după cum arată Biblia, proorocii nu cruță pe nimeni care a păcătuit fie împărat, fie muritor de rând; ei biciuiesc păcatul și fărădelegea oriunde s'ar afla. Pentru aceasta sunt și stimați și respectați.

D. Minunile și profețiile proorocilor. a) Minunile prin care proorocii și-au adevărat calitatea lor de soli ai lui Dumnezeu sunt, după cum învață Biserica, pe cât de multe, pe atât de variate. Astfel ei: 1. au vindecat diferiți bolnavi, fără a face uz de mijloace naturale, cum a fost cazul proorocului Elizeu care l-a vindecat pe Neeman Sirianul de lepră (II Regi V, 1-14); 2. au pedepsit cu boală pe cei neascultători sau păcătoși, așa cum iarăși Elizeu a procedat cu servitorul Ghehazi pentru minciuna lui (II Regi V, 27); 3. au înviat morți, cum a făcut Ilie cu fiul văduvei din Sarepta Sidonului (I Regi XVII, 19), sau Elizeu, care a înviat pe fiul unei femei Samaritene (II Regi IV, 32); 4. au făcut și alte semne minunate, cum s'a întâmplat când la rugăciunea proorocului Ilie nu a plouat 3 ani și 6 luni, și apoi la rugăciunea aceluiași prooroc Dumnezeu a răspuns cu ploaie suficientă. Altădată Ilie a coborât foc din cer, fie pentru a mistui jertfa adusă de el lui Dumnezeu, fie pentru a pedepsi pe un reprezentant al oștirii păgâne, împreună cu 50 de oameni ai lui.

Adevărul acestor minuni, ca și al tuturor de altfel, este atestat după învățătura Bisericii, de întregul popor iudeu, care a considerat și cinstit ca sfinte cărțile în care sunt înregistrate, fără a formula vreodată nici cea mai mică îndoială asupra realității faptelor minunate. La fel este confirmat și adevărul lor filosofic, că adică sunt minuni adevărate și nu fapte explicabile prin cauze naturale, deoarece nu au necesitat nici un fel de condițiuni speciale pentru înfăptuirea lor, ci toate s'au produs la o simplă vorbă, atingere, ori rugăciune din partea proorocului respectiv. Și toate s'au făcut în mod public, nu în secret, și au avut de fiecare dată scop religios, anume de a certifica misiunea dumnezeiască a proorocilor sau originea divină a învățăturii vestită de ei.

b) În ce privește profețiile făcute de proorocii religiei mozaice, le vom expune, fără a pomeni de cele mesianice, despre care vom vorbi mai târziu. Aici ne interesează numai proorociile de altă natură decât cea mesianică. Căci în conformitate cu doctrina creștină, proorocii, toți deopotrivă, au dovedit o cunoaștere clară și sigură a viitorului, fie că a fost vorba de un viitor mai apropiat, ori mai îndepărtat. Ei au prezis cu siguranță, cu claritate și cu detalii uimitoare, lucruri viitoare, privind fie natura neînsuflită, fie oamenii singurateci, fie în sfârșit popoare sau împărății, toate profețiile împlinindu-se până în cele mai mici amănunte.

Pentru adevărul istoric religios al acestor proorocii, adică pentru faptul că ele s'au rostit în adevăr de către proorocii respectivi, stau mărturie pentru credincioși documentele în care sunt cuprinse prezicerile, adică, cărțile Vechiului Testament. Iar în ce privește adevărul filosofic, adică faptul că ele sunt profeții reale și nu ghicituri sau înșelăciuni, despre asta credincioșii se pot convinge din însuși conținutul lor. Iată spre exemplu, proorocul Iie, în cartea I a Regilor XVII, 1, vestește o secetă care va dura 3 ani și 6 luni, aducând nenorocire și lipsuri multe; proorocul Isaia prevestește moartea lui Sanherib de mâna fiilor săi (II Regi XIX, 29); proorocii Osea (IX, 1), și Amos (V, 1), prezic, cu 40 de ani înainte de împlinirea faptului, dărâmarea împărăției lui Israel și devastarea totală a țării; proorocul Ieremia (L, 1-25), cu 50 de ani înainte de ducerea în captivitate a Evreilor, vestește prăbușirea împărăției Babilonului; proorocul Micheia (I, 1-16) cu aproximativ 200 de ani înainte, prezice prăbușirea Israelului, dărâmarea Ierusalimului și ducerea Evreilor în robia Babilonică; proorocul Daniil (VII, 1-12), prezice cu claritate uimitoare soarta diferitelor popoare și împărății, îndeosebi a imperiului lui Alexandru cel Mare, etc., etc. Toate acestea sunt pentru credincioși întâmplări și fapte care nu se puteau prevedea nici în ele înșile și nici în cauzele lor, nu existau premise de unde să se deducă, deoarece nu erau evenimente necesare, ci toate sunt fapte ce se întemeiază pe cauze libere, și vorbesc de un viitor îndepărtat care nu poate fi prevăzut de spiritul clarvăzător al omului, ci numai de cauzalitatea supremă care e Dumnezeu. Proorociile deci, servesc credincioșilor, ca dovezi neîndoelnice pentru misiunea dumnezeiască a proorocilor și pentru atestarea divinității învățaturii lor.

Așa dar, Bisrica învață că atât prin minuni cât și prin proorocii, profeții Vechiului Testament, sunt legitimați în mod obiectiv ca organe sigure ale revelației divine, ca oameni aleși de Dumnezeu spre a li se împărtăși rânduiala împărăției divine, planurile veșnice ale lui Dumnezeu și înțelepciunea lui în conducerea credincioșilor; ca oameni în sfârșit care din poruncă divină au slujit ca dascăli ai adevărului revelat, ca plinitori ai poruncilor dumnezeiești și ca tâlmăcitori ai religiei sale.

Religia poporului iudeu deci, sau religia mozaică, corespunde atât criteriilor teologice interne, cât și celor externe, ale unei revelații adevărate și ca atare originea ei divină este certificată credincioșilor mai presus de orice îndoială. Adevărul acesta rezultă pentru credincioși de altfel, și din conservarea ei minunată în sânul unui popor înconjurat din toate părțile numai de religii depravate, împrejurare pe lângă care totuși religia mozaică s'a menținut curată și nealterată veacuri de-a rândul, până la venirea lui Hristos.

Concluzii asupra revelației Vechiului Testament.

Din toate cele expuse rezultă pentru credincioșii creștini că religia mozaică este într'adevăr o revelație divină, dar nu una definitivă, ci având un caracter pregătitor spre o altă revelație, perfectă și deplină ce se va da în viitor. Această religie, deși conține în sine adevărul veșnic și absolut, acesta nu este totuși din punct de vedere formal desăvârșit, în sensul că nu este expus cu toată claritatea și în toată sublimitatea lui. Cultul religios are peste tot un caracter simbolic, exprimă doar cerințele religioase ale credincioșilor, nu și satisfacerea acestor cerințe; prin el nu se împărtășește grația lui Dumnezeu credincioșilor, ci numai i se arată, i se anunță și-l face să creadă în împărtășirea ei viitoare. Această religie este, după cuvântul sf. Apostol Pavel, doar «umbra bunătăților viitoare» (Evr. X, 1), sau cum scrie în altă parte «pedagogul sau conducătorul către Hristos» (Gal. III, 24), în acest sens fiind înțeleasă și de Moise și proorocii Vechiului Testament, care au ostenit toată viața lor în scopul menținerii nădejzii în Mesia cel ce avea să vină.

Rezultă deci că Dumnezeu, după cum învață Biserica, a ales poporul evreesc ca să-l pregătească pentru așteptarea Mântuitorului făgăduit și prin el pe toate celelalte popoare ale pământului. În ce-l privește pe poporul iudeu, el avea să se întărească în credința adevăratului Dumnezeu, în practicarea cultului corespunzător și trăirea unei vieți religioase morale cât mai curate. Mai trebuia apoi să fie convins tot mai mult de necesitatea aceluși Răscumpărător care i-a fost făgăduit, deoarece el avea să știe că toate nenorocirile ce s'au abătut asupra lui, are a le atribui nesupunerii față de Dumnezeu și călcării poruncilor lui, de pe urma cărora și-a atras blestemul și pedeapsa dumnezească. Dar după cum învață tot Biserica, împăcarea cu Ziditorul nu e posibilă fără un ajutor ceresc, care urmează să i se dea tocmai prin acel Mesia așteptat și promis. Căci jertfele legii vechi sunt în măsură să trezească în om dispoziția spre mântuire și împăcare, dar nici decum să realizeze însăși împăcarea cu Dumnezeu.

Acesta este tâlcul creștin al revelației date prin Moise poporului evreesc, și în acest sens trebuie interpretat de către credincioși întreg conținutul Vechiului Testament, ca purtător exclusiv al adevărului religios până la venirea lui Iisus Hristos în lume, când se dă credincioșilor revelația deplină și desăvârșită.

E. REVELAȚIA NOULUI TESTAMENT

Misiunea Mântuitorului Iisus în lume.

Am văzut că, după învățătura Bisericii, revelația Vechiului Testament n'a fost decât o pregătire pentru venirea Mântuitorului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care la plinirea vremii, într'adevăr, «s'a smerit pe sine, chip de rob luând pentru mântuirea noastră». Această «taină ascunsă» pe care, cum am văzut, că învață Biserica, a rânduit-o Dumnezeu mai înainte de veci, spre mântuirea noastră, a fost absolut necesară, pentru că altfel opera de împăcare dintre om și Creatorul său nu se putea îndeplini.

Pentru acest lucru trebuia — zice Fer. Augustin — sau ca omul să se ridice la Dumnezeu, sau ca Dumnezeu să se coboare la om. Și deoarece întâia posibilitate era exclusă, din cauza păcatului original, care prisosisse

în om, numai cea de a doua rămânea cu putință, prin prisosirea bunătații lui Dumnezeu. Bineînțeles că pentru Dumnezeu, în puterea căruia stau toate, existau și alte căi posibile pentru mântuirea noastră, cum remarcă acelaș Fer. Augustin, dar nu era și nu putea fi altă cale mai potrivită pentru vindecarea neputinței noastre.

Așadar Biserica învață că Dumnezeu s'a coborât la om și anume tocmai în acel timp când omenirea era pe deplin pregătită, pentru primirea revelației definitive și ultime. Atunci a venit pe pământ Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu și s'a născut cu trup omenesc, într'o iesle din Betleemul Iudeii, dintr'o fecioară săracă, originară din familia împăratului David. Copilăria și tinerețea și-a petrecut-o în localitatea Nazaret din Galilea unde a crescut în împrejurări destul de vitrege, având condițiunile de traiu și educația, pe care i le putea da un teslar umil, cum a fost tatăl său crescător Iosif. Așa a crescut Iisus, fără a se împărtăși de cultura vremelnică a timpului său. La vârsta de 12 ani, dă dovadă de o inteligență extraordinară, care uimește cu adevărat, chiar și pe mai marii bisericii din Ierusalim (Luca II, 46-52). Când a fost de 30 de ani, a ieșit în public și a început să predice o învățătură nouă. El se recomandă mulțimilor ca trimis dumnezeiesc și Fiul al lui Dumnezeu. «Eu dela Dumnezeu am ieșit și am venit» (Ioan VIII, 42), le spune El, fără ocol, Iudeilor. Sau altădată în rugăciunea sa către Tatăl ceresc zice: «aceasta este viața cea veșnică, ca să te cunoască pe tine singurul, adevăratul Dumnezeu, și pe Iisus Hristos pe care l'ai trimis» (Ioan XVII, 3). Iar ca fiu al lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat se recomandă orbului din naștere pe care l-a întrebat: «Crezi tu în Fiul lui Dumnezeu? (Ioan IX, 35). Orbul vindecat răspunde: «Cine este, Doamne, ca să cred într'însul? Iar Iisus îi zice: L'ai văzut pe El și pe acela care vorbește cu tine, Acela este». Altădată le spune Iudeilor care-L acuzau că a călcat legea Sâmbetei fiindcă a vindecat pe un slăbănog de 38 de ani: «Tatăl Meu până acuma lucrează, și Eu lucrez» (Ioan V, 17). În alte împrejurări Iisus zice că el este: calea, adevărul și viața. «Nimeni nu vine la Tatăl fără numai prin Mine» (Ioan XIV, 6); că a venit în lume ca să mântuiască omenirea din sclavia păcatului și să o împace cu Dumnezeu, prin patima și moartea Sa pe cruce (Luca X, 10; Ioan XII, 47; Mat. XX, 28). El mai spune că a venit pe pământ pentru a întemeia împărăția lui Dumnezeu în care să intre toți oamenii fără nicio deosebire (Mat. XVI, 18; IV, 17; Luca IV, 43; Ioan X, 16). El nu ezită să spună lămurit că este Mântuitorul cel promis de Dumnezeu și așteptat de credincioși. Astfel le spune Iudeilor: «Cercetați Scripturile, căci socotiți că în ele aveți viață veșnică. Și tocmai ele sunt care mărturisesc despre Mine» (Ioan V, 39); ori «de ați crede lui Moise ați crede și Mie, căci Moise de Mine a scris» (Luca XXIV, 43). În sfârșit El declară că învățătura adusă de El în lume nu este omenească, ci e dela Dumnezeu. Astfel citim la Ioan VII, 16-17: «Învățătura mea nu este a mea, ci a celui ce m'a trimis pe mine. De vrea cineva să facă voia lui, va cunoaște despre această învățătură dacă este dela Dumnezeu, sau dacă eu o rostesc dela mine». Din acest motiv spune Iisus în altă parte: «Cela ce crede în mine, nu crede în mine, ci în acela care m'a trimis pe Mine (Ioan XII, 44) și «cela ce se leapadă de Mine, se leapadă de cel ce m'a trimis pe Mine» (Luca X, 16).

Cu această învățătură străbate Iisus toată Iudeia și împrejurimile, fiind însoțit de 12 bărbați aleși de El, pe care i-a numit apostoli și în vă-

zului cărora săvârșește, după Sf. Evanghelie, nenumărate minuni, câștigând mulțimile de partea Sa. Pentru asta își atrage ura și mânia fariseilor și cărturarilor care-L dau în judecata Sinedriului și apoi a Procuratorului roman Pilat care, deși convins de nevinovăția Lui, îl condamnă la moarte prin răstignire. Iisus moare pe cruce, e îngropat în mormânt de piatră, de unde după trei zile se ridică, înviind și arătându-se Apostolilor Săi și altor persoane. În cele 40 de zile cât mai petrece cu Apostolii după înviere, le încredințează lor să ducă mai departe misiunea pe care a avut-o El în lume: «precum m'a trimis pe Mine Tatăl, așa vă trimit și Eu pe voi» (Ioan XX, 21), sau cum citim la Matei XXVIII, 18: «datu-mi-s'a Mie toată puterea în cer și pe pământ, deci mergând învățați toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-i să păzească toate câte v'am poruncit vouă». În acest scop le promite și asistența Sa neîntreruptă: «și iată, Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacurilor» (Matei XXVIII, 20). Dar le promite și pe Duhul Sfânt, care va rămâne cu ei în veci (Ioan XIV, 16), îi va învăța toate, le va aduce aminte de tot ce le-a grăit El (Ioan XIV, 26), și-i va învăța tot adevărul (Ioan XVI, 12). La 40 de zile după Înviere, se înalță la cer, în văzul Apostolilor, care numai după 10 zile de așteptare primesc pe Mângâietorul făgăduit, pe Duhul Sfânt, care-i luminează și-i întărește, în așa măsură că îndată își încep predicarea, câștigând chiar dela început până la 3000 de adepți la noua lor credință. Ei pun temelii unei societăți religioase noi, care se va chema Biserica creștină și în sânul căreia vor putea intra toți credincioșii de pe pământ. Predica Apostolilor e petrecută cu jertfa vieții lor, ceea ce face ca și mai mult să se răspândească învățătura cea nouă a lui Iisus Hristos.

Aceasta este de fapt revelația deplină și cu caracter universal, către care a pregătit omenirea revelația Vechiului Testament. Urmează să ne convingem acum, pe baza învățăturii Bisericii noastre, că și religia creștină propriu zisă, sau revelația Noului Testament, adusă în lume de Iisus Hristos și răspândită de Apostolii Săi, este într'adevăr de origină divină. Vom examina-o în acest scop, atât după criteriile teologice interne ale revelației, cât și după cele externe, și apoi vom trage concluziile.

2. Examinarea religiei creștine după criteriile interne.

Ne vom opri mai întâi asupra criteriilor teologice interne negative. Religia lui Hristos nu stă în contradicție nici cu datele istorice religioase și nici cu acțiunile anterioare ale lui Dumnezeu. Biserica noastră învață că ea s'a comunicat credincioșilor chiar din vremea când lipsa ei se simțea mai mult. Atât iudaismul cât și păgânismul doreau, după cum spune teologia, o regenerare a omenirii, cu un cuvânt toate popoarele lumii așteptau un ajutor dumnezeesc, pentru a-și redresa viața religioasă și morală, așteptau deci pe Mântuitorul făgăduit. Teologii arată că era cel mai potrivit moment istoric, acela când aproape toată lumea civilizată era unită într'un singur imperiu, cel roman, în care de data aceasta domnea pacea și liniștea, parcă anume rânduite pentru a înlesni omului să aibă preocupări de ordin religios. Astfel vine Iisus Hristos în lume, în locul și timpul cel mai nimerit, nu pentru a întemeia o religie națională, a unui

singur popor, ci pentru a aduce o religie universală pe seama omenirii întregi.

Și, după învățătura Bisericii, religia creștină nu stă în contradicție, nici cu însuși conținutul ei, nici cu principiile fundamentale ale rațiunii sănătoase, nici cu demnitatea lui Dumnezeu, sau cu cea a credinciosului.

Dar nu mai puțin corespunde această religie, după cum învață Biserica, și criteriilor teologice interne pozitive. Ea satisface pe deplin toate cerințele de ordin spiritual-religios ale credinciosului, adică acesta a primit în această religie doctrina cea mai înaltă și mai sublimă posibilă, cuprinzând toate adevărurile teoretice și practice pe care le poate da o religie, și aceste adevăruri i s'au împărtășit cu cea mai mare claritate, în modul cel mai desăvârșit, astfel ca credinciosul să-și poată îndeplini datorințele sale religioase după cerințele cele mai înalte.

a) În rândul întâi învățăturile de credință ni-L prezintă pe Dumnezeu ca ființa cea mai perfectă și infinit de fericită. El e unul în ființă și întreg în persoane. Din pură dragoste a creat lumea văzută și nevăzută, pe care o conservă și guvernează cu grija Sa părintească. El este dealtfel Tatăl ceresc al tuturor oamenilor, pe care-i iubește cu dragoste nesfârșită. Tot așa, după Biserica noastră, această religie ne dă, despre om, conceptul cel mai adecvat și mai corespunzător demnității sale. El este creatura în care sălășluiește chipul lui Dumnezeu, acel principiu spiritual care se cheamă suflet, prin ale cărui facultăți omul se ridică deasupra celorlalte făpturi și le poate aduce pe toate în folosul său. Dintru început el a fost chemat la demnitatea de fiu al lui Dumnezeu, adică la starea de fericire supranaturală în intimitatea lui Dumnezeu, însă păcătuiind primii oameni, cu voința lor liberă, au căzut din această stare, și-au alterat ființa trupească și sufletească, atât pentru ei, cât și pentru urmașii lor, făcându-se vrednici de osânda veșnică. Însă «atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Unul-născut Fiul Său L-a dat, ca tot cel ce va crede într'însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). Și de fapt Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, prin moartea Sa pe cruce, a dat satisfacție dreptății dumnezeiești, pentru păcatul oamenilor, realizând împăcarea lor cu Dumnezeu. El a întemeiat pe pământ Biserica Sa, prin care se împărtășesc tuturor credincioșilor roadele jertfei de pe cruce, harul, care-i ajută să săvârșească fapte capabile a le aduce fericirea veșnică. La sfârșitul veacurilor, iarăși va să vină în calitate de judecător, pentru a răsplăti pe fiecare om după faptele lui.

b) Sub raport moral, religia creștină fixează ca principiu de bază al oricărei activități omenești, iubirea de Dumnezeu și de aproapele. Acest principiu este complectat cu detaliile necesare și anume: dragostea de Dumnezeu trebuie să fie sinceră, curată și deplină (Luca X, 27; Matei VI, 24): ea se va arăta mai ales în supunerea desăvârșită față de voința divină, în împlinirea cu strictețe a poruncilor lui Dumnezeu (Ioan XIV, 15 și 21; Ioan X, 5, 3). Iar dragostea către aproapele nu se va mărgini numai la rudenii și prieteni, ci la toată lumea (Matei V, 44; Marcu XI, 25; Luca VI, 27). Va trebui să fie și aceasta sinceră și curată și să se exteriorizeze în faptele de milostenie trupească și sufletească, care pot merge până la jertfirea de sine. Ca mijloc de realizare a perfecțiunii morale, se recomandă în deosebi abnegația și spiritul de sacrificiu. «Cel ce vrea să vină

după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie», zice Mântuitorul în Evanghelia după Marcu VIII, 34. Această prescripție vrea să stârpească din sufletul credinciosului egoismul exagerat, care e izvorul tuturor relelor. De altfel, credinciosul e chemat la pocăință pentru toate păcatele, și trebuie să renunțe la orice lucru care ar fi împreunat cu săvârșirea de păcate, ori l-ar îndemna la acestea. Ca motive morale, religia creștină afirmă că: legile ei sunt expresia voinței lui Dumnezeu, ne ridică gândul la nesfârșita bunătate a lui Dumnezeu, la darurile lui nenumărate, la exemplul vieții lui Iisus, la pacea și liniștea internă a credinciosului care a plinit poruncile divine, precum și la muștrarea de cuget pentru călcarea poruncilor, și în cele din urmă la răsplata dreaptă în veșnicie, potrivită fiecărei fapte.

c) Cultul religiei creștine corespunde întru toate conținutului său doctrinal și principiilor ei de bază. Fiecare act de cult are un înțeles profund și sublim, exprimă adevărurile mari de credință și este capabil a aduce întărirea vieții creștine în om, prin împărtășirea harului dumnezeesc. Cele mai importante acte de cult sunt Sfintele Taine pe care le-a instituit însuși Mântuitorul, în scopul de a împărtăși oamenilor, meritele Sale de pe cruce și harul sfinților. Intre acestea locul întâi îl ocupă Sf. Euharistie, care este repetarea, în formă nesângeroasă, a jertfei cele de sânge a Mântuitorului pe lemnul crucii, și hrănirea creștinilor cu trupul și sângele Său dumnezeesc, spre iertarea păcatelor și spre viața lor veșnică.

Așa dar, din această prezentare fugară a religiei creștine, rezultă că ea este de origine divină, deoarece ne dă învățătura cea mai vrednică de majestatea lui Dumnezeu, conceptele religioase cele mai sublime și mai cuprinzătoare despre Dumnezeu, lume, om, viața de acum și cea din veșnicie. Ea realizează împăcarea credinciosului cu Dumnezeu, împărtășindu-i harul sfinților și ajutându-l să-și împlinească toate datorințele sale religioase. Adevărurile ei sunt expuse cu claritatea și simplitatea potrivită oricărui credincios, indiferent de gradul său de cultură.

3. Examinarea religiei creștine după criteriile externe.

Vom avea de examinat la acest punct: A. Caracterul personal al Mântuitorului Iisus Hristos; B. Minunile și profețiile Lui; C. Caracterul personal al Apostolilor; D. Minunile Apostolilor și E. Răspândirea, conservarea și efectele admirabile ale creștinismului. Însă deoarece cu minunile și profețiile lui Iisus, urmează să ne ocupăm în mod special în altă parte, când vom expune învățătura Bisericii despre divinitatea Mântuitorului, rămâne ca aici să examinăm numai celelalte puncte.

A. **Caracterul personal al Mântuitorului Iisus Hristos.** Mântuitorul Iisus Hristos s'a prezentat mulțimilor ca un trimis dumnezeesc. Ori acest lucru trebuia să rezulte în primul rând din caracterul Său personal. După cum ni-l prezintă referatele evanghelice, Iisus este personagiul fără asemănare în istoria religioasă, idealul desăvârșirii și al sfințeniei, Sfântul Sfinților; adevăruri despre care noi, credincioșii, urmează să ne convingem după ce-L vom privi fie a) în raportul Său cu Dumnezeu, fie b) în raport cu oamenii, fie c) în raport cu Sine însuși.

a) Pretutindeni Mântuitorul Iisus Hristos ne apare în cea mai strânsă unire cu Dumnezeu Tatăl, a cărui ființă și esență o cunoaște deplin, și

căruia îi poartă cea mai desăvârșită dragoste. Cinstirea, preamărirea și împlinirea voinței divine, constituie datoria de căpetenie a lui Iisus, hrana vieții Lui. «Măncarea Mea este ca să fac voia Celui ce M'a trimis pe Mine și să săvârșesc lucrul Lui» (Ioan, IV, 34). Intreaga viață a lui Iisus este o neîntreruptă lucrare pentru mărirea lui Dumnezeu, «făcându-se ascultător voinței Lui până la moarte» (Filip. II, 8). Îi stau împotriva fariseii și saducheii, care se văd desamăgiți de un astfel de conducător, ce vorbește de altă împărăție decât cea pământească, pe care o visau. Nimic însă nu L-a putut abate din drumul Său, nici ura, nici invidia, nici calomniile și persecuțiile și nici frica de moarte; toate le-a suferit cu tărie și resemnare, numai pentru a spori slava lui Dumnezeu între credincioși. Așa că pe bună dreptate a putut spune în rugăciunea Sa către Tatăl: «Părinte, Eu Te-am preamărit pe pământ... am arătat numele Tău oamenilor» (Ioan XVII, vers. 4, 6).

b) În raportul Său cu oamenii, Iisus ne apare însufletit de cea mai mare dragoste față de ei, dragoste dela care nu înțelege să excludă pe nimeni. «Veniți la Mine toți», zice El (Mat. XI, 28), căci «n'a venit Fiul Omului ca să I se slujească, ci ca să slujească și să-și dea sufletul Său răscumpărare pentru mulți» (Mat. XX, 28). El arată o grîrjă deosebită pentru cei săraci, pentru cei nenorociți, întinde tuturor o mână de ajutor, peste tot pe unde umblă, lasă urme de binefaceri, fie de ordin trupesc, fie sufletec. Iisus a fost urît de mulți, dar El n'a urît pe nimeni, a fost calomniat, bătut și răstignit pe cruce, dar nu s'a răzbunat, ci dimpotrivă s'a arătat față de toți cu dragoste nemărginită. Și nu poate fi vorba în toată viața și activitatea Lui, de vreun interes lumesc propriu, cum ar fi: câștiguri materiale, cinstire lumească, mărire deșartă, aprecierea celor mari; nimic din toate acestea nu i se pot imputa, Celui care «nu avea unde să-și plece capul» (Mat. VIII, 20) și renunța la toate pentru slava lui Dumnezeu și binele credincioșilor.

c) În ce privește raportul Său către Sine însuși, putem accentua chiar dela început, că El a fost liber de orice păcat. Deși s'a lăsat ispitit de diavolul, mai mult ca orice om, totuși El a biruit toate îndemnulile păcătoase și a putut adresa liniștit, fariseilor, următoarea întrebare: «Cine dintre voi poate să Mă dovedească de păcat?» (Ioan VIII, 46). Dar nevinovăția Lui o dovedesc înșiși dușmanii care L-au dat în judecată spre moarte, recurgând la mărturii mincinoase, pentru a-L putea acuza (Mat. XXVI, 60). Insuși Pilat, după ce L-a supus judecării, face constatarea că «nu află nicio vină întru El» (Ioan XVIII, 38). Iar trădătorul Iuda, care-L cunoștea bine, din cei trei ani petrecuți împreună, se exprimă și mai clar: «greșit-am vânzând sânge nevinovat» (Mat. XXVII, 4). Toți Apostolii lui Iisus certifică nevinovăția și sfințenia Lui, prin aceea că-L socotesc Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat.

Dar Iisus nu a fost numai scutit de orice înclinare păcătoasă, ci a fost împodobit cu cele mai alese virtuți, toate avându-le în gradul cel mai înalt. Câtă umilință arată El când spală picioarele Apostolilor Săi (Ioan XIII, 14), câtă răbdare în suportarea tuturor loviturilor, câtă duioșie, cu care cuprinde El pe prieteni ca și pe dușmani deopotrivă. În el se întâlnesc și se armonizează virtuțile și perfecțiunile cele mai diferite: înțelepciunea cu simplitatea, sublimitatea cu umilința, asprimea

cu blândețea, suferința cu răbdarea, zelul neostenit cu liniștea pașnică, dreptatea cu dragostea, mustrarea cu îngăduința, etc. Și peste tot la El se observă armonia cea mai perfectă între cuvânt și faptă, între doctrină și viață. După învățătura Bisericii, Iisus e idealul sfințeniei celei mai de-săvârșite, ceea ce însemnează că nu a putut fi în niciun caz un om oarecare, ci a fost Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat, așa cum îl arată minunile și profețiile pe care le-a făcut și de care ne vom ocupa altă dată.

C. Caracterul personal al Apostolilor. După învățătura Bisericii, apostolii sunt și ei trimiși ai lui Dumnezeu și prin urmare e necesar să-și legitimizeze această calitate prin viața și faptele lor. Biserica învață că Iisus și-a ales Apostolii și i-a pus să răspândească mai departe învățătura Sa cea nouă. Dar fără o asistență divină specială, ei erau absolut incapabili să ducă la îndeplinire misiunea primită, întâi pentru îngustimea minții lor în a înțelege învățătura lui Iisus și al doilea fiindcă erau extrem de fricoși și slabi. Totuși, Mântuitorul i-a făcut capabili prin trimiterea Duhului Sfânt peste ei, care i-a învățat tot adevărul, le-a dat curaj și i-a întărit pentru misiunea lor dumnezeiască. Astfel acești Apostoli sunt organe ale Duhului Sfânt și reprezentanți împuterniciți ai lui Dumnezeu pe pământ, așa cum se mărturisesc ei în mod expres înaintea credincioșilor. Sfântul Apostol Pavel spre exemplu, scrie în epistola I către Corinteni II, 10 și 12: «iară nouă ni le-a desvăluit Dumnezeu prin Duhul Său..., noi nu am primit duhul lumii, ci Duhul cel dela Dumnezeu, ca să cunoaștem cele dăruite nouă de Dumnezeu, pe care le și grăim, dar nu cu cuvinte învățate din înțelepciunea omesească, ci cu cuvinte învățate dela Duhul Sfânt...». Iar în epistola către Galateni I, 11-12 scrie: «Vă fac dar cunoscut, fraților, că Evanghelia cea binevestită de mine nu este lucru omenesc, căci nici n'am luat-o, nici n'am învățat-o dela oameni, ci prin descoperirea lui Iisus Hristos».

Întreg caracterul personal al Apostolilor îi arată ca bărbați vrednici de misiunea înaltă la care sunt chemați, pe lângă toate slăbiciunile lor firești de care am vorbit. Îndată ce sunt chemați de Iisus, ei lasă toate și-I urmează, trăind în lipsuri și mizerie și agonisindu-și strictul necesar din munca brațelor lor. Rodul activității lor apostolice este într'adevăr neașteptat; pretutindeni unde ei duc cuvântul Evangheliei, credincioșii se înmulțesc cu miile și Biserica lui Hristos crește în splendoare și măreție. Dar niciunul din ei nu se gândește să-și atribuie sieși aceste rezultate extraordinare, nimeni nu se laudă cu faptele proprii, ci cu toții se laudă în crucea lui Hristos, numindu-se pretutindeni slujitorii Invățătorului divin. Dovadă de umilință cu adevărat vrednică de niște trimiși ai lui Dumnezeu.

D. Minunile Apostolilor. În cărțile Noului Testament găsim numeroase locuri unde se vorbește în general de minunile Apostolilor și găsim altele unde minunile sunt expuse cu detalii și amănunțimi.

Citim astfel în Faptele Apostolilor V, 12 și XIV, 15: «Iar prin mâinile Apostolilor se făceau semne și minuni multe în popor... și din ce în ce mai mult sporeau cei ce credeau în Domnul, mulțime de bărbați și de femei, așa încât scoteau pe cei bolnavi în ulițe și-i puneau pe paturi și pe nășalii, ca venind Petru, măcar umbra lui să-i umbrească pe vreunul dintre ei». Sf. Evanghelist Marcu (XVI, 20) își încheie Evanghelia sa cu următoarele cuvinte: «Iar ei (Apostolii) pornind, au propovăduit pretu-

titându-i și Domnul lucra cu ei și întărea cuvântul, prin minunile care urmau. Amin». Iarăși în Faptele Apostolilor VI, 8, citim că: «Ștefan,, plin de dar și de putere, făcea minuni și semne mari în popor». În aceeași carte, la cap. VIII, 5-7 se poate citi: «Filip a coborât într'o cetate a Samariei și a propovăduit pe Hristos, iar gloatele erau cu luare aminte și în același cuget la cele spuse de către Filip, ascultându-l și văzând semnele pe care le săvârșea, căci din mulți care aveau duhuri necurate, răcneau duhurile cu putere și ieșeau și mulți slăbănogi și ologi se tămăduiau». În sfârșit, în Faptele Apostolilor XIX, 11-12 putem citi iarăși: «Iar Dumnezeu făcea prin mâinile lui Pavel minuni neobișnuite, astfel că credincioșii puneau peste bolnavi ștergere sau șorturi purtate de Pavel și bolile se depărtau de ei, iar duhurile cele rele ieșeau dintr'înșii».

Sunt apoi cazuri unde textul Cărilor Sfinte descriu mai amănunțit anumite minuni săvârșite de Apostoli. Așa, în Faptele Apostolilor III, 1 și următoarele se vorbește de vindecarea ologului din naștere de către Petru: în Fapt. Apost. IX, 32 și urm., despre vindecarea lui Enea; în Fapt. Apost. IX, 36 și urm., despre învierea Tavitei, în Fapt. Apost. XIII, 6 și urm., despre pedeapsa minunată aplicată de Sf. Apostol Pavel vrăjitorului Elima, căruia i-a luat vederea pentru un timp oarecare; în Fapt. Apost. XIV, 7 despre vindecarea unui olog din naștere de către Sf. Pavel, în localitatea Listra; în Fapt. Apost. XX, 7 despre învierea tânărului Eutichie de către Sf. Pavel, etc.

Apostolii lui Iisus subliniază de fiecare dată că au săvârșit minunile în numele și cu puterea lui Iisus. În Fapt. Apost. IV, 5-18 citim că s'au adunat arhierii și cărturarii și au chemat la judecată pe Petru și Ioan, pentru: minunea săvârșită cu ologul din naștere. Neputându-le însă face nimic, i-au eliberat, zicând ei între ei: «ce vom face acestor oameni? Căci este știut tuturor locuitorilor din Ierusalim că printr'înșii s'a făcut o minune cunoscută și nu putem să tăgăduim».

Așa dar, Biserica învață că Apostolii lui Iisus și-au adevărit și prin fapte minunate calitatea lor de trimiși ai lui Dumnezeu. Însă puterea de a face minuni o aveau ei dela învățătorul lor Iisus Hristos. Căci iată citim la Matei X, 1: «chemând (Iisus) la Sine pe cei dospelzece Ucenici ai Săi, le-a dat lor putere asupra duhurilor celor necurate ca să le scoată afară și să vindece orice boală și orice slăbiciune». Prin urmare, după învățătura Bisericii, minunile Apostolilor adevăresc cu deosebire dumnezeirea lui Iisus Hristos precum și a învățăturii adușă de El oamenilor.

E. Răspândirea, conservarea și efectele creștinismului. Din cele ce citim în Fapt. Apost. cap. V, vedem că, dovedindu-se predica Apostolilor destul de îngrijorătoare pentru mai-marii Sinagogii, aceștia s'au adunat în sinedriu și au decis uciderea Apostolilor. Între ei s'a ridicat însă marele învățat Gamaliel, care a protestat împotriva acestei hotărâri, zicând: «Bărbați din Israel, dați-vă bine seama ce aveți de gând să faceți cu acești oameni... Nu vă legați de acești oameni, ci dați-le bună pace, căci dacă această punere la cale sau acest lucru este dela oameni, se va nimici, iar de este dela Dumnezeu nu veți putea să-l nimiciți, nu cumva să vă aflați încă și în luptă cu Dumnezeu».

Biserica învață că, precum relatează și învățatul Gamaliel, succesul religiei creștine avea să dovedească însăși originea ei divină. Deci vom

urmări și noi acest succes în următoarele 3 puncte: 1. Răspândirea creștinismului, 2. Conservarea creștinismului, și 3. Efectele minunate ale creștinismului.

1. E adevărat că **religia lui Hristos s'a răspândit** cu repeziciune în toată lumea civilizată, chiar dela începuturile ei. Mărturii despre aceasta avem nenumărate, atât din lumea creștină cât și din cea păgână. Sf. Aostol Pavel scrie în epistola către Romani I, 8, precum și în cea către Coloseni I, 6 că credința creștinilor «este vestită în toată lumea». Sf. Iustin Martirul, filosof și scriitor bisericesc din veacul al II-lea, scrie în dialogul său cu Iudeaul Trifon, că: «nu este niciun neam omenesc, fie dintre barbari sau Greci, sau din toți ceilalți, orice nume ar avea, fie din cei ce se adăpostesc în case, sau din cei fără adăpost, la care să nu se aducă rugăciuni și mulțumiri Tatălui ceresc în numele lui Iisus cel răstignit»⁹⁾.

Dintre scriitorii păgâni, Pliniu cel Tânăr, dela începutul veacului al II-lea, scrie într'un raport adresat împăratului Traian¹⁰⁾, următoarele: «Mie mi s'a părut lucrul acesta cu totul vrednic de raportat, mai ales din cauza acelora al căror număr crește amenințător, pentrucă mulți din toate vârstele, de orice stare și de ambele sexe, se găsec și se vor găsi în primejdie; și contagiunea acestei superstiții s'a lătit nu numai prin cetăți, dar și la țară, prin sate..., templele zeilor sunt aproape golite de credincioși, iar jertfele sunt de mult întrelăstate». Și în același sens ne dau mărturii și ceilalți scriitori cu renume: Tacit, Suetoniu, Seneca, etc.

Această răspândire a creștinismului, după noi creștinii, nu se poate explica numai prin cauze naturale, deși nu vom nega faptul că a fost întrucâtva favorizată de unele împrejurări, de loc și de timp. Astfel, faptul că imperiul roman a unit sub stăpânirea sa aproape toate popoarele civilizate, a făcut posibilă transmiterea religiei lui Hristos dela o națiune la alta, fără a fi fost împiedecată de granițe sau de intransigențe de ordin național. Caracterul universal al limbii grecești, apoi, a ușurat iarăși în bună măsură lățirea învățaturii celei noi. Și, în sfârșit, dorința generală a credincioșilor, atât din lumea iudaică, cât și din cea păgână, după o regenerare religioasă, a constituit o altă circumstanță favorabilă răspândirii credinței creștine. Totuși, niciuna din aceste împrejurări și nici toate împreună, nu pot da, pentru credincioși, o explicație suficientă a rapidei răspândiri a creștinismului, mai ales dacă luăm în considerare numărul mult mai mare al împrejurărilor care nu au fost favorabile acestei răspândiri. Am putea împărți în două grupe aceste împrejurări nefavorabile, și anume: unele de ordin intern și altele de ordin extern. Intre cele dintâi e deajuns să ne gândim că religia creștină apare ca o învățătură nouă, îndeajuns de superioară pentru a nu putea fi înțeleasă de mintea credinciosului, pretențioasă, cerând supunerea totală a omului la preceptele ei, fără niciun fel de ademenire de ordin sensual, ci promițând numai răsplătiri spirituale într'o altă lume dincolo de mormânt, și, mai mult decât toate, faptul că autorul acestei religii se învrednicește de o moarte din cele mai rușinoase: moartea prin răstignire. Intre greutățile externe ce au stat în calea răspândirii creștinismului vom aminti: corupția și imora-

9. Sf. Iustin Martirul, *Dialogul cu Trifon*, c. 117, cf. Al. Comoroșan, *op. cit.*, pagina 244.

10. Plinius, *Liber X*, epist. 97; cf. Al. Comoroșan, *op. cit.*, p. 224.

litatea ce domneau, și mai ales calomniile și persecuțiile sângeroase îndreptate împotriva adepților și susținătorilor lui. Și totuși creștinismul s'a răspândit. Și prin ce mijloace puțin promițătoare din punct de vedere lumesc: niște pescari simpli și neștiutori, fără avere și fără titluri de nobleță, înzestrați doar cu arma cuvântului, au reușit să ducă până la marginile lumii cunoscute de ei, învățătura cea nouă a lui Hristos. Acești oameni simpli, care nu aveau nimic cuceritor în exteriorul lor, ci totul era de natură să îndepărteze pe auditor, au reușit să învingă iudaismul religios ca și păgânismul, în mai puțin de patru secole. Este într'adevăr un succes care, după învățătura Bisericii, nu se poate atribui unor cauze omenești sau naturale, ci numai intervenției nemijlocite a lui Dumnezeu, care era interesat în răspândirea învățăturii dată de El.

2. **Conservarea creștinismului** dealungul celor aproape două mii de ani ce i-a trăit este, potrivit învățăturii creștine, un alt argument pentru origina lui divină.

Această conservare a creștinismului, desigur, nu se poate nici ea explica, după învățătura Bisericii, prin cauze naturale, ci trebuie să o atribuim iarăși asistenței lui Dumnezeu, care după promisiunea făcută de Intemeietorul lui, este prezent în Biserica Sa până la sfârșitul veacurilor.

3. **Efectele minunate ale creștinismului.** Când apare religia lui Hristos, cultura antică era de mult pornită pe panta decadenței. Nu mai existau decât rămășițe din vechea cultură greco-romană, iar celelalte popoare din jurul imperiului se găseau pe treapta cea mai de jos a dezvoltării culturale. A trebuit să vină, spun teologii, creștinismul, pentru ca științele și artele să ia un nou avânt. Credinciosul primește, în această religie, noțiuni clare despre Dumnezeu, despre lume, ordinea morală, despre om și rostul lui în viața aceasta, ca și în cealaltă; despre ceea ce e bun și ce e rău, ce este drept și nedrept, ce este demn, frumos și sublim și ceea ce e nedemn de credincios, ce este în concordanță sau împotriva voinței divine, — cu un cuvânt, credinciosul își însușește adevărurile religioase-morale, pe care le transformă în trăire vie, folositoare pentru el și pentru semenii lui.

Religia creștină a așezat la temelie raporturilor dintre credincioși, virtutea dragostei, a dragostei care nu cunoaște niciun fel de bariere și diferențe, ci unește pe toți într'o solidaritate demnă numai de fiii lui Dumnezeu. Credincioșii socotesc că toate aceste efecte nu se pot atribui vreunei înțelepciuni omenești, nu pot fi socotite creația rațiunii omului, ci sunt opera lui Dumnezeu, care lucrează prin religia lui, singura adevărată, adusă în lume de Fiul Său, Iisus Hristos.

Biserica învață, așa dar, că religia lui Hristos corespunde tuturor criteriilor teologice interne și externe, că este de origină divină, și singura având această calitate, deoarece se știe că adevărul nu poate fi în mai multe locuri, ci este unul singur și ca atare și religia adevărată a lui Dumnezeu este una singură, religia lui Hristos.

4. **Concluzie: caracterul religiei creștine.** După cum am văzut mai sus și spre deosebire de religiile patriarhală și mozaică, religia creștină nu are, după doctrina Bisericii, un caracter relativ, provizoriu, pregătitor, ci este religia perfectă căreia nu se va mai adăuga niciodată vreo revelație religioasă nouă, care să se împlinească în viitor, aceasta fiind

dată odată pentru totdeauna de Hristos și terminată prin Apostolii Lui. Biserica arată că această religie conține toate adevărurile necesare credinciosului pentru mântuire și deaceia nimeni nu are nevoie să-i adauge ceva, să-i retragă ori să-i schimbe vreo învățătură. Impotriva acestei afirmații a noastre, stau două opinii religioase contrare și anume: cea care susține că religia lui Hristos se va complecta în viitor prin alte revelații și a doua care susține că această religie urmează să se perfecționeze cu trecerea timpului. Cea dintâi e susținută de Manichei, Montaniști, Anabaptiști și Svedenborgieni, iar a doua de Gnostici, Marcioniți și Sociniani. Impotriva tuturor, noi înfățișăm credincioșilor absoluta perfecțiune a religiei creștine în cele ce urmează.

Autorul religiei creștine Iisus Hristos, vorbind de învățătura Sa în raport cu revelația Vechiului Testament, spune următoarele: «să nu gândiți că am venit să stric Legea și Proorocii, n'am venit să o stric, ci să o plinesc» (Mat. V, 17). Așa dar, Iisus numește învățătura Sa plinirea religiei Vechiului Testament, a acelei religii care avea într'adevăr un caracter imperfect și pregătitor. Iar la Evanghelistul Ioan XIV, 6 citim următoarele cuvinte ale lui Iisus: «Eu sunt calea, adevărul și viața, nimeni nu vine la Tatăl fără numai prin Mine». Prin urmare, Mântuitorul cu învățătura Lui, cu religia Lui, este calea unică ce duce la Tatăl, la unirea omului cu Dumnezeu. Când apoi le vorbește Apostoilor de Duhul Sfânt, zice: «Când va veni acela, Duhul adevărului, vă va conduce în tot adevărul» (Ioan XVI, 13). Precizează deci că Duhul Sfânt va învăța pe Apostoli tot adevărul religios, astfel că după Apostoli nu vor mai putea fi date alte adevăruri religioase care să se adauge acestuia.

Apostolii lui Iisus la fel confirmă, în cuvinte clare și precise, adevărul perfecțiunii absolute a religiei creștine. Astfel, Sf. Evanghelist Ioan (I, 16) zice: «că din plinătatea lui, noi toți am luat și dar peste dar, pentru că Legea lui Moise a fost dată, iar darul și adevărul au venit prin Iisus Hristos». Sf. Apostol Pavel în epistola către Romani (VIII, 32) scrie: «El, care pe însuși Fiul Său nu L-a cruțat, ci L-a dat morții pentru noi toți, cum nu ne va da oare, toate, împreună cu El»? Iar în epistola I către Corinteni III, 11 zice: «Nimeni nu poate pune altă temelie, decât cea odată pusă, care e Iisus Hristos», adică religia dată de El, și deaceia adaugă în epistola către Galateni I, 8, că nimeni nu poate predica altă învățătură religioasă, decât cea a lui Hristos, cea predicată de El, «chiar dacă noi înșine sau un înger din cer ar vesti altă Evanghelie, decât aceea pe care v'am vestit-o, să fie anatema; precum am zis mai înainte și acum zic din nou: dacă vă propovăduiește cineva altfel decât ați primit, să fie anatema». Deaceia numește Sf. Pavel, timpul venirii Mântuitorului pe pământ «plinirea vremii» (Galat. IV, 4) și zice (Evr. XIII, 8) că Iisus Hristos este ieri, și astăzi și în veci același, că legea creștină este veșnică (Evr. XIII, 20), că este netrecătoare (II Cor. III, 11).

Cei care susțin trebuința și posibilitatea perfecționării în viitor a religiei creștine, zic că Mântuitorul Iisus Hristos s'ar fi acomodat, în vestirea învățăturii Lui, unor păreri greșite de care urmează să se curețe religia Sa, cu trecerea timpului. Dar aceasta, spun teologii, este în flagrantă

contradicție cu caracterul personal al lui Iisus Hristos care, precum am văzut, s'a dovedit absolut desăvârșit, scutit de orice pată păcătoasă, cu adevărat Fiul lui Dumnezeu. El nu a propus nicidecum un adevăr, într'un fel înaintea credincioșilor, și în alt fel înaintea Apostolilor; nu a ținut seamă de părerile eronate, ci le-a combătut fără cruțare și a propus de multe ori învățăături care scandalizau nu numai credincioșii, dar chiar și pe Ucenicii Lui. A susține totuși că religia creștină se va perfecționa în viitor, înseamnă să admiți că Iisus Hristos și Apostolii, sau nu au putut să dea omenirii o religie adevărată și curată, sau nu au voit să o dea. Însă ambele ipoteze sunt, din punct de vedere creștin, absurde. În ce-L privește pe Mântuitorul, nu se poate spune că nu a cunoscut adevărul deplin, după ce era trimisul, ba chiar însuși Fiul lui Dumnezeu, și cu atât mai puțin se poate spune că nu a voit să-l comunice, după ce s'a numit pe Sine «calea, adevărul și viața», și a accentuat că El pentru aceea s'a născut și a venit în lume, ca să mărturisească adevărul (Ioan XVIII, 37). Dar nici Apostolii nu pot fi considerați ca neștiutori sau corupători ai adevărului creștin, deoarece ei erau organe inspirate și mereu asistați de Dumnezeu, așa că greșala lor ar fi să o atribuim direct lui Dumnezeu, ceea ce evident e absurd, din punct de vedere creștin.

Așa dar, rămâne lămurit adevărul, învățat de Biserică, că religia creștină este perfectă, atât intensiv cât și extensiv, și nu poate fi vorba de o perfecționare a ei în viitor, sub acest raport. Ceea ce nu înseamnă însă că această religie nu ar fi perfectibilă din punct de vedere formal. E un adevăr care nu păgubește cu nimic esența acestei religii, că ea va fi explicată succesiv tot mai clar, de către autoritatea Bisericii lui Hristos, făcându-se tot mai bine cunoscute adevărurile ei revelate. Această perfectibilitate formală a religiei creștine, o exprimă în cuvinte clasice renumitul Episcop și dascăl bisericesc din veacul al V-lea, Vincentiu de Lerin, zicând: «Poate va zice cineva: în Biserica lui Hristos nu există niciun progres al religiei. Există cu siguranță și încă un progres foarte mare..., dar așa că este într'adevăr un progres al credinței și nu o schimbare a ei. Se consideră progres atunci, când un lucru se dezvoltă în sine însuși, iar schimbare e atunci când ceva se preface în altceva. Pentru aceea lasă să sporească și să crească mult și puternic cunoștința, știința, înțelepciunea, atât a singuraticilor cât și a tuturor, după etate și vreme, însă numai în cadrul aceleiași dogme și în același înțeles și precizare».

Pe lângă toate cele expuse, putem trage concluzia că, oricum am considera revelația divină, ca entitate aparte, sau înglobată în religia creștină, unica sa depozitară, convingerea noastră a credincioșilor rămâne aceeași: sublimitatea și perfecțiunea deplină și fără egal a acestei revelații. Ea se păstrează întregă și se mărturisește nealterată numai de către aceea dintre confesiunile creștine, care a rămas credincioasă tradiției Sfințelor Sinoade ecumenice, în care s'a precizat întreg conținutul dogmatic al revelației. Această confesiune este Biserica noastră creștină ortodoxă, singura păstrătoare a dreptei credințe așa cum a primit-o dela Mântuitorul Iisus Hristos și dela Sfinții Săi Apostoli.

BIBLIOGRAFIE CONSULTATA ȘI INFORMATIVĂ.

1. Al. Comoroșan, *Dogmatica Ortodoxă*. Partea generală, 1887.
 2. Dr. V. Găină, *Teoria Revelației*, în «Candela», 1897.
 3. Dr. P. Rezuș, *Curs de Teologie Fundamentală*. Caransebeș, 1942.
 4. P. Svetlov, *Invățătura creștină în explicare apologetică*, în trad. rom., 1938.
 5. Dr. V. Suciș, *Teologia Dogmatică Fundamentală*, vol. I, Blaj, 1927.
 6. F. Sawicki, *Die Wahrheit des Christentums*, Paderborn, 1924.
 7. J. Pohle bei Esser-Maubach, *Religion-Christentum-Kirche*, Kempten, 1911.
 8. Chr. Pesch, *Glaubenspflicht und Glaubensschwierigkeiten*, Freiburg, 1908.
 9. Didiot, *Revelation divine*, Dict. apol. Foi Cath., IV, Paris, 1928.
 10. J. Rivière, *Revelation*. Dict. prat. connais. relig., IV-V, Paris, 1927.
-

CREȘTINISMUL ȘI DRAGOSTEA DE PATRIE

Predicarea Evangheliei mântuitoare de către Domnul nostru Iisus Hristos a ținut seama de anumite realități sociale. Învățătura cea nouă se născuse în Țara Sfântă; ea n'a rămas localizată însă într'un spațiu determinat și la un singur popor. Dela început, în orbita acestei religii au intrat credincioșii de pretutindeni, potrivit poruncii Domnului nostru Iisus Hristos, care a zis: «**Drept aceea mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh**» (Matei XXVIII, 19).

Creștinismul a recunoscut, din primele clipe ale răspândirii sale, egalitatea tuturor înaintea lui Dumnezeu. Nu există, astfel, privilegiați, aleși și stăpâni, după cum nu există nici inferiori, fără drepturi și robi. Nicio distincție de acest fel nu s'a făcut de către Intemeietorul creștinismului, care n'a transformat învățătura sa nouă într'un monopol exclusiv al unui singur popor.

Cei care se încreștinau, primind învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, își păstrau fiecare în parte specificul lor etnic. Creștinismul nu aducea nicio știrbire teritoriului, pe care trăiau cei încreștinați, și nici obiceiurilor lor străbune, tradițiilor lor populare sau limbii lor de exprimare. Neamurile încreștinate rămâneau distincte în comunitatea celorlalte neamuri, așa cum ele au rămas până în zilele noastre. Această egalitate între neamuri, fără discriminări de nicio natură, a stat la temelia învățaturii creștine despre conviețuirea pașnică a popoarelor, căci Sfântul Apostol Pavel spune: «**Pentru că într'un Duh ne-am botezat cu toți, fie Iudei, fie Efini, fie robi, fie liberi, și toți la un Duh ne-am adăpat**» (I Cor. XII, 13).

Creștinismul nu a desființat, astfel, popoarele, nici nu le-a adus vreo știrbire în semnele lor distinctive, ci dimpotrivă, teritoriul lor a rămas același, comunitatea de limbă aceeași, iar manifestările lor economice, culturale și sociale au continuat. Dar nu numai raporturile dintre popoare erau soluționate de creștinism în acest fel, ci și cele dintre indivizi. Nici între indivizii aceluiași popor nu existau deosebiri de sânge, de naștere sau de blazon, iar porunca Domnului nostru Iisus Hristos este categorică: «**Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși!**» (Mat. XXII, 38).

Dragostea creștină se manifestă față de indivizi și față de neamuri; ea este cheia care deschide calea spre rezolvarea religioasă a problemelor în legătură cu patriotismul.

Patria nu este o minoritate de privilegiați, nici o clică de exploataatori. Creștinismul nu admite folosirea patriei și a patriotismului în slujba discriminărilor între indivizi. Aceste realități nu pot forma monopolul exploataților care, la rândul lor, îngenunchiau poporul muncitor, și-l aduceau în starea de robie. «**Patria se cheamă norodul, spunea Tudor Vladimirescu într'o formulare pregnantă, iar nu tagma jefuitorilor**».

La adăpostul concepției false despre patrie și patriotism s'au născut cele mai necreștinești înțelesuri, care au învrăjbit oamenii și neamurile, atrăgând după ele persecuțiile rasiale, naționalismul șovin și patriotard, cosmopolitismul și antisemitismul. Este necesar, astfel, ca, în lumina învățaturii creștine, să arătăm adevărata concepție a Bisericii față de aceste curente, care au adus atât rău omenirii în veacul în care trăim.

*

Creștinismul, propovăduind egalitatea credincioșilor înaintea lui Dumnezeu, respingea dela început **naționalismul șovin, prin care burghezia își asigură dreptul exclusiv de a exploata averile unei țări, inclusiv populația ei.** Creștinismul respingea șovinismul sălbatec, care asmuțea națiunile conlocuitoare una împotriva alteia, pricinuind exterminări în masă și pogromuri.

Adevărata dragoste de patrie, după învățătura creștină, nu poate admite concepția reacționară a **naționalismului șovin.** Patria este norodul; el are dreptul exclusiv de a se bucura de averile țării, în urma muncii rodnice pe care o îndeplinește.

Creștinismul nu admite discriminări între diferitele naționalități, deoarece ar însemna să abdice dela învățătura Domnului nostru Iisus Hristos. Naționalismul șovin pune în locul dragostei ura, în locul vieții moartea. Naționalismul șovin este concepția reacționară, care s'a ridicat și împotriva religiei creștine, infirmându-i principiile sale, după care nu există discriminări de sânge, de naștere și de blazon. Naționalismul șovin apără interesele unei clase de asupritori; el deosebea națiunile întredaltă în națiuni alese și națiuni de rând. Numai așa se explică procesul de transformare al acestui naționalism șovin în rasism, limita extremă a acestui curent reacționar, care a mers până la susținerea primatului unei rase asupra alteia, prin subjugare, cotropire și exterminare în masă.

Adevărata dragoste creștină față de patrie nu are nimic comun cu asemenea aberațiuni monstruoase, care adeseori au folosit și convingerile religioase în scopul diversiunii. Creștinismul, credincios misiunii sale, învață că toate neamurile sunt chemate la Evanghelia mântuitoare, toate bucurându-se de aceleași drepturi înaintea lui Dumnezeu. Oprimarea altor neamuri, subjugarea și exterminarea lor, nu pot duce decât la împiedicarea îndeplinirii evanghelizării, sau a însăși misiunii religiei creștine.

*

După ce am văzut concepția adevărată a creștinismului, cu privire la conviețuirea naționalităților din interiorul unui stat, vom lămuri și concepția adevărată a creștinismului cu privire la conviețuirea națiunilor. Cosmopolitismul este o concepție reacționară, după care se ascunde tendința de dominație mondială a imperialismului capitalist. Această dominație include toate domeniile de manifestare ale națiunilor, fie ele economice, politice, culturale sau religioase. Națiunile trebuiesc, după această ideologie periculoasă, să renunțe la specificul lor, la creațiile lor naționale, la trecut, la obiceiuri și tradiții, pentru o iluzorie «cetățenie a lumii». În felul acesta, dispărând națiunile, cosmopolitismul va oferi un convoi nesfârșit de robi ai imperialismului capitalist, avid de exploatare și de război.

Cosmopolitismul se folosește, spre a-și atinge scopul, de felurite mijloace, care se fac simțite în arta, literatura și știința apuseană. Curente ca: obiectivismul științific, formalismul, expresionismul, existențialismul, etc., ori formule ca: realizarea confederației de națiuni, de pacte și de guverne suprastatale, ascund tendința de dominație mondială a unor clase stăpânitoare asupra celorlalte națiuni. Bine înțeles, că această dominație nu este în spiritul creștin, deoarece ea implică exploatarea semenului, diferențierea națiunilor în superioare și inferioare, ceea ce în ultimă analiză duc la aceleași rezultate negative ca și ale naționalismului șovin.

Și în această privință însă, creștinismul are concepția sa lămurită, asupra conviețuirii națiunilor. Ea pleacă dela cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos, amintite mai sus, după care nu există națiuni privilegiate înaintea lui Dumnezeu. Nicio națiune de pe pământ nu-și poate aroga astfel de drepturi, ca să subjuge și să asuprească alte națiuni. Apostolii au fost trimiși la toate neamurile, fără nicio distincție, ca să le boteze, și nimic nu poate legitima pretențiunile unei anumite clase stăpânitoare din țările capitaliste de a-și difuza ideologia sa de subjugare culturală, economică, politică și socială.

*

Dela această concepție luminoasă a creștinismului despre dragostea de patric s'a abătut Vaticanul, care s'a pus în slujba imperialismului atâtător la noi războaie. Vaticanul preconizează o politică de expansionism confesional, care urmărește subjugarea religioasă și politică a celorlalte națiuni. Atât față de conviețuirea naționalităților din sânul unui Stat, cât și față de conviețuirea națiunilor, Vaticanul învață principiile, care rezultă din concepția sa reacționară, aservită imperialismului.

În interiorul națiunii, Vaticanul este generator de diversiuni și de uri confesionale. Totdeauna gata de a silii conștiințele credincioșilor, Vaticanul a folosit cele mai odioase arme, pentru a-și asigura supremația asupra indivizilor și popoarelor. Nu au fost uitate raptul, fraudă istorică, violența și delatiunea... Numai așa se explică măsurile radicale luate de Vatican în istorie, care nu s'a dat îndărăt dela rug, inchiziție, index și persecuții. Pretutindeni unde a intervenit Vaticanul, dragostea de patrie a fost speculată într'un chip necemnos, sau a fost folosită după «interesele temporale» ale papilor.

O serie dintre cele mai epocale răstălmăciri ale dragostei de patrie a început-o Vaticanul în actualitate, când frații uniți samavolnic cu Roma s'au desprins și s'au întors la sânul Bisericii Ortodoxe. Atunci Vaticanul s'a lovit nu numai de dorința fierbinte a fraților uniți de a se reîntoarce la Biserica Ortodoxă, dar s'a lovit și de dragostea lor neîmputinată față de patrie, care le-a arătat că interesele lor nu mai pot fi aceleași cu ale papei dela Roma, aservit dolarului și instigării la un nou război mondial.

Dar, Vaticanul nu cultivă numai diversiunile confesionale în interiorul unei națiuni, ci asmută națiunile unele asupra altora, luând parte imperialismului atâtător la noi războaie. În felul acesta, Vaticanul se declară de partea acelei clase dominante, care urmărește aservirea întregii lumi. Vaticanul a abdicat, astfel, și în această privință, dela învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, dându-se de partea acelor care fac dis-

criminări între neamuri și le asmuță unele asupra altora, spre a le subjugă mai ușor.

Dragostea de patrie este, astfel, o noțiune străină pentru Vatican. Vaticanul este imperialist și cosmopolit; el este pus în slujba cotropirii și subjugării altor națiuni; el a devenit difuzorul celor mai reacționare teorii imperialiste asupra culturii.

În fața acestei concepții false a Vaticanului despre dragostea de patrie, Biserica Ortodoxă răspunde cu atitudinea sa constantă, verificată de veacurile trăite, în decursul cărora ea nu s'a datat niciodată la excese șovinismului și rasismului, nici la aberațiile cosmopolitismului. Biserica Ortodoxă a rămas credincioasă învățaturii Domnului nostru Iisus Hristos. În interiorul națiunii, Biserica Ortodoxă a propovăduit dragostea între oameni, veștejind discriminările rasiale, generate din naționalismul șovin și din rasismul barbar; în exterior, Biserica Ortodoxă a propovăduit colaborarea armonică și frățescă între națiuni, veștejind războaiele de cotropire și de subjugare. În această privință, pilda cea mai luminoasă a fost oferită întregii lumi creștine de către Biserica Ortodoxă: a întregii Rusii, a cărei atitudine în gloriosul războiu de apărare a patriei, poate constitui un îndreptar pentru toate națiunile iubitoare de pace din lume.

Dragostea de patrie este, astfel, ziditoare, așa cum ura este distrugătoare. Biserica Ortodoxă propovăduiește, cu timp și fără timp, dragostea de patrie, așa cum propovăduiește și dragostea de pace. Infrățite, dragostea de patrie și dragostea de pace vor revărsa fericirea în inimile tuturor credincioșilor noștri, care vor putea să trăiască mulțumiți într-o patrie liberă și bogată, sub soarele luminos al păcii. Patria și pacea vor întări eforturile comune ale tuturor credincioșilor, spre a isgoni vrajba și ura și a înstăpâni, în întreaga lume, noua eră a dreptății sociale, împotriva tuturor asupritorilor imperialiști.

Dragostea de patrie cuprinde, în focarul său, toate realizările poporului muncitor în eforturile lui de a-și creia o viață mai bună. Patriotul luminat iubește nu numai toate națiunile, dar și contribuția specifică a fiecăreia din ele la cultura și progresul întregii omeniri. Națiunile lumii vin fiecare cu o zestre prețioasă, pe care au adunat-o în decursul istoriei lor și o adaugă tezaurului cultural comun al omenirii. Fiecare națiune, astfel, își are meritele sale și drepturile sale la dragostea noastră. De aceea, cu cât patriotismul se desvoltă și se adâncește în conștiința credincioșilor, cu atât ei se conving că Biserica Ortodoxă a rămas și în această privință pe linia ei tradițională de mărturisire.

Învățătura creștină nu se poate, de aceea, identifica niciodată cu egoismul și ferocitatea sălbatecă a naționalismului șovin, semănător de vrajba și de ură între oameni, nici cu cosmopolitismul asupritor și exploatare, propagator al atățării și deslântuirii de noi războaie fratricide. Dragostea creștină de patrie nu cunoaște egoismul șovin, sălbăteciia rasistă, asuprirea și aservirea cosmopolită.

Dragostea creștină de patrie învață dragostea sfântă față de poporul muncitor, care-și câștigă prin munca sa dreptul la viață și la un trai fericit. Această dragoste arzătoare față de poporul muncitor respinge orice încercare de știrbire și de încălcare a drepturilor sale legitime. Creștinis-

mul n'a fost și nu va fi niciodată cu acei care urmăresc subjugarea altor popoare, spre a le domina și a le exploata. Dragostea de patrie este marea putere a credincioșilor, cu ajutorul căreia ei vor stăvili toate încercările dușmanilor de a pune în locul ei ura și vărsarea de sânge.

BIBLIOGRAFIE CONSULTATĂ :

- V. I. Lenin, *Note critice în chestiunea națională*, București, 1946.
- I. V. Stalin, *Cum înțelege social-democrația problema națională?* Buc., 1948.
- I. V. Stalin, *Marrismul și chestiunea națională*, București, 1949.
- I. Franțev, *Naționalismul, arma reacțiunii imperialiste*, București, 1948.
- Gh. Gheorghiu-Dej, *Poziția Partidului Comunist Român, față de curentele sovine și revizioniste*, București, 1946.
- I. Pavlov, *Cosmopolitismul, arma ideologică a reacțiunii americane*. București, 1949.
- A. Leontiev, *Cosmopolitism și internaționalism*, București, 1949.
- E. Vasilescu, *Cosmopolitismul în literatură, artă și știință*, în «Studii Teologice», Nr. 1-2, an. II, 1950, pp. 111-124.
- Diac. Gh. I. Moiescu, *Problema națională și rezolvarea ei democratică în R.P.R.*, în «Studii Teologice» Nr. 7-8, an. I, 1949, pp. 669-690.
- N. Bellu, *Naționalismul burghez și internaționalismul proletar. Ce este naționalismul?*, București, 1949, etc.

Manuscrisele, abonamentele și orice corespondență se trimit pe adresa: Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, Str. Antim, Nr. 29, București V, cu mențiunea: Pentru *Studii Teologice*—Revista Institutelor Teologice Universitare din Patriarhia Română.

COSTUL REVISTEI:

<u>In țară:</u>		<u>In străinătate:</u>	
Pe an	20 lei	Pe an	50 lei
Un număr	5 .	Un număr	10 .

In București, se poate cumpăra dela Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Str. Principatele Unite Nr. 66.

TIPOGRAFIA
INSTITUTULUI BIBLIC

și de

MISIUNE ORTODOXA

Sr. Principatele Unite, 60

BUCUREȘTI

Telefon 3,07,34

90 h =
55 m 2
5

0 5 1 3
6 6 9 2
9 6 8 1 h

90 h 6 6 6 6 6 6 6 6
6 6 6 6 6 6 6 6
6 6 6 6 6 6 6 6
6 6 6 6 6 6 6 6